

ВОНЭГУТ

КУРТ

БОЙНЯ

АБО

КРЫЖОВЫ

№5,

ПАХОД

ДЗЕТАК

амерыканка

Kate Verneget

STAY AT HOME - THE

OF THE CHILDREN'S

CRISIS

NEW YORK

американка

Kurt Vonnegut

**SLAUGHTERHOUSE-FIVE,
OR THE CHILDREN'S
CRUSADE**

New York
Delacorte Press
1969

Курт Вонэгут

**БОЙНЯ №5,
АБО КРЫЖОВЫ
ПАХОД ДЗЕТАК**

З англійскай мовы пераклаў
Павал Касцюкевіч

Вільня
Логвінаў
2019

Серыя «Амерыканка» заснаваная ў 2017 годзе
Рэдактарка серыі Марыя Мартысевіч

Пераклад з англійскай Паўла Касцюкевіча
паводле выдання:
Kurt Vonnegut. Slaughterhouse-Five, or The Children's
Crusade. New York: Delacorte Press, 1969

Бойня №5, або Крыжовы паход дзетак / Курт Вонэгут;
пер. з англ. П. Касцюкевіча. — Вільня : Логвінаў, 2019. —
418 с.

Можна сказаць, што гэта аповед пра разбурэнне Дрэздэна, але тады застаецца пытанне, што рабіць з зялёнымі чалавечкамі і іх роднай планетай Тральфамадор. Можна сказаць, што гэта сучасная фантастыка, але так ужо сталася, што Дрэздэн у Другую сусветную нап्राўду разбурылі і Курт Вонэгут быў адным з нешматлікіх амерыканскіх ваеннапалонных, якія перажылі бамбаванне ў лютым 1945 года. Адна з найважнейшых кніг у сусветнай літаратуры XX стагоддзя.

This translation published by arrangement with Delacorte Press, an imprint of Random House, a division of Penguin Random House LLC.

ISBN 978-609-8213-72-0

© Kurt Vonnegut, 1969
© Касцюкевіч П., пераклад
на беларускую мову, 2019
© Logvino literatūros namai, 2019

БОЙНЯ №5, АБО КРЫЖОВЫ ПАХОД ДЗЕТАК

Добраахвотна-прымусовыя скокі са сьмерцю

КУРТ ВОНЭГУТ-МАЛОДШЫ,
амэрыканец нямецкага паходжаньня
ў чацьвертым пакаленьні,
што цяпер жыве з усімі выгодамі
на мысе Код
(і зашмат курыць),
вельмі даўно, калі быў пяхотным выведнікам
войска ЗША,
«па-за гульнёю»
(у якасьці ваеннапалоннага)
зрабіўся сьведкам бамбаваньня гораду Дрэздэну
(Нямеччына),
гэтай «Флярэнцыі-на-Эльбе»,
і можа пра тое апавесьці, бо ацалеў.
Гэты раман месцамі напісаны ў тэлеграфа-
шызафрэнічнай
манеры,
уласьцівай аповедам плянэты Тральфамадор,
адкуль прыбываюць
лятальныя сподкі.
Мір.

Прысьвячаецца
Мэры О'Гэйр
і Герхарду Мюлеру

Зараўлі вол з аслом,
Разбудзілі Дзіцятка.
Але ж не заплакаў
Хрыстос-Немаўлятка.

Амаль усё гэта здарылася на самой справе. Ва ўсякім разе ўрыўкі пра вайну збольшага праўдзівыя. Аднаго майго знаёмага *насамрэч* расстралялі ў Дрэздэне за імбрычак, што яму не належаў. Другі хлопец, якога я ведаў, *сапраўды* пагражаў зьвесьці са сьвету сваіх ворагаў праз забойцаў-наймітаў. І ўсё такое. У кнізе я змяніў усе імёны.

У 1967 годзе я *насамрэч* выдаткаваў стыпэндыю Гугенгайма (дабраславі яе Бог!), каб вярнуцца ў Дрэздэн. Там усё выглядала як Дэйтан, штат Агаё, толькі больш адкрытых

прастораў, чым у Дэйтане. У дрэздэнскай зямлі ляжаць, мусіць, тоны чалавечай касьцяной мукі.

Я вярнуўся туды са сваім баявым таварышам, Бэрнардам В. О'Гэйрам. Мы пасябравалі з кіроўцам таксоўкі, які адвёз О'Гэйра і мяне да бойні, дзе нас трымалі па начах як ваеннапалонных. Таксоўшчыка звалі Герхард Мюлер. Ён сказаў нам, што сам трохі перабыў у амэрыканскім палоне. Мы спыталі, як яму маецца за камуністамі, а ён адказаў, што сьпярша было пагана, бо даводзілася цяжка працаваць і на ўсіх не ставала жытла, ежы ды вопраткі. Але цяпер усё значна лепей. У яго ўтульная кватэрка, а дачка атрымлівае выдатную адукацыю. Ягоная маці згарэла жыўцом падчас бамбаваньня Дрэздэну. Во як бывае.

Ён даслаў О'Гэйру паштоўку на Раство, і там было напісана:

«Віншую Вас і Вашу сям'ю, а таксама Вашага сябра з Калядамі і Новым годам! Спа-

дзяюся, мы яшчэ сустрэнемся ў сьвеце міру і свабоды ў таксоўцы, калі надарыцца нагода».

Я вельмі ўпадабаў апошнія словы — «калі надарыцца нагода».

Мне прыкра апавядаць, колькі грошай, часу і нэрваў забрала ў мяне гэтая гнюсная кніжыца. Калі дваццаць тры гады таму я вярнуўся з Другой сусьветнай вайны, дык падумаў, што мне будзе проста напісаць пра разбурэньне Дрэздэну, бо ўсё, што я мушу зрабіць, — гэта занатаваць тое, што бачыў. Я падумаў яшчэ, што раз тэма нагэтулькі значная, мая кніга можа зрабіцца шэдэўрам ці, прынамсі, бэстсэлерам.

Але ж небагата словаў я тады падабраў пра Дрэздэн — ва ўсялякім разе замала, каб напісаць цэлую кнігу. Зрэшты, няшмат прыходзіць да галавы і цяпер, калі я зрабіўся старым набіткаваным успамінамі пракураным бурдзюком, які мае дарослых сыноў. Мае дрэздэнскія прыгадкі выявіліся мала прыдатнымі, але мяне гэтак вабіла тэма Дрэздэну,

што нарэшце я нагадаў сам сабе героя вядомага лімэрыку:

Маладзенькі каўбой у Кентукі

Прамаўляў так да ўласнае «штукі»:

«Скраў здароўе і грошы,

А цяпер, нехарошы,

Толькі мочыш мне порткі ды брукі!»

Яшчэ я прыгадаў радкі зь песенькі:

Імя мне Ён Ёнсан,

Я з штату Вісконсін,

Раблю там на лесапільні.

Як людзі страчаюць — заўсёды пытаюць,

Кажуць яны: «Як вас завуць?»

Я ім кажу:

Імя мне Ён Ёнсан,

Я з штату Вісконсін...

І гэтак далей да бясконцасьці.

Людзі, якія страчалі мяне, часьцяком пыталіся, над чым я працую, і я зазвычай адказваў, што галоўная рэч — кніга пра Дрэздэн.

Гэтаксама я адказаў аднойчы кіношніку Гарысану Стару. Ён прыўзняў брыво і пацікавіўся:

- Дык гэта будзе антываенная кніжка?
— Выдае на тое, — адказаў я.
— Ведаеш, што я кажу людзям, калі дазнаюся, што яны пішуць антываенную кнігу?
— Не. А што ты ім кажаш, Гарысан Стар?
— Я кажу ім: «Чаму б вам лепей не напісаць *антыледавіковую* кнігу?»

Зразумела, ён меў на ўвазе, што заўсёды будуць войны, і спыніць іх гэтаксама цяжка, як спыніць ледавікі. Я трымаюся той жа думкі.

І нават калі б войны не насоўваліся, як ледавікі, усё роўна паўсюдна шчыравала б бабулька Сьмерць.

Калі я быў трохі маладзейшы, працуючы над маёй выбітнай кнігай пра Дрэздэн, я напрасіўся ў госці да свайго аднапалчаніна Бэрнар-

да В. О'Гэйра. Ён быў акруговым пракурорам у Пэнсильваніі. А я быў пісьменьнікам з мысу Код. На вайне мы былі шарагоўцамі, служылі ў вайскавай выведцы. Мы ніколі не спадзяваліся зарабіць грошай пасля вайны, але ж выйшла ў нас няблага.

Яго знайшла для мяне тэлефонная кампанія «Бэл». У гэтым яны проста малайчынкi. Досыць часта, позна знач, я пакутую на адну хваробу, што спалучае алькаголь і тэлефанаваньні. Я налуплюся як сьлед і застаюся ў гасьцёўні бяз жонкі дзякуючы паху з рота, падобнаму да гарчычнага газу з ружамі. Потым, прамаўляючы ў слухаўку ўмеркавана і элегантна, я прашу апэратарку злучыць мяне з тым ці іншым сябрам, якога ня бачыў шмат гадоў.

Гэтак пакрысе дабраўся я да О'Гэйра. Ён нізкі, а я высокі. На вайне мы былі Мат і Джэф з коміксу. Там нас разам паланілі. Я сказаў яму па тэлефоне, хто я. Ён адразу прызнаў мяне. Ён ня спаў. Ён чытаў. Усе астатнія ў ягоным доме паснулі.

— Слухай, я пішу кніжку пра Дрэздэн. Дапамажы прыгадаць сёе-тое. Вось было б добра прыехаць да цябе ў адведкі: выпіць, пагаманіць, згадаць былое.

Яго гэта ня вельмі каб захапіла. Ён сказаў, што наўрад ці здолее прыгадаць шмат. Аднак у госьці запрасіў.

— На маю думку, разьвязкаю кнігі мусіць быць расстрэл старога небаракі Эдгара Дэ-рбі, — выказаў я меркаваньне. — *Такая іронія!* Цалюткі горад гарыць, руіны, людзі гінуць тысячамі. І тут амэрыканскага пехацінца арыштоўваюць за крадзеж імбрыка. І яму — трыбунал і вышка.

— Гм, — адказаў О'Гэйр.

— Хіба ня тут мусіць быць разьвязка?

— Я нічога ў гэтым ня цямлю. Гэта ж тваё рамяство.

Пачуваючыся спэцам у завязках, разьвязках, характарыстыках, сакавітых дыялёгах, напружаных сцэнах і сутыкненьні герояў ілбамі, я шматкроць накідваў плян маёй кнігі пра Дрэздэн.

Найлепшы ці, прынамсі, найзграбнейшы варыянт атрымаўся на адваротным баку шпалераў.

Я скарыстаўся каляровымі алоўкамі дачкі — асобны колер для кожнага вобразу. Адзін канец шпалернага скрутка стаўся пачаткам, другі — канцом, а сярэдняя частка, адпаведна, — сярэдзінай кнігі. Блакітная лінія сутыкалася з чырвонай, потым з жоўтай, а тая абрывалася, бо герой, пазначаны жоўтай лініяй, паміраў. І ўсё такое. Разбурэньне Дрэздэну я пазначыў вэртыкальна намалёванай палоскай, запоўненай аранжавымі крыжыкамі, а лініі, якія ўвасаблялі жывых герояў, мусілі прайсьці праз тую палоску.

Завяршэньнем кнігі — там, дзе ўсе лініі канцаваліся, — было бураковішча ля Эльбы, у Саксоніі, паблізу Гале. Ішоў дождж. Вайна ў Эўропе некалькі тыдняў як скончылася. Канвой рускіх жаўнераў суправаджаў нас, пашыхтаваных: ангельцаў, амэрыканцаў, галляндцаў, французаў, канадыйцаў, паўднёваафрыканцаў, новазэляндцаў ды аўстралійцаў. Тысячы людзей, якія неўзабаве перастануць быць ваеннапалоннымі.

А на другім баку поля стаяла багата рускіх, польскіх ды югаслаўскіх палонных жаўнераў, аточаных амэрыканскім канвоем. І пад дажджом адбыўся абмен: за аднаго палоннага — аднаго палоннага. О'Гэйр і я ўсьцягнуліся ў кодаб амэрыканскага грузавіка разам зь дзясяткамі іншых жаўнераў. У О'Гэйра не было ніякіх трафэяў. Але амаль ва ўсіх астатніх былі. Напрыклад, я прыдбаў парадную шаблю афіцэра люфтвафэ — яна дагэтуль у мяне захавалася. Адзін шалёны амэрыканчык, якога я назваў у гэтай кніжцы Полам

Лазарам, вёз ладную конаўку дыямэнтаў, сма-
рагдаў, рубінаў і ўсяго такога. Ён зьбіраў усё
гэта па дрэздэнскіх лёхах у мёртвых людзей.
Во як бывае.

Якісь ангелец-недарэка, што недзе згубіў
усе зубы, трымаў свае трафэі ў палатнянай
торбе. Гэтую торбу ён паставіў мне на ногі.
Ангелец часту касавурыўся на яе, круціў
тонкай шыяй, пнучыся зьмеціць тых, хто мог,
барані Божа, паквапіцца на ягоны скарб. Ён
раз-пораз неўпрыкмет торгоў торбу за лямкі.

Я падумаў быў, што тыя тузаньні — выпадковыя. Але ж памыліўся. Ангельцу проста *карцела* паказаць каму-колечы зьмесьціва торбы, і ён вырашыў, што мне можна давяраць. Ён злавіў мой позірк, міргнуў і разьвязаў торбу. Там ляжала гіпсавая мадэль Эйфэлевой вежы, пакрытая пазалотай. У вежу быў уштукаваны гадзіннік.

— Файная цацка, — сказаў ангелец.

Нас перакінулі самалётамі ў лягер адпачынку ў Францыі, дзе кармілі шакалядам, малочна-соладавымі кактэйлямі ды іншай пажыўнай ежай, пакуль мы ўсе не нагулялі трохі маладога сала. Потым нас адправілі дадому, і я ажаніўся з прыгожай дзяўчынай, таксама пакрытай маладым салам.

І ў нас нарадзіліся дзеткі.

І ўсе яны павырасталі, а я цяпер стары пракураны бурдзюк, набіткаваны ўспамінамі. Імя мне Ён Ёнсан, я з штату Вісконсін, раблю там на лесапільні...

Час ад часу, позна ўвечары, калі мая жонка пакладзецца спаць, я спрабую тэлефанаваць старым сяброўкам.

— Алё, жанчынка, ці не маглі б вы знайсці мне тэлефон спадарыні такой і такой? Здаецца, яна жыве на вуліцы такой і такой...

— Хвілінку... Не, да жалю, такой няма ў базе.

— Дзякуй вам. Усё адно дзякуй.

І я выпускаю сабаку з хаты, а пасьяля ўпускаю, і мы трохі размаўляем. Я паказваю, што ён мне падабаецца, а ён паказвае, што яму падабаюся я. Яму начхаць на пах гарчычнага газу з ружамі.

— Малайчынка, Сэндзі, — кажу я сабаку. — Ты ведаеш гэта? Ты проста малайчынка!

Сяды-тады я ўлучаю радыё ды лаўлю гутарковыя перадачы з Бостану або Нью-Ёрку. Не люблю слухаць музыку на ладным падпітку.

Раней ці пазьней я іду спаць, і мая жонка пытаецца, якая гадзіна. Ёй заўжды трэба ведаць час. Здараецца, я ня ведаю, і тады кажу:

— От хоць забі!

Сяды-тады я думаю пра сваю адукацыю. Па вайне я крыху вучыўся ў Чыкагскім унівэрсытэце. Я быў студэнтам на антрапалягічным факультэце. Там тады вучылі, што ніякай розьніцы паміж людзьмі няма. Не выключаю, яны вучаць гэтаму й цяпер.

Яшчэ там вучылі, што ніхто ня ёсьць ані сьмешным, ані кепскім, ані брыдкім. Перад самай сьмерцю мой бацька сказаў мне: «Ведаеш, у тваіх кнігах ніколі не было ліхадзеяў».

Я адказаў яму, што гэтаму я навучыўся ва ўнівэрсытэце.

Калі я вучыўся на антраполяга, дык падрабляў тым, што зьбіраў крымінальную хроніку ў славурым Бюро гарадзкіх навінаў Чыкага за дваццаць восем даляраў у тыдзень. Адноўчы мяне папрасілі застацца пасьяла начной зьмены, і я працаваў шаснаццаць гадзінаў запар. На нас былі падпісаныя ўсе гарадзкія газэты, інфаагенцтвы «Асашыэйтэд Прэс», «Юнайтэд Прэс» і ўсё такое. Мы мусілі збіраць зьвесткі з судой, паліцэйскіх пастарункаў, пажарнай станцыі, берагавой аховы возера Мічыган і ўсяго такога. Сувязь з падпісчыкамі мы трымалі праз пнэўмапошту, якая пралягае ў Чыкага пад зямлёю.

Рэпартэр мусіў прадыктаваць паведамленне па тэлефоне пісару ў навушніках, а пісар занатоўваў словы на кальцы пад трафарэт. Паведамленьні памнажалі на мімэографі і напакоўвалі імі бронзавыя, з аксамітам усярэдзіне, гільзападобныя скрынкі. Тыя скрынкі заглянала пнэўматруба. Сярод рэпартэраў і пісараў самымі хцівымі акуламі пярэ былі жанчыны, якія замянілі мужчынаў, што пайшлі на вайну.

І першае здарэньне, якое я асьвятляў, мне трэба было прадыктаваць адной з гэтых драпешніц. Бяда сталася з маладым франтавіком, які рабіў ліфтэрам у адміністрацыйным будынку. Ліфт быў састарэлай мадэлі, безь дзьвярэй у кабіне — толькі на паверхах. Дзьверы на другім паверсе аздаблялі чыгунныя пляцёнкі. Чыгунны плюшч выкручваўся мудрагелістым арнамэнтам. Над плюшчом зьвісала чыгунная галінка з двума чыгуннымі папугайчыкамі.

Фронтавіка выклікалі — ён мусіў спусьціцца ў сутарэньне. Ён зачыніў дзьверы ліфту і націснуў на пімпку. Але ягоны шлюбны

пярсьцёнак так моцна зачапіўся за жалезны арнамэнт, што хлопца пацягнула ўгору за ўласнай рукою, калі ліфт рушыў долу; падлога рэзка абрынулася з-пад ног франтавіка, а столь кабіны расплюшчыла небараку зверху. Во як бывае.

Калі я ўсё гэта прадыктаваў, жанчына, якая запісвала паведамленьне пад трафарэт, спыталася:

— А што сказала ягоная жонка?

— Яна пакуль ня ведае, — патлумачыў я. — Гэта здарылася толькі што.

— Патэлефануй і вазьмі ў яе інтэрвію.

— Чаго?!..

— Скажаш, што ты капітан Фін з паліцыі і ў цябе сумныя весткі. Апаবাদзі ёй усё і паслухай, што яна скажа.

Я так і зрабіў. Жонка франтавіка сказала, што і магла сказаць у такой сытуацыі. У іх было дзіця. І ўсё такое.

Калі я вярнуўся ў кантору, пісарчучка спыталася яшчэ, так, дзеля цікавасьці, як выглядаў

расплюшчаны хлопец, калі яго расплюшчыла.

Я апісаў.

— Табе не зблагэла? — пацікавілася пісарчучка.

Яна ела цукеркі «Тры мушкетэры».

— Зь якой такой халеры, Нэнсі! — адказаў я. — На вайне я бачыў куды больш жахлівыя рэчы.

Я ўжо тады «як бы» пісаў сваю кнігу пра Дрэздэн. У той час у Амэрыцы пра авіяналёт амаль не чулі. Няшмат амэрыканцаў ведала, наколькі ён быў страшнейшым, скажам, за Хірасіму. Я таксама пра гэта нічога ня ведаў. У прэсе пра гэта не асабліва пісалі.

Неяк на кактэйль-вечарыне я выпадкова раскажаў пра пабачанае падчас налёту і пра кнігу, якую задумаў, прафэсару Чыкагскага ўнівэрсытэту. Ён быў сябрам чагосьці з наз-

вай Камітэт грамадзкай думкі. У адказ ён па-чаў казаць мне пра канцлягеры, пра мыла і свечкі, якія немцы рабілі з тлушчу забітых габрэяў, і ўсё такое.

Усё, што я мог тады сказаць: «Я ведаю, я ведаю, я ве-да-ю».

Другая сусветная вайна, безумоўна, зрабіла ўсіх саворымі. Я стаў добраахвотнікам пажарнай дружыны ў мястэчку Эйлплаз, дзе купіў свой першы дом, і адмыслоўцам па сувязях з грамадзкасцю ў кампаніі «Джэнэрал Электрык» у горадзе Шэнэктадзі, штат Нью-Ёрк. Такіх саворых хлопцаў, як мой тадышні начальнік, я ніколі не сустракаў і, спадзяюся, не сустрэну. Да таго ён быў падпалкоўнікам па сувязях з грамадзкасцю ў Балтымары. Пакуль я быў у Шэнэктадзі, ён далучыўся да Галяндзкай рэфармацкай царквы, якая сама па сабе даволі саворая царква.

Начальнік часта пытаўся са зьдзекам, чаму я не даслужыўся да афіцэра. Быццам у гэтым было штосьці кепскае.

Мая жонка і я пазбыліся маладога сала. Гэта былі нашыя худыя гады. Мы сябравалі з процьмай такіх жа худых франтавікоў і іхнімі схуднелымі — адно косьці ды скура — жонкамі. Дужа прыязныя вэтэраны жывуць у Шэнэктадзі. На маю думку, найбольш прыязнымі, дабрадушнымі ды вясёлымі вэтэранамі ў Шэнэктадзі былі тыя, што сапраўды ваявалі. Яны сама ненавідзелі вайну найбольш шчыра.

У той час я напісаў ліст ва ўправу вайскавапаветраных сілаў. Я прасіў даслаць мне дэталі авіяналёту на Дрэздэн: чый быў загад, колькі было самалётаў, чаму бамбілі, чаго хацелі дамагчыся і ўсё такое. Мне адказаў хлопец, каторы, як і я, быў адмыслоўцам па сувязях з грамадзкасьцю. Ён пісаў, што вельмі перапрашае, але гэтая інфармацыя ўсё яшчэ застаецца дзяржаўным сакрэтам.

Я прачытаў ліст жонцы ўголас і абурываюся:
«Сакрэтам? Божухна, ад каго?»

Тады мы спрэс былі фэдэралістамі, прыхільнікамі аб'яднання ўсяго сьвету. Я ня ведаю, хто мы цяпер. Тэлефаністы, ці што... Мы ж часта тэлефануем — прынамсі я, позна знач.

Праз колькі тыдняў я пазваніў майму аднапалчаніну, Бэрнардэ В. О'Гэйру і сапраўды паехаў яго адведаць. Гэта было, мусіць, у шэсьцьдзесят чацьвертым ці блізу таго, карацей, у апошні год Нью-ёрскай сусьветнай выставы... Eheu, fugaces labuntur anni¹... Імя мне Ён Ёнсан... Маладзенькі каўбой у Кентукі...

1 Шкада, гады мінаюць хуткаплынна (лац.). Кўінт Гарацы Фляк, «Оды» II-14.

З сабой у падарожжа я ўзяў дзвюх дзяўчатак — маю дачку Нэні ды яе найлепшую сяброўку, Элісан Мітчэл. Раней яны ніколі не пакідалі мысу Код. Пад'ехаўшы да ракі, я спыніў машыну, каб дзяўчаткі маглі трохі пастаяць у задуменні. Яны яшчэ ня бачылі вады ў такім доўгім, вузкім ды несалёным стане. Гэта быў Гудзон. У ім плавалі карпы, і мы бачылі іх. Яны былі вялізныя, як атамныя субмарыны.

Таксама мы бачылі вадаспады і ручаі, якія скакалі з гораў у Дэлаварскую даліну. Тут было шмат чаго, каб спыніцца ды агледзецца, але трэба было ехаць далей, заўсёды трэба некуды ехаць. Дзяўчаткі ўбраліся ў белыя сьвяточныя сукенкі і абулі бліскучыя чорныя чаравікі, каб мінакі заўважалі, якія яны харошанькія. «Паехалі, дзяўчаткі. Час!» — казаў я. І мы ехалі.

І сонца зайшло, і мы павячэралі ў італьянцаў, і вось я пагрукаўся ў парадныя дзьверы прыгожай камяніцы Бэрнарда В. О'Гэйра. Я нёс пляшку ірляндзкага віскі, як нясуць абедзенны званок.

Нас сустрэла яго прыязная жонка Мэры, якой я прысьвяціў гэтую кнігу. Таксама я прысьвяціў яе Герхарду Мюлеру, дрэздэнскаму таксоўшчыку. Мэры — дыплямаваная мэд-сястра, што як на мяне, дык цудоўны занятак для жанчыны.

Мэры прыйшла ў захапленне ад маіх дзяўчатак: яна пазнаёміла іх са сваімі дзецьмі і адпусьціла на другі паверх пагуляцца разам ды паглядзець тэлевізар. І толькі пасля таго як дзяўчаткі пабеглі сабе, я адчуў, што не падабаюся Мэры або ёй не да сэрца *нешта* ў сённяшняй сустрэчы. Яна трымалася ветла, але холадна.

— У вас тут утульна, — прамовіў я, і гэта было праўдай.

— Я тут падрыхтавала месца, дзе вы зможаце спакойна пагаманіць, — сказала яна.

— Добра, — адказаў я, уявіўшы два скураныя фатэлі ля каміну ў шаляванай гасьцёўні, дзе

старыя жаўнеры могуць выпіць і пагаманіць сабе. Але Мэры завяла нас на варыўню. Яна паставіла два мулкія крэслы пры стале. Стол быў з парцялянавай паверхняй, якая моцна рэзала вочы адбітым сьвятлом з двухсотватавай лампачкі. Мэры падрыхтавала нам апэрацыйны пакой. Яна паставіла толькі адну шклянку, якая была для мяне. Яна растлумачыла, што па вайне О'Гэйр ня можа піць моцных напояў.

Мы селі. О'Гэйр быў зьбянтэжаны, але не казаў, у чым рэч. Я губляўся ў здагадках, не ў стане зразумець, што ў маёй асобе так злавала Мэры. У мяне ж была сям'я. Першы і апошні шлюб. Ня жлукта. Падчас вайны я не зрабіў ейнаму мужу ніякіх кепстваў.

Калі Мэры кідала сабе лёд у колу, дык добра нарабіла шуму, бразгаючы па чарупіне-нержавейцы матрычкай для лёду. Пасьля пайшла ад нас у пакой. Але ж і там яна не супакоілася: сноўдала па доме, адчыняла і зачыняла дзьверы, нават перасоўвала мэблю, каб сагнаць сваю злосьць.

Я спытаў О'Гэйра, чаго я такога сказаў ці нарабіў, што Мэры так злуецца.

— Ды не, усё добра, — адказаў ён. — Не пераймайся... Гэта аніяк з табой не зьвязана.

Ён быў літасьцівы да мяне. Ён хлусіў. Гэта было зьвязана менавіта са мною.

Мы паспрабавалі не зважаць на Мэры і пачалі прыгадваць вайну. Я каўтнуў пару кілішкаў свайго віскі. Мы павыскаляліся, успамінаючы сьмешныя эпізоды, але нікому з нас не прыйшло на думку нешта сапраўды цікавае. О'Гэйр прыгадаў, як у Дрэздэне, яшчэ да бамбаваньня, адзін хлопец натрапіў на некрануты вінны лёх, і мы былі вымушаныя цягнуць яго дадому ў тачцы.

Але гэтага было яўна замала для кнігі. Я прыгадаў двух рускіх жаўнераў, якія абрабавалі гадзіннікавы завод. У іх была фурманка, заваленая гадзіннікамі. Ехалі яны шчаслівыя і п'яныя, пыхкаючы вялізнымі цыгарэтамі, скручанымі з газэты.

Вось, у прынце, і ўсё, што прыйшло тады да галавы. А Мэры па-ранейшаму гармідзе-

рыла. Нарэшце яна завітала ў варыўню, каб наліць сабе яшчэ колы. Выцягнуўшы зь льодоўні матрычку, яна гахнула яе ў чарупіну, дарма што лёду там было ўжо дастаткова.

Тады яна павярнулася тварам, кажучы сваю злосьць, злосьць на мяне. Да таго яна, мусіць, размаўляла з сабою: тое, што яна прамовіла ўголос, гучала як працяг нейкага сказу:

— ...Бо тады вы былі дзецямі!

— Чаго? — перапытаў я.

— Падчас вайны вы былі маленькімі дзецямі — як тыя, што цяпер наверх!

Я кіўнуў на знак згоды. Насамрэч: тады мы былі недапечаныя смаркачы — якраз пры канцы дзяцінства.

— Але дзе ж ты пра тое напішаш!

Гэта не гучала як пытаньне, гэта гучала як прысуд.

— Ня... ня... ведаю, — вымавіў я.

— Дык я ведаю! — сказала яна. — Вы будзеце ўдаваць, што былі мужчынамі, а ня дзецямі, і пра вас будуць здымаць фільмы

з Фрэнкам Сынатрам ці Джонам Ёўйнам, або зь якім-небудзь іншым чароўным старпёрам, які палка любіць вайну. І войны выглядаць-муць прыгожай казкаю, так што ў нас іх будзе яшчэ шмат. І на іх пойдучь дзеці, як тыя, што наверху.

І тут я дапяў. Яе раззлавала вайна як такая. Мэры не жадала, каб яе або чыіхсьці іншых дзецей забіла на вайне. І яна думала, што ў тым ліку кнігі і кінастужкі заахвочваюць людзей ваяваць.

Тут я ўзьняў правую руку і ўрачыста паабяцаў ёй:

— Мэры! Наўрад ці я калі-небудзь скончу гэтую кнігу. Я напісаў пяць тысяч старонак і ўсе выкінуў у сьмецьце. Але калі я ўсё-ткі скончу яе, даю табе слова гонару: у маёй кнізе ня будзе роляў для Фрэнка Сынатра і Джо-на Ёўйна.

— Ведаеш што, — дадаў я, — я назаву яе «Крыжовы паход дзетак».

Пасьля гэтага мы пасябралі.

Кінуўшы свае ўспаміны, мы з О'Гэйрам скіравалі ў гасьцёўню, гамонячы ўжо пра іншае. Нас зацікавіў рэальны крыжовы паход дзяцей. Мы ўзялі з кнігазбору О'Гэйра кнігу Чарлза Макея «Найвялікшыя афэры і апантанасьць масаў». Упершыню яна пабачыла сьвет у Лондане ў 1841 годзе.

Макей трымаўся невысокай думкі пра ўсе крыжовыя паходы. Дзіцячы ўразіў яго хіба тым, што быў падлейшым за дзесяць дарослых.

О'Гэйр прачытаў уголас адзін адметны ўрывак:

Гісторыя на сваіх бачынах спрэс прадстаўляе нам крыжакоў як цёмных і дзікіх людзей, чые памкненьні былі фанатычна-бязьлітаснымі і чыё зьяўленьне на гістарычнай арэ-

не зьвеставала адно кроў і сьлёзы. Рыцарскі раман, у процівагу, засяроджваецца на пабожнасьці ды адвазе крыжакоў, палымяна малюе бліскучымі фарбамі іх дадатнасьці і шляхетнасьць, іх нязводны гонар і тую неацэнную службу, якую яны саслужылі хрысьціянству.

Пасьля О'Гэйр прачытаў вось што:

Дык якія ж былі асноўныя вынікі ўсяго гэтага змаганьня? Эўропа выдаткавала незлічоныя багацьці з сваіх скарбніцаў і прынесла ў ахвяру жыцьці двух мільёнаў сваіх жыхароў адно дзеля таго, каб жменька пыхлівых рыцараў захоўвала ўладу над Палестынай ажно больш за сто гадоў!

Макей паведамляў, што крыжовы паход дзяцей пачаўся ў 1213 годзе, калі двум манахам уроілася сфармаваць цэлае дзіцячае рушэньне ў Нямецчыне і Францыі, каб потым прадаць яго ў рабства ў Паўночнай Афрыцы. Трыццаць тысяч дзяцей далучылася да таго войска, мяркуючы, што кіруюць у Палестыну. Вось як апісвае іх Макей:

Зразумела, гэта былі беспрытульныя, нікому не патрэбныя дзеці, якія збольшага гуртаваліся па гарадзкіх кляках, дзеці, якія яшчэ змалку ўзвычайлі грэхаходства і дзёрзкасьць і былі гатовыя да ўсяго.

Пантыфік Інакенцы III таксама меркаваў, што ўсе тыя дзеці кіруюць да Сьвятой Зямлі, і гэта моцна яго ўразіла. Ён сказаў: «Дзеці абудзіліся, пакуль мы сьпім!»

Большасьць дзяцей адплыла з Марсэлю, і блізу паловы зь іх патанула па дарозе ў марскіх буррах. Другая палова даплыла да Паўночнае Афрыкі, дзе іх і прадалі ў рабства.

Дзякуючы непаразуменьню некаторых дзяцей адправілі ў Геную, дзе не чакалі караблі, што перавозілі рабоў. Тамтэйшыя добрыя людзі накармілі дзетак, забясьпечылі ім прытулак і далікатна распыталі пра падарожжа. Пасьля далі крыху грошай і шмат парадаў ды выправілі дадому.

— Ура добрым людзям Генуі! — сказала Мэры О'Гэйр.

Той ноччу я спаў у адной зь дзіцячых спачывальняў. О'Гэйр паклаў мне на начны столік кніжку. Гэта была кніга Мэры Эндэл «Дрэздэн: гісторыя, сцэна і галерэя». Яна была надрукаваная ў 1908 годзе і пачыналася так:

Маем надзею, што гэтая невялікая кніга будзе карыснай. Мы паспрабавалі даць ангельскаму чытачу агульную пэрспэктыву забудовы Дрэздэну, яго архітэктурных слаўтасцьцяў; расказаць, як Дрэздэн набыў свой цяперашні выгляд. У дадатак мы хацелі апісаць, як гэты горад, дзякуючы тым геніяльным асобам, што жылі ў ім, дасягнуў росквіту ў музыцы, а таксама зьвярнуць увагу чытача на тыя паздеі ў разьвіцьці мастацтва, якія зрабілі дрэздэнскую галерэю вабным месцам для ўсіх, хто шукае глыбокіх уражаньняў і моцных пачуцьцяў.

Я перагарнуў колькі старонак:

Цяпер, у 1760 годзе, Дрэздэн знаходзіцца пад аблогаю прусаў. Пятнаццатага ліпеня пачаў-

ся гарматны абстрэл. Запалала карцінная галерэя. Шмат палотнаў было перавезена ў Кёнігсштайн, але некаторыя зь іх сур'ёзна пацярпелі ад гарматных стрэлаў — асабліва «Хрышчэньне Хрыста» работы Франчы. Больш за тое, велічная вежа Крыжовае царквы, зь якой дзень і ноч сачылі за перарухамі ворага, таксама занялася агнём. Неўзабаве яна абрынулася. У процівагу гаротнай долі Крыжовае царквы, непарушна стаіць будынак царквы Маці Божай, ад велічных выгінаў якога прускія кулі адскокваюць, як дажджавыя кроплі. У выніку Фрыдрых мусіў зьняць аблогу, бо атрымаў весткі пра аблогу Гляцу, аднаго з найважнейшых гарадоў сваіх новых зваяваньняў: «Нам трэба рушыць у Сылезію, каб ня страціць усё».

Дрэздэн быў зруйнаваны амаль дашчэнту. Калі Гётэ маладым студэнтам наведваў горад, ён яшчэ засьпеў жалю вартыя руіны:

«Са скляпеньняў царквы Божае Маці я ўбачыў гэтыя змрочныя парэшткі, раскіданыя

пасярод элэгантнага красьлюнка гарадзкіх вулак. Тым часам царкоўны служка пачаў усхваляць мастацтва дойліда, які, прадбачучы гэтакія злыбеды, абараніў муры царквы і яе скляпеньне ад гарматнага агню. Ветлы мой суразмоўца, паказаўшы потым на руіны, што былі як вокам дастаць, сказаў задуменна і коротка: "Справа рук ворага"».

Наступным ранкам я з сваімі дзяўчаткамі перабавіўся праз раку Дэлавар у тым самым месцы, дзе некалі Джордж Вашынгтон. Далей мы паехалі на Нью-ёрскую сусьветную выставу, каб зірнуць, як выглядала мінуўшчына згодна з вэрсіяй кампаній «Форд» ды «Ўолт Дыснэй» і як выглядацьме будучыня паводле кампаніі «Джэнэрал Матарз».

І я спытаў у сябе самога пра цяпершчыну: колькі яе ўглыбкі, колькі ўшыркі і як шмат я магу пакінуць сабе.

Праз пару гадоў я выкладаў творчае пісьмо ў знакамітай Пісьменніцкай майстэрні ва ўніверсытэце Аёвы. Я ўблытаўся там у праблему і выблытаўся зь яе. Выкладаў па абедзе. Раніцай пісаў. Мяне нельга было турбаваць. Я працаваў над маёй выбітнай кнігай пра Дрэздэн.

Якраз тады адзін зычлівы чалавек, якога завуць Сэймур Лоўрэнз, падпісаў са мною кантракт на тры кнігі, і я сказаў яму: «Добра, першай стане мая выбітная кніга пра Дрэздэн».

Сябры Сэймура Лоўрэнза завуць яго Сэм. І цяпер я магу сказаць Сэму: «Сэм, вось табе кніга».

Яна такая кароткая і такая блытана-пераблытаная, Сэм, бо нічога ўцямнага пра бойню

ня скажаш. Усіх павінна было пазьнішчаць, і таму яны ня мусяць нешта казаць ці нешта жадаць. Жывыя пасьяля бойні таксама павінны аціхнуць, і яны аціхаюць — усе, апроч птушак. А што кажуць пра бойню тыя птушкі? Усё, што яны могуць сказаць, гучыць прыблізна так:

Ціў-ці-віць.

Я наказаў маім сынам ні ў якіх абставінах ня браць удзелу ў бойнях і ня цешыцца, чуючы навіны пра бойню, учыненую супраць іхніх ворагаў.

Я таксама наказаў сынам не працаваць на кампаніі, што робяць машыны для забойства, і гідзіцца людзей, якія лічаць, што такія машыны нам патрэбныя.

Як я казаў вышэй, нядаўна я вярнуўся ў Дрэздэн з сваім аднапалчанінам О'Гэйрам. Мы пабывалі ў Гамбургу, і ў Заходнім Бэрліне, і ва Ўсходнім Бэрліне, і ў Вене, і ў Зальцбургу, і ў Гельсынкі, і ў Ленінградзе. Мы слаўна прабавілі час, а я яшчэ і плённа. Я назьбіраў шмат арыгінальнага матэрыялу для апавяданьняў, якія напішу пазьней. Адно зь іх будзе называцца «Рускае барока», другое — «Нецалавацца!», трэцяе — «Даляравы бар», чацьвертае — «Калі надарыцца нагода» і ўсё такое.

І ўсё такое.

Адзін самалёт «Люфтганзы» ляцеў зь Філядэльфіі ў Франкфурт праз Бостан. О'Гэйр мусіў сесьці ў Філядэльфіі, а я мусіў сесьці ў Бостане, і — бывай здаровая, Амэрыка! Але бостанскі

аэрапорт быў спаралюшаваны непагадзьдзю, таму самалёт паляцеў зь Філядэльфіі наўпрост у Франкфурт. А я ў Бостане, сярод туману, зрабіўся недапасажырам. Прадстаўнік «Люфтганзы» пасадзіў мяне ў лімузын, поўны іншых недапасажыраў, які павёз нас у матэль, дзе нам быў забясьпечаны недасон.

Час ня рухаўся. Людзі гуляліся з гадзіннікамі, ня толькі з электроннымі, але і з мэханічнымі. Сэкундная стрэлка на маім тузанулася ўсяго раз, і мінуў цэлы год, перш чым яна перасунулася да наступнай рыскі.

Даць гэтаму рады я ня мог. Як зямлянін я мусіў верыць таму, што паказвае гадзіннік, і таму, што кажуць календары.

З сабой я ўзяў пару кніг, якія меркаваў пачытаць у самалёце. Адною зь іх была «Словы для ветру» Тэадора Ротке, і вось якія радкі я там знайшоў:

*Ня сплю — натужна адганяю сон.
Я лёс шукаю там, дзе страх сышоў.
Хада падкажа мой наступны крок.*

Другой была кніжка Эрыкі Астроўскі «Сэлін і яго відзежы». Сэлін быў адважным ваякам францускага войска падчас Першай сусьветнай вайны, аж пакуль яму не раскроіла чэрап. Пасьля гэтага ён пакутаваў на бессань і скардзіўся на шумы ў галаве. Сэлін зрабіўся лекарам: удзень ратаваў бедных, а ўначы пісаў гратэскныя раманы. Мастацтва немагчымае бяз скокаў са сьмерцю, сьцьвярджаў ён.

*Праўда — у сьмерці, — пісаў Сэлін. — Я ня-
блага змагаўся зь ёю, наколькі хапала моцы...
Кружляў зь ёй у вальсе, абвешваў яе гірлянда-
мі... Аздабляў жычкамі... Цьвяліў яе.*

Думка пра час перасьледавала яго. Спадарыня Астроўскі нагадала мне пра тую ўразлівую сцэну з кнігі «Сьмерць напавер», дзе Сэлін хоча спыніць мітусьню вулічнага натоўпу. Ён гукае са старонак свайго раману:

*Спыніце іх... Не давайце ім больш рухацца...
Вось так, прымусьце іх зьнерухомець... Цяпер
і назаўжды!.. Каб яны больш не зьнікалі!*

У матэльным пакоі я прагартал Гедэонаўскую
Біблію, шукаючы сцэны вялікага разбурэньня:

*Сонца ўзышло над зямлёю, і Лот прыйшоў у Сі-
гор, — прачытаў я. — І выліў Гасподзь на Садом
і Гамору дажджом серку і агонь ад Госпада зь неба,
і збурыў гарады гэтыя, і ўсё наваколле гэта,
і ўсіх жыхароў гарадоў гэтых, і расьліны зямлі².*

Во як бывае.

Як вядома, у гэтых гарадах жылі паганя
людзі. Бязь іх сьвет стаў лепшым месцам.

А жонцы Лота, вядома, было наказана не
азірацца, дзе засталіся ўсе тыя людзі і іхнія
дамы. Але яна ўсё ж азірнулася, і я люблю яе
за гэта, бо гэта так па-чалавечы.

Яна зрабілася саяным слупам. Во як бывае.

2 Быцьцё, 19:23–25. Пераклад Васіля Сёмухі.

Людзям не рэкамендуецца азірацца. Вось я, прыкладам, гэтага рабіць больш ня буду.

Я скончыў сваю кнігу пра вайну. Наступная, якую я напішу, будзе вясёлай.

Гэтая кніга — правал, і так яно мусіла быць, бо яе напісаў саляны слуп. Кніга пачынаецца так:

Паслухайце:

Білі Пілігрым вываліўся з гнязда часу.

І завяршаецца гэтак:

Ціў-ці-віць?

2

Паслухайце:
Білі Піліграм вываліўся з гнязда часу.
Білі Піліграм паклаўся спаць старэнькім
удаўцом, а прачнуўся ў дзень свайго вясель-
ля. Ён зайшоў праз адны дзьверы ў 1955-ым
і выйшаў празь іншыя ў 1941-ым. Потым Білі
Піліграм вярнуўся ў тыя дзьверы, каб апыну-
цца ў 1963-ім. Ён шмат разоў бачыў свае наро-
дзіны і сьмерць, кажа Білі Піліграм, а ўроскід
наведаў амаль усе імгненьні паміж народзі-
намі і сьмерцю.
Так кажа ён.

Білі Пілігрым канвульсуе ў часе, ня маючы ўлады над тым, куды выправіцца ў наступны раз. І вандроўкі не заўсёды каб прыемныя. Ён штораду мандражуе, як актор перад выхадам на сцэну, бо немагчыма прадбачыць, у якім з эпизодаў уласнага жыцця трэба будзе сыграць галоўную ролю.

Білі Пілігрым нарадзіўся ў 1922-ім у горадзе Іліюм, штат Нью-Ёрк, у сям'і цырульніка, і быў яго адзіным сынам. Білі Пілігрым быў недалужным дзіцём, якое сталася недалужным падлеткам: цыбаты, станам падобны да бутэлькі «Кока-колы». У родным горадзе Білі Пілігрым скончыў сярэднюю школу сярод найлепшых вучняў клясы і пасьпеў адхадзіць сэмэстар на вчэрнія курсы ў Іліюмскай школе аптамэтрыі, перш чым яго прызвалі ў войска. Ішла Другая сусветная вайна. Падчас вайны ягоны бацька загінуў на паляванні. Во як бывае.

Трапіўшы ў Эўропу, Білі служыў у пяхоце, але неўзабаве быў палонены немцамі. Пасьля дэмабілізацыі ў 1945-ым Білі Пілігрыма зноў залічылі ў школу аптамэтрыі. На апошнім курсе ён заручыўся з дачкой заснавальніка і ўладальніка школы, але неўзабаве зь ім здарыўся нэрвовы разлад.

Яго лекавалі ў шпіталі для вэтэранаў пад Лэйк-Плэйсыдам. Там ён прайшоў курс шокавай тэрапіі і быў выпісаны. Білі Пілігрым пабраўся з нарачнаю, скончыў вучобу, і сьвёкар узяў яго ў бізнэс. Іліюм — вельмі пасоўнае месца для аптамэтрыстаў, бо ўсе кавальныя і ліцейныя цэхі кампаніі-гіганта «Джэнэрал Фодж энд Фаўндры» знаходзяцца тут. Кожны работнік павінны мець пару акулераў бясьпекі і насіць іх паўсюль на заводзе. У Іліюме «Джы-эф-энд-эф» мае шэсьць-дзесят восем тысяч работнікаў. Усё гэта пат-

рабуе вялікай колькасьці лінзаў і аправаў.

А дзе аправы, там заўсёды грошы.

Білі Пілігрым разбагацеў. У яго нарадзілася двое дзетак, Барбара і Робэрт. Калі Барбара пабралася з аптамэтрыстам, дык Білі Пілігрым, у сваю чаргу, узяў зяця ў бізнэс. Сын Робэрт кепска вучыўся ў школе і быў, як кажуць, праблемным падлеткам, але, трапіўшы службыць у славетны полк «зялёных бэрэтаў», выправіўся, стаў паглядным маладзёнам і ваяваў у В'етнаме.

На пачатку 1968-га група аптамэтрыстаў Іліюму, сярод якіх быў Білі, заарэндавала самалёт — яны меліся ляцець на міжнародны кангрэс у Манрэалі. Самалёт разьбіўся на гары Шугарбуш у штаце Вэрмонт. Усе, за выняткам Білі Пілігрыма, загінулі. Во як бывае.

Пакуль Білі Пілігрым ачуньваў у вэрмонцкай лякарні, ягоная жонка ўчадзела. Няшчасны выпадак. Во як бывае.

Калі Білі Пілігрым нарэшце трапіў дадому ў Іліюм пасля авіякатастрофы, дык пэўны час сядзеў ціха. Ягонае цемя перасякаў жаклівы рубец. Білі Пілігрым больш ня выйшаў на працу. Яму нанялі аканомку. Дачка адведвала яго амаль штодня.

Раптам, нікога не папярэдзіўшы, Білі Пілігрым паехаў у Нью-Ёрк і выступіў у начной радыёперадачы. Білі Пілігрым расказаў пра тое, што вываліўся з часу. Яшчэ ён сказаў, што ў 1967-ым яго выкралі прыхадні зь лятальнага сподка. Яны прыбылі з плянэты Тральфамадор, сказаў Білі Пілігрым. Прыхадні адымчалі яго на сваю плянэту, дзе выставілі аголеным напаказ у запарку, сказаў ён. Там, у запарку, яго супольвалі з былой порназоркай, таксама зь Зямлі, якую завуць Мантана Ўайлдгэк.

Колькі слухачоў-бяссоннікаў з Іліюму пачулі гэтую перадачу. Адзін зь іх затэлефанаваў Білавай дачцэ. Барбару гэта засмуціла. Яна прыехала з мужам у Нью-Ёрк і забрала бацьку дадому. Білі Пілігрым мякка, але пасьлядоўна даводзіў сваё, маўляў, усё сказанае ім па радыё было праўдай. Тральфамадорцы выкралі яго ў дзень доччынага вясельля. Ягонага зьнікненьня не заўважылі, дадаў Білі Пілігрым, бо тральфамадорцы правялі яго праз выкрыўленьні ў часе так, каб ён, пажыўшы на Тральфамадоры колькі гадоў, адсутнічаў на Зямлі ўсяго дробку сэкунды.

Мінуў месяц без здарэньняў, але тут Білі Пілігрым даслаў ліст у іліюмскую газэту «Ньюз Лідэр», якая надрукавала ягоны допіс. У Білавым лісьце апісваліся жыхары Тральфамадору.

Білі Пілігрым пісаў, што тральфамадорцы маюць з паўмэтры росту. Яны зялёныя і падобныя да вантузаў. Ступакі-прысмокі ўпінаюц-

ца ў глебу, а гнуткія стрыжні-целы зазвычай
выцягнутыя ўгару. На кончыку стрыжня —
маленькая рука зь зялёным вокам у далоні.
Тральфамадорцы — прыязныя істоты, і яны
здольныя бачыць у чатырох вымярэннях.
Яны спачуваюць зямлянам, бо тыя здольныя
бачыць адно ў трох. Тральфамадорцы могуць
навучыць зямлян шматлікім дзівосам, асаблі-
ва што да часу. Білі Пілігрым паабяцаў рас-
казаць пра некаторыя такія дзівосы ў наступ-
ным допісе.

Білі Пілігрым працаваў над сваім другім лі-
стом, калі надрукавалі першы. Другі ліст па-
чынаўся прыблізна так:

«Найважнейшае, чаму я навучыўся на Траль-
фамадоры, — дык гэта тое, што чалавеку толь-
кі здаецца, быццам ён памірае. Ён усё яшчэ ух
які жывы ў мінулым, з чаго недарэчна плацаць
на ягоных паховінах. Мінуўшчына, цяпер-

шчына і будучыня заўсёды існавалі і заўсёды існавацьмуць адначасова. Тральфамадорцы здольныя бачыць іх гэтаксама, як мы здольныя ахапіць вокам, прыкладам, увесь ланцуг Скалістых гор. Яны бачаць усе імгненьні разам і здольныя засяродзіцца на тым, якое іх зацікавіла найбольш. Толькі ў нас на Зямлі існуе ілюзія, быццам усе імгненьні парадкуюцца адно за адным, як птушкі на дрэце; і ў дадатак мы перакананыя, што, калі імгненьне зьнікае, дык яно зьнікае назаўжды.

Калі тральфамадорац бачыць труп, ён кажа, што чалавек у паганым стане у гэты момант, але ён зусім някепска маецца ў многіх іншых момантах свайго існаваньня. Цяпер, калі мне паведамляюць пра чуюсьці сьмерць, я пацэпваю плячыма ды кажу, як кажуць тральфамадорцы пра нябожчыкаў: во як бывае».

І ўсё такое.

Білі працаваў над гэтым лістом у пакоі для гульняў у сутарэньні свайго пустога дому. У аканомкі быў выходны. У сутарэньні стаяла старая друкарка. Проста пачварына. Важыла, як акумулятар. Яе амаль немагчыма было скрануць зь месца, вось чаму Білі Пілігрым друкаваў ліст у тым пакоі, а не дзе-небудзь яшчэ.

Газавае ацяпленне сапсавалася, бо мыш праела ізаляцыю ў дроце тэрмастату. Тэмпература ў доме зьменшылася да дзесяці градусаў. Білі Пілігрым не заўважаў гэтага, хоць быў лёгка апранутым. Ён сядзеў у піжаме і халаце, дарма што ўжо вечарэла. Яго голыя ногі зрабіліся колеру слановае косткі, на якой праступалі блакітныя прожылкі.

Аднак душа Білі Пілігрыма палала агнём: у ім гарэла вера, што сваёй праўдай аб часе ён суцешыць вельмі шмат людзей. Дзвьярны званок наверху зьвінеў і зьвінеў. Гэта пераймалася ягоная дачка Барбара, якая хацела

зайсьці ў дом. Потым, адамкнуўшы дзьверы сваім ключом, яна пачала хадзіць у Білі Пілігрыма над галавой, гукаючы: «Тата! Татачка, дзе ты?» — і ўсё такое.

Білі Піліграм не адгукнуўся, і Барбара была мала не ў гістэрыцы, памысьліўшы, што зараз знойдзе бацькаў труп. І тут яна зазірнула ў самае апошняе месца, куды зазіраюць, калі шукаюць, — у сутарэньне.

— Ты чаму не азваўся, калі я клікала? — хоча цяпер ведаць Барбара, стоячы ў дзьвярах пакою для гульняў. З сабой яна прыхапіла вечаровую газету, тую самую, дзе Білі Піліграм апісваў сваіх сяброў з Тральфамадору.

— Я цябе ня чуў, — адказвае Білі Піліграм.

Дыспазыцыя такая: Барбары споўніўся ўсяго дваццаць адзін год, аднак яна лічыць свайго бацьку старэнькім і нямоглым, дарма што яму было ўсяго сорок шэсьць. Перадусім

яна бачыць бацьку такім празь ягоную траўму галавы ў авіякатастрофе. Барбара ўважае сябе за галаву сям'і, паколькі сама мусіла ладзіць пахаваньне маці, сама наймала аканомку для бацькі і ўсё такое. Да таго ж, Барбара з мужам мусяць дбаць пра фінансы Білі — а гэта немалыя сумы, — паколькі выдавала на тое, што бацька на гэты конт больш не шманаў. Такая адказнасьць у гэтым маладым узросьце зрабіла зь яе скурваваную пустабрэхіцу. Тым часам Білі Пілігрым пнуўся захаваць гонар, даводзячы Барбары, што ён яшчэ не стары і зусім не вар'ят, як усе мяркуюць, а наадварот — пакліканы да адказнай місіі, яму не да нейкіх там фінансаў.

Прынамсі, цяпер ён робіць ня менш важную справу, лічыў Білі, бо падбірае лінзы для душаў зямлянаў. На думку Білі, так шмат душаў маркоціцца і блукае ў цемры таму, што людзі ня могуць бачыць гэтак жа ясна, як бачаць ягоныя маленькія злёныя сябры з Тральфамадору.

— Не мані мне, тата! — сказала Барбара. — Ты ўсё выдатна чуў.

Яна была досыць гожая дзяўчына, за выключэньнем ног, выгнутых, як ножкі раялю эдвардыянскай эпохі. Далей, з разгорнутай газэтай у руках, Барбара ўсчала вэрхал: яна заявіла, што бацька выстаўляе на сьмех сябе і сваю сям'ю.

— Тата, тата, тата!.. — прамовіла Барбара. — Што нам з табой *рабіць*? Нам што, адвезьці цябе туды, дзе цяпер бабуля?

Білава маці тады была яшчэ жывая. Яна ляжала, не ўстаючы з ложка, у доме састарэлых «Сасновы бор» на ўскраіне Іліюму.

— Што цябе так раззлавала ў маім лісьце? — запытаў Білі Пілігрым.

— Гэта ліст вар'ята. Усё хлусьня!

— Усё праўда...

Білі Пілігрым зусім не злуе на дачку. Ён ніколі ні на каго не злуе. У гэтым ён проста малайчынка.

— Такой плянэты, Тральфамадор, не існуе!

— Скуль ты можаш тут, на Зямлі, ведаць гэта? — запырачыў Білі. — І з Тральфамадору нельга даведацца пра існаваньне Зямлі. Абе-дзьве плянэты надта маленькія. Да таго ж, яны знаходзяцца на вялікай адлегласьці адна ад другой.

— Дзе ты адкапаў такую недарэчную назву для плянэты — «Тральфамадор»?

— Так яе *называюць* істоты, якія жывуць там.

— Аёй! — прамовіла Барбара і павярнула-ся да яго сьпінай. Яна ўзмахнула рукамі ў карціннай распачы:

— Можна адно простае пытаньне?

— Калі ласка.

— Чаму ты не апавядаў пра ўсё гэта да авія-катастрофы?

— Я лічыў, што час яшчэ *не прысьпеў*.

І ўсё такое. Білі Пілігрым сцвярджае, што першы раз вываліўся з гнязда часу ў 1944-ым, задоўга да вандроўкі на Тральфамадор. Тральфамадорцы ня мелі да гэтага дачынення. Яны проста растлумачылі Білі, што зь ім насамрэч адбывалася.

Першы раз Білі Пілігрым вываліўся з гнязда часу ў самы розрух Другой сусьветнай вайны. Білі Пілігрым быў памочнікам вайсковага сьвятара.

У амэрыканскім войску памочнік вайсковага сьвятара звычайна робіцца аб'ектам для кпінаў. Білі Пілігрым ня стаўся выняткам. Ён быў ня ў стане нашкодзіць ворагу ці дапамагчы сябрам. Шчыра кажучы, сяброў у яго не вадзілася. Білі Пілігрым быў дзеншчыком, які не спадзяецца на павышэньне або ўзнагароды, ня мае зброі і пакорліва верыць у літасьцівага Хрыста, зь якім большасьць жаўнераў не лічылася наагул.

Падчас манэўраў у Паўднёвай Караліне, Білі Пілігрым граў змалку вывучаныя царкоўныя гімны на чорным воданепратачальным міні-аргане. У аргана было трыццаць дзевяць клявішаў і два рэгістры — vox humana і vox celeste³. Да таго ж Білі Пілігрым быў адказны за перасоўны алтар, які ўяўляў зь сябе аліўкава-карычневы кейс са складнымі ножкамі. Кейс быў падшыты малінавым плюшам, і на тым жарсным плюшы ў адмысловых гнёздах ляжалі бледнае алюмініевае расьпяцьце і Біблія.

Алтар і арган зрабіла фабрыка пыласмокаў з Кэмдэну, штат Нью-Джэрзі — аб чым казалі адмысловае таўро.

Аднаго разу на манэўрах Білі Пілігрым граў гімн «Бог — магутная цьвярдзіня наша»: музыка — Ёган Сэбаст'ян Бах, словы — Мартын Лютэр. Была раніца нядзелі. Сярод грудкоў

3 Голас чалавека і голас нябёсаў (лац.).

Паўднёвай Караліны сьвятар і Білі Пілігрым ладзілі набажэнства недзе для пяцідзесяці жаўнераў.

Тут зьявіўся назіральнік. Тады паўсюдна гойсалі назіральнікі, якія казалі, хто перамог, а хто пацярпеў паразу, хто быў забіты, а хто застаўся жывы ў тэарэтычнай бітве.

Той назіральнік паведаміў камічныя навіны. Паству выявіў з паветра тэарэтычны вораг. Усе малельнікі цяпер былі тэарэтычна мёртвыя. Неўзабаве тэарэтычныя трупы на поўную губу сёрбалі суп.

Прыгадаючы праз колькі гадоў той выпадак, Білі Пілігрым быў уражаны, наколькі па-тральфамадорску гэта было. Быць мёртвым — і ў той жа час есьці абед.

Пры канцы манэўраў Білі Пілігрым атрымаў пазачарговы адпачынак, паколькі ягоны бацька, іліюмскі цырульнік, быў застрэлены сябрам падчас паляваньня на казуляў. Во як бывае.

Калі Білі Пілігрым вярнуўся з адпачынку, паступіў загад адправіць яго ў Эўропу. Білі Пілігрым стаў патрэбны штабной роце пяхотнага палка, што ваяваў у Люксэмбургу. Папярэдняга памочніка палкавога сьвятара забілі ў баі. Во як бывае.

Калі Білі прыбыў на службу, ягоны полк якраз зьнішчалі немцы ў знакамітай бітве пры Ардэнах. Білі Пілігрым ніколі не сустрэў таго сьвятара, якому мусіў прыслужваць. Ён нават не паспеў атрымаць каскі ды форменных ботаў. Быў сьнежань сорак чацьвертага, апошні вялікі наступ Вэрмахту.

У бітве Білі Пілігрым ацалеў, але перайначыўся ў ашаломленага бадзяку, які застаўся глыбока ў тыле зь нямецкага боку за новай лініяй фронту. Яшчэ тры бадзякі, што былі не

такімі ашаломленымі, дазволілі Білі Пілігрыму валачыцца за імі. Два зь іх аказаліся пяхотнымі выведнікамі, а трэці быў з супрацьтанкавай артылерыі. Мапы і ежы яны ня мелі. Унікаючы сустрэчаў зь немцамі, бадзякі несьлі свае целы празь сельскую цішу, глыбокую, як ніколі. Яны жывіліся сьнегам.

Ішлі цугам. Першымі, асьцярожна ступаючы, рушылі выведнікі, зграбныя і дасьведчаныя. У іх былі вінтоўкі. За выведнікамі ступаў стралок супрацьтанкавай гарматы, няўклюдны і дурны. Ён бараніўся ад немцаў, трымаючы кольт сорак пятага калібру ў адной руцэ, а ў другой — баявы нож.

Апошнім, улегцы, тужлівы і гатовы да сьмерці, валачыўся Білі Пілігрым. Выглядаў ён недарэчна: мэтар дзевяноста, станам падобны да доўгай каробкі сярнічак, якімі распальваюць камін. Білі Пілігрым ня меў ані каскі, ані шыняля, ані зброі, ані ботаў. На ягоных нагах былі таньня цывільныя чаравікі, якія ён купіў на бацькавы хаўтуры. Ён згубіў абцас

і таму падскокваў гору і долу, гору і долу. Ад міжвольных скокаў шчымелі цягліцы на нагах.

На Білі Пілігрыму былі тонкі мундур, кашуля і штаны з шорсткае воўны і набрынялыя по-там споднікі. З усяе чацьверкі ён адзін меў ба-раду. Яна была разбэрсаная, рэдкаватая, але ў ёй ужо хапала сівых шчацінак, дарма што Білі Пілігрым меў усяго дваццаць адзін год. Да таго ж, ён лысеў. Ад ветру, холаду і цяжкай дарогі ягоны твар зрабіўся барвовым.

Білі Пілігрым зусім не выглядаў як жаўнер. Ён выглядаў як брудны флямінга.

На трэці дзень бадзяння нехта здалёк стрэліў чатыры разы па чацьверцы якраз тады, калі яны перасякалі брукаваны гасьцінец. Першы стрэл у выведнікаў. Наступны — у артылерыста, чыё імя было Роланд Ёіры.

Трэцяя куля прызначалася бруднаму флямінга, які аслупянеў пасярод гасьцінцу, калі сьмер-

цяносны чмель празумкаў ля ягонага вуха. Білі Пілігрым зь ветлівасьці застаўся стаяць, даючы снайпэру яшчэ адзін шанец. Згодна зь перакручанымі перакананьнямі Білі Пілігрыма наконт правілаў вядзеньня вайны, снайпэру *трэба* было даць другі шанец. Наступны стрэл — калі меркаваць па гуку — адхіліўся ад Білавага калена ўсяго толькі на пару сантымэтраў.

Роланд Ёіры і выведнікі ўжо саскочылі ў балку, на замерзлы раўчук, скуль Ёіры зароў на Білі:

— Уцякай з дарогі, доўбаны пярдольшчык!

Настолькі грубы эпітэт у 1944-ым быў навіною ў мове беласкурых амэрыканцаў. Лаянка зьдзівіла і абудзіла Білі, які дагэтуль нікога ніколі не пярдоліў, — ён, як сьцебануты, зьляцеў з гасьцінцу.

— Я табе зноў жыццё выратаваў, доўбаны вырадак, — сказаў Ёіры на лёдзе раўчука.

Ужо колькі дзён Ёіры ратаваў Білава жыцьцё: цяжка лаяў яго, лупцаваў, даваў поўхі, прысьпешваў кухталямi. Трэба было трымаць Білі Пілігрыма ў чорным целе, паколькі сам ён не рабіў нічога дзеля таго, каб выратаваць сваю жытку. Білі Піліграм болей не хацеў удзельнічаць у вайне. Ён быў зьмерзлы, згаладалы, зьбянтэжаны, ні да чаго ня здатны. Цяпер, на трэці дзень, Білі Піліграм не адрозьніваў сон ад чуйнавання, а рух ад стаяння.

Білі Піліграм жадаў, каб яго пакінулі аднаго.

— Хлопцы, ідзіце вы ўжо безь мяне, — казаў ён безупынку.

Роланд Ёіры быў гэткім жа навiчком на вайне, як Білі Піліграм. Яго таксама прыслалi на замену. Як нумар артылерыйскага разьліку Роланд Ёіры ўзяў удзел у адным-адзiным пасьпешным стрэле з 57-мiлiмэтровай супраць-танкавай гарматы. Снарад шугануў як замок-

«маланка» ў нагавіцах Магутнага Госпада. Стрэл паяльнай лямпай зьлізаў сьнег і расьліннасьць на адлегласьці дзевяць мэтраў. Пакінуўшы на зямлі чорную паласу, ён дакладна паказаў ворагу, дзе стаяла замаскаваная ў сьнезе гармата. Стрэл ня трапіў у цэль.

Тое, па чым не пацэліла гармата, было нямецкім танкам «Тыгар». Як бы зьветрываючы пах, танк павярнуў свой 88-мілімэтровы хобат, і тады танкіст, пэўна, заўважыў чорную паласу. Танк стрэліў. Снарад забіў увесь артылерыйскі разьлік за выняткам Роланда Ёіры. Во як бывае.

Роланду Ёіры было ўсяго васьмнаццаць — самы канец яго нешчасьлівага дзяцінства, праведзенага ў Пітсбургу, штат Пэнсільванія. У Пітсбургу Ёіры не любілі, бо ён быў дурны, тлусты і падступны. Да таго ж, сьмярдзеў як вьядліна, колькі б ні мыўся. У Пітсбургу хлоп-

цы вечна пнуліся пазбыцца Ёіры як абрыдлага падшыванца.

Роланда Ёіры нудзіла ад таго, што ўсе яго пракідвалі. Калі яго пракідвалі, ён знаходзіў хлопца, якога любілі яшчэ менш. Пэўны час Роланд Ёіры забягаўся да яго, удаючы сяброўскую прыязнасьць. Аднак потым знаходзіў падставу, каб аддубасіць таго хлопца да паўсьмерці.

Гэтак паўтаралася шмат разоў. Роланд Ёіры наладжваў з новымі знаёмцамі стасункі, вар'яцкія, забойча-пажадлівыя, — і раней ці пазьней — выбіваў зь іх усе духі. Роланд Ёіры расказваў ім пра бацькаву калекцыю стрэльбаў, мячэй, аснадаў для катаваньня, кайданоў і ўсяго такога. Бацька Ёіры, сантэхнік, даўно зьбіраў такія рэчы, і яго калекцыя была застрахованая аж на чатыры тысячы даляраў. У гэтым ён ня быў самотны. Ён належаў да вялікага клюбу людзей, што зьбіралі падобныя рэчы.

Аднойчы Роландаў бацька падарыў Роландавай маці спраўныя гішпанскія абцугі для

пальцаў — у якасьці кухоннага прэс-пап'е. Іншым разам бацька падарыў маці настольную лямпу, асновай якой служыла трыццацісантымэтровая копія слыннай «Жалезнай панны зь Нюрнбэргу». Сапраўдная «Жалезная панна» была сярэднявечнай аснадай для катваньня, нешта накшталт вялізнай матрункі, ушпілянай знутры вострымі пруткамі. Пярэдняя частка матрункі складалася зь дзьвюх форткавых дзьверцаў на завесах. Паводле задумы, трэба запіхнуць злачынцу ўсярэдзіну і паволі зачыняць дзьверцы. На тым узроўні, дзе мусілі апынуцца вочы ахвяры, знаходзілася два адмысловыя пруткі. У днішчы былі дзіркі, каб даць крыві сыцякаць вонкі.

Во як бывае.

Роланд Ёіры расказаў Білі Пілігрыму пра «Жалезную панну», пра дзіркі ў ейным днішчы і навошта яны трэба. Ён растлумачыў, што та-

кое кулі «дум-дум». Ёіры паведаміў Білі пра бацькаў пісталет сыстэмы Дэрынджэра, такі маленькі, што хаваецца ў кішэні камізэлькі. Гэты пісталет, аднак, робіць дзірку ў чалавеку, «празь якую можа, не запэцкаўшы крыльцаў, праляцець нават лясны суч».

Роланд Ёіры з пагардай выказаў гатоўнасьць пабіцца аб заклад, што Білі Пілігрым ня ведае, што такое крывясьцёк. Білі Пілігрым высунуў дапушчэньне, што гэта дзірка на днішчы «Жалезнай панны». Але ж ён памыляўся. Крывясьцёкам, навучаў Ёіры, называецца плыткі латочак на лязе мяча або штыха.

Роланд Ёіры расказаў Білі Пілігрыму пра вытанчаныя катаваньні, пра якія ён чытаў, бачыў у кіно або чуў па радыё — а таксама пра экзэкуцыі, якія вынайшаў сам. Адным з такіх вынаходзтваў было тыцкаць у вуха ахвяры зубным борам. Роланд Ёіры спытаўся, якая экзэкуцыя, на думку Білі Пілігрыма, найстрашнейшая. Білі Пілігрым ня ведаў. Як выявілася, правільны адказ быў такім: «Кладзеш зьвяза-

нага мужыка ў мурашнік тварам угору, ясна?
Намазваеш яму мёдам яйцы і ноздры, ясна?
Выразаеш павекі, гэтак змушаючы мужыка
ўвесь час глядзець на сонца, і пакідаеш, пакуль
зь яго ня выйдзе ўвесь дух». Во як бывае.

Цяпер, пасля абстрэлу, лежачы ў балцы на
лёдзе раўчука разам з выведнікамі, Білі Пі-
лігрым мог абгледзець нож Ёіры зблізку.
Нож быў не з амуніцыі. Гэта быў прэзэнт ад
бацькі. Лязо мела дваццаць пяць сантымэ-
траў удоўжкі і форму трохкутніка ў папярэ-
чніку. Дзяржальнам служыў медзяны кастэт,
у пярсьцёнкі якога Роланд Ёіры запіхваў свае
караткава-пульхныя пальчыкі. Тыя пярсьцён-
кі былі ня так сабе пярсьцёнкі. Яны ашчэрылі-
ся вострымі пруткамі.

Роланд Ёіры прыціснуў тыя пруткі да Біла-
вай шчакі і правёў імі зь пяшчотнай стрыма-
насьцю трыбушальніка:

— Якім спосабам ты б жадаў атрымаць гэтым во... га? М-м-м-м-м? — хацеў ведаць Ёіры.

— Я б не жадаў... — адказаў Білі Пілігрым.

— Ты ведаеш, чаму лязо трохгранкавае?

— Не.

— Ад яго раны не зацягваюцца.

— А-а...

— Робіш чалавеку трохкутную дзірку. А калі працінаеш звычайным нажом — дык толькі прарэх, ясна? Такі прарэх адразу зацягваецца, ясна?

— Ясна...

— Халера маць! Ды што ты ведаеш? Што за лухту вам упарваюць у коледжы?

— Я нядоўга там быў, — сказаў Білі Пілігрым.

Гэта было праўдаю. Білі Пілігрым правучыўся ў коледжы толькі паўгоду — дый коледж быў не зусім коледжам. Гэта былі вячэрнія курсы пры Іліюмскай школе аптамэтрыі.

— Шарашкіна кантора, — зьедліва сказаў Роланд Ёіры.

Білі Пілігрым пацепнуў плячыма.

— У жыцці такое бывае, чаго ў кніжках не прачытаеш, — павучаў Роланд Ёіры. — Вось пабачыш.

І на гэты раз Білі Пілігрым ня здолеў даць годнага адказу. Тут, у балцы, ён не жадаў працягваць гэтай гутаркі. Але яму карцела сказаць, што ён таксама сёе-тое ведае пра кроў і яе сьцяканьне. Змалку, штодня, двойчы на дзень, раніцой і вечарам, Білі Пілігрым быў сьведкам жудасных катаваньняў: у ягоным пакойчыку над ложкам вісела надзвычай жахлівае расьпяцьце. Вайсковы хірург прыйшоў бы ў захапленьне, убачыўшы, зь якой дакладнасьцю перадаў мастак усе Хрыстовыя раны — колатыя, ірваныя, а таксама дзіркі, зробленыя цьвікамі. Білаў Хрыстос памёр страшнай сьмерцю. Ён заслугоўваў спагады.

Во як бывае.

Білі Пілігрым гадаваўся пад страхавітым укрыжаваньнем, хоць і ня быў каталіком. Ягоны бацька быў бязьвернікам, а маці працавала падменнай арганісткаю ў розных гарадзкіх цэрквах. Куды б маці ні запрашалі, яна заўсёды брала з сабой Білі, разам навучаючы і яго граць на аргане. Маці казалі, што далучыцца да адной з цэркваў, як толькі вырашыць, якая зь іх правільная.

Яна так ніколі і ня *вырашыла*. Затое высьпеліла ў сабе моцны поцяг да ўкрыжаваньняў. І аднойчы купіла адно такое ў краме падарункаў у Санта-Фэ, калі іх невялікая сям'я выправілася ў падарожжа па заходніх штатах падчас Вялікай дэпрэсіі. Як шмат хто з амэрыканцаў, маці Білі Пілігрыма намагалася надаць сэнс жыцьцю праз рэчы, набытыя ў сувэнірных крамах.

І ўкрыжаванне апынулася на сьцяне Білавага пакойчыка.

Седзячы ў балцы і замілавана песьцячы арэ-
хавыя прыклады вінтовак, выведнікі шэптам
раіліся, ці ўжо варта выправіцца ў дарогу. Мі-
нула дзесяць хвілінаў, але ніхто не прыйшоў,
каб спраўдзіць, забітыя яны ці не, або каб да-
біць іх. Відавочна, снайпэр быў адзін і страляў
здалёку.

Тады чацьверка вылезла з балкі. Каб ізноў
не наслаць на сябе стрэлаў, яны папаўзьлі да
лесу як нязграбныя сысуны-няўдакі — кім
насамрэч і былі. Там яны ўзножылі ды шпар-
ка паклэпалі па сьцежцы. Лес быў змрочны
і халодны. Кустоўя тут не было. Радамі расьлі
высокія хваіны. Трывалы слой сьнежнага ца-
ліка коўдрай заслаў зямлю. У амэрыканцаў не
было выбару: яны мусілі пакідаць на сьнезе
сьляды, што выглядалі як дыяграма ў падру-
чніку па бальных танцах: крок — сьлізгань-
не — паўза, крок — сьлізганьне — паўза.

— Заткні зяпу і ня квякай! — папярэдзіў Роланд Ёіры здыхляка Білі Пілігрыма. Роланд Ёіры выглядаў, як кэралаўскія Гу-та-та або Гу-ля-ля перад двубоем. Ён быў нізкі і тоўсты.

Роланд Ёіры нёс з сабою ўсе падарункі, што атрымаў з дому, і ўсю амуніцыю, якую выдалі ў войску: каску, падкладку пад каску, пілотку з воўны, шалік, рукавіцы, саколку баваўняную, саколку суконную, ваўняную кашулю, швэдар, гімнасьцёрку, куртку, мундур, шынэль, споднікі баваўняныя, споднікі суконныя, ваўняныя штаны, шкарпэткі баваўняныя, шкарпэткі ваўняныя, форменныя боты, адгазьнік, біклагу, лыжку з алюмініевай конаўкай, аптэчку, баявы нож, коўдру, плашч-палатку, пыльнік, браніраваную Біблію, брашурку «Ведай свайго ворага!», размоўнічак зь нямецкімі фразамі ў ангельскай фанэтыцы, які дазваляў Роланду Ёіры спытаць немцаў: «Дзе знаходзіцца ваш штаб?», «Колькі вы ма-

еце гаўбіцаў?», або загадаць: «Здавайцеся. Вы ў безнадзейным становішчы!» і ўсё такое.

Роланд Ёіры меў калоду з дрэва бальзы, якая мусіла паслужыць прыступкай, калі яму спатрэбіцца вылезьці з акопу. Ён меў пакуначак з двума трывалымі прэзэрватывамі і надпісам: «Выключна для прадухіленьня хваробы!». Ён меў капральскі сьвісток, які не зьбіраўся паказваць нікому, пакуль яго не падвысяць да капрала. Ён меў непрыстойнае фота жанчыны, якая спрабавала суполіцца з шэтляндзкім поні. Ён колькі разоў прымушаў Білі Пілігрыма зірнуць на гэты паглядны здымак.

Жанчына і поні пазавалі на тле аксамітнай драпіроўкі, аблямаванай кутасамі. Паабапал узвышаліся дарыйскія калёны. Перад адной з калёнаў стаяў вазон з пальмаю. Картачка Роланда Ёіры была копіяй першага порнафота ў гісторыі. Слова «фатаграфія» ўпершы-

ню было ўжытае ў 1839-ым — у той жа год Люі Дагер паведаміў Францускай акадэміі, што выява, якая трапляе на плітку, пакрытую тонкім слоём ёдавага срэбра, можа быць пра-яўленая ў ртутных параваньнях.

Усяго толькі праз два гады, у 1841-ым, асы-стэнт Дагера, Андрэ Ляфэўр, быў арыштава-ны ў садзе Цюільры за спробу прадаць адна-му спадару картачку з выявай жанчыны і поні. Да месца кажучы, гэты здымак Роланд Ёіры купіў тамсама ў Цюільры. На судзе Ляфэўр даводзіў, што выява ёсьць творам мастацтва. Ягоным намерам было адрадзіць дух стара-грэцкай міталёгіі. Пра гэта сьведчылі калёны і пальма ў вазоне.

Калі яго спыталі, які міт ён мае на ўвазе, Ляфэўр адказаў, што існуе процьма мітаў, дзе фігуруюць сьмяротная жанчына і бог у выгля-дзе поні.

Яго прысудзілі да шасьці месяцаў зьняво-леньня. У турме Ляфэўр памёр ад запаленьня лёгкіх. Во як бывае.

Білі Пілігрим і выведнікі былі скура ды косткі, а Роланд Ёіры — тлусты, як парсюк. Пад усімі слямі воўны, скуры ды бавоўны ён палаў агнём неўтаймаванай энэргіі. Ёіры лётаў ад Білі Пілігрыма да выведнікаў і назад, перадаючы паведамленьні, якія ніхто не пасылаў і якія ніхто ня слухаў. Паколькі Ёіры быў абцяжараны супольным клопатам як ніхто іншы, то пачаў падазраваць, што менавіта ён галоўны.

Жвавы і рухавы, Роланд Ёіры зусім не адчуваў небясьпекі. Увесь навакольны сьвет звузіўся для яго да палоскі, якую зьверху абмяжоўваў акрайчык каскі, а зьнізу — дасла-ны з дому шалік. Шалік захопліваў перано-сьсе, пакрываючы амаль увесь яго дзіцячы твар. Роланд Ёіры пачуваўся нагэтулькі ўтульна, што пачаў уяўляць, быццам ён ужо дома: цэлы і жывы вярнуўся з вайны і раска-звае сваім бацькам ды сястры, як яно было

на вайне. Хоць гэтае «на вайне» пакуль было ў самым розруху.

Паводле Роланда Ёіры, на вайне яно было гэтак. Немцы пачалі вялікі наступ, і Роланд Ёіры са сваімі хлопцамі з антытанкавага біўся, як леў, пакуль усіх, за выняткам Ёіры, не пазабівала. Во як бывае. Тады Роланд Ёіры знайшоў двух выведнікаў, зь якімі тут жа моцна пасябраваў. І яны надумалі разам прабівацца да сваіх. Дамовіліся рухацца як мага хутчэй. Яны пакляліся, што не дазволюць паланіць сябе. Яны паціснулі рукі. Яны назвалі сябе «тры мушкетэры».

І тут гэты смаркаты студэнцік, такі недалужны — як яго наагул у войска ўзялі! — папрасіўся ісьці зь імі. У яго нават стрэльбы не было ці нажа. Нават каскі або шапкі не было. Студэнцік нават ня мог хадзіць нармалёва — адно скакаў гору і долу, гору і долу, здурнець можна, толькі затрымліваў усіх. Але студэнціка пашкадавалі: усю дарогу «тры мушкетэры» піхалі смаркача, несьлі яго, валачылі яго,

гаварылася ў аповедзе Роланда Ёіры. І ўрэшце яны vyrатавалі гэтую нікчэмную жытку.

А ў рэальнасці Роланд Ёіры вяртаўся цяпер па сваіх сьлядах, каб даведацца, што сталася зь Білі Пілігрымам. Ён папрасіў выведнікаў пачакаць, пакуль знойдзе гэтага смаркатага байструка. Роланд Ёіры прамінуў галіну, што нізка навісла над сьцежкаю. Яна блямкнула па касцы: «Блямк». Але Роланд Ёіры гэтага не пачуў. Недзе забрахаў вялікі сабака. Роланд Ёіры не пачуў і гэтага. Яго аповед пра вайну рухаўся да апагею: афіцэр віншуе «трох мушкетэраў» і кажа, што прадставіць іх да Бронзавай Зоркі.

— Ці магу я для вас зрабіць нешта яшчэ, хлопцы? — пытае афіцэр.

— Так ёсьць, сэр! — адказвае адзін з выведнікаў. — Мы б жадалі да канца вайны службыць разам, сэр. Ці не маглі б вы ўлагодзіць, каб ніхто ніколі не разлучаў «трох мушкетэраў»?

Білі Пілігрым спыніўся ў лесе. Прытуліўшыся да дрэва, заплюшчыў вочы. Ягоная галава падалася назад, а ноздры пачалі разьдзьмувацца. Білі зрабіўся падобным да паэта ў Парфэноне.

Гэта быў першы раз, калі ён вываліўся з гнязда часу. Ягоная сьвядомасьць пачала вандраваць з боку ў бок на манэр ківача па ўсёй дузе жыцьця. Ківач сягнуў сьмерці Білі Пілігрыма. Сьмерць была фіялетавым сьвятлом. Там больш нікога і нічога не існавала. Толькі фіялетавае сьвятло. І гуд.

Потым нябачны ківач вярнуў Білі Пілігрыма ў жыцьцё і пацягнуў яго ў іншы бок — у час да нараджэньня. Там было чырвонае сьвятло і гук бурбалак, якія лопаюцца. Потым ён зноўку вярнуўся ў жыцьцё, і тут ківач спыніўся. Цяпер Білі Пілігрым — маленькі хлопчык, які стаіць пад душам разам са сваім валаса-

тым бацькам у спартовым комплексе YMCA⁴ ў Іліюме. Білі Пілігрым зветрыў пах хлёркі, які даносіўся з басэйну, і пачуў рып дошак на вышцы для скокаў.

Маленькі Білі Пілігрым напалоханы да сьмерці, бо яшчэ раней бацька паведаміў, што сёньня ён будзе вучыцца плаваць паводле мэтаду «тані-або-пльві». Татка кіне яго ў ваду туды, дзе глыбока, і сыночак Білі, халера яго ня возьме, цудоўна сабе паплыве.

Гэта нагадвала пакараньне сьмерцю. Білі Пілігрым сшэрх, калі бацька выцягнуў яго з душавага пакою. Білі Пілігрым заплюшчыў вочы. А калі расплюшчыў, дык ужо быў на дне басэйну. Адусюль гучала прыгожая музыка. Білі Пілігрым зьнепрытомнеў, але ж музыка не спынілася. Цьмяна, краёчкам сьведомасьці, адчуў, як нехта выцягвае яго з вады. Білі Пілігрыма гэта абурыла.

4 Young Men's Christian Association — Хрысціянская асацыяцыя для маладзёнаў — міжнародная валанцёрская арганізацыя.

З басэйну Білі Пілігрыма закінула ў 1965-ты. Яму сорок адзін, і ён едзе ў дом састарэлых «Сасновы бор», каб адведаць немачную маці, якую сам адправіў туды які месяц таму. Маці захварэла на запаленьне лёгкіх, і не было надзеі, што яна ачуняе. Пасьля гэтага яна пражыла яшчэ шмат гадоў.

Ейны голас амаль зьнік, і, каб пачуць маці, Білі Пілігрым мусіў усутыч прыціснуць вуха да зьбялелых вуснаў. Відавочна, яна мелася сказаць нешта важнае.

— Як... — пачала была маці, але голас перасёкся. Маці выбілася зь сілаў. Яна спадзявалася, што ёй не давядзецца прамаўляць увесь сказ, што Білі яго сам працягне.

Але ж Білі Пілігрыму было няўцям, што маці мае на ўвазе.

— Што «як», мама? — Білі Пілігрым заахвочваў яе дагаварыць сказ да канца.

Маці зь цяжкасцю каўтнула сьліну, і на яе вачах зьявіліся сьлёзы. Яна сабрала парэшткі

энэргіі з усяго свайго змардаванага цела — нават з пальчыкаў на нагах ды з кончыкаў пальцаў на руках. Нарэшце, назапасіўшы да-
статкова моцы, прашаптала ўвесь сказ:

— Як я зрабілася такою *старою*?

— Які ты стары? — сказала я.
— Які ты стары? — сказала я.
— Які ты стары? — сказала я.

Састарэлая Білава маці замлела, і гожая мэд-
сястра вывела Білі з палаты. Якраз тады, калі
Білі Пілігрым выходзіў на калідор, вывезь-
лі цела аднаго старога, пакрытае прасьці-
ной. У свой час той стары быў вядомым ма-
ратонскім бегуном. Во як бывае. Гэта, дарэчы,
было яшчэ да таго, як Білі Пілігрым пашко-
дзіў галаву ў авіякатастрофе і стаў публіч-
на даводзіць існаваньне лятальных сподкаў
і вандровак у часе.

Білі Пілігрым сеў на крэсла ў пачакальні.
Ён пакуль ня быў удаўцом. Ён адчуў нешта
мулкае пад тугой набіўкаю крэсла. Пашна-
рыўшы, выцягнуў кнігу Ёільяма Брэдфарда

Г'юі «Сьмяротны вырак для жаўнера Словіка». Гэта было апісаньне сапраўднай справы шарагоўца Эдзі Д. Словіка, вайсковы білет № 36896415, адзінага амэрыканскага жаўнера, расстралянага за баязьлівасьць з часоў Грамадзянскае вайны. Во як бывае.

Білі прачытаў думку вайсковага праўніка, які займаўся пераглядам справы Словіка. Выснова была такая:

Словік кінуў выклік аўтарытэту ўлады, і дысцыпліна ў войску залежала ад таго, як улада адкажа на гэты выклік. Калі сьмяротны вырак за дзээртэрства меўся быць ужыты хоць дзе, дык ён мусіў быць ужыты менавіта цяпер, у гэтай справе, але ня ў якасьці карнай меры або пакараньня за парушэньне закону, а як захад дзеля аднаўленьня дысцыпліны, адно пры наяўнасьці якой войска здольнае супрацьстаяць ворагу. У той справе не рэкамэндавалася задавольваць просьбу аб памілаваньні, і мы таксама паўстрымаемся ад гэтага.

Во як бывае.

Білі Пілігрым прымружыў вочы ў 1965-ым, а расплюшчыў ужо ў 1958-ым. Ён на банкеце ў гонар юніёрскай каманды па амэрыканскім футболе, у якой гуляе ягоны сын Робэрт. Трэ-нэр, стары кавалер, кажа прамову, і яго ду-шыць ад хваляваньня.

— Я б, далібог, палічыў за гонар адно *падно-сіць ваду* гэтым хлопцам, — кажа ён.

Білі Пілігрым прымружыў вочы ў 1958-ым, а расплюшчыў у 1961-ым. Гэта конадзень Но-вага году, і Білі Пілігрым да агіды налупіўся на пагулянцы, дзе ўсе або самі былі аптамэ-трыстамі, або пабраліся з аптамэтрыстам шлюбам.

Звычайна Білі Пілігрым ня п'е, паколькі вайна зьнішчыла ягоны страўнік, але тут ла-дна нажлукціўся і цяпер першы і апошні раз

у жыцьці здраджвае сваёй жонцы Валенсіі. П'яны Білі Пілігрым неяк пераканаў жанчыну пайсьці зь ім у пральны пакой і сесьці на газавую сушылку, якая вуркатала.

Жанчына таксама ледзь трымалася на нагах. Яна дапамагла Білі Пілігрыму сьцягнуць зь сябе элястычны пояс.

— Дык пра што ты хацеў са мной пагаварыць? — спыталася жанчына.

— Ды ўсё ў парадку, — адказаў Білі Пілігрым. Ён шчыра думаў, што ўсё было ў парадку. Ён не мог згадаць імені жанчыны.

— Чаму ты дазваляеш клікаць сябе Білі, а ня Ёільямам?

— Дзеля мэтазгоднасьці, — адказаў Білі Пілігрым.

Гэта было праўдай. Ягоны цесьць, уладальнік школы аптамэтрыстаў, які ўзяў Білі Пілігрыма ў справу, быў геніем маркетынгу. Ён параіў зяцю ўсяляк заахвочваць людзей клікаць яго «Білі», бо ласкава-памяншальная форма трывала захрасьне ў іхніх галовах. Да

таго ж гэта дадасьць яму крышачку загадка-
васьці, паколькі дарослых людзей зазвычай
не завуць Білі. Ледзьве пазнаёміўшыся зь Бі-
лі Пілігрымам, кліенты стануць лічыць яго
сябрам.

Тым часам ў гасьцёўні ўсчаўся гвалт — усе
выказвалі пагарду да жанчыны і Білі Пілі-
грыма, а сам ён неўзабаве апынуўся ў салё-
не свайго аўтамабіля. Там ён марна шукаў
стырно.

Найважнейшым цяпер было знайсці стыр-
но. Сьпярша, Білі на ўдачу, усё роўна як вятрак,
закалешмаціў навокал выпрастанымі рукамі.
Калі гэта не дало плёну, ён пачаў мэтадычна
шныпарыць такім чынам, каб не прапусьціць
стырна. Ён уладкаваўся каля левых дзвярэй
і пачаў старанна абмацваць кожную пядзю
просторы перад сабой. Не знайшоўшы стыр-
на, перасунуўся яшчэ на пятнаццаць санты-

мэтраў управа ды пачаў шукаць ізноў. Гэтак ён пакрысе дабраўся да правых дзвярэй, але стырна не знайшоў. Тады ён зрабіў выснову, што нехта скраў стырно. Раззлаваны Білі Піліграм адрубіўся.

Білі Піліграм сеў на задняе сядзеньне сваёй машыны — вось чаму ён не знайшоў стырна.

Цяпер нехта тузае яго. Ён адчувае, што ўсё яшчэ п'яны і ўсё яшчэ злуе, бо ў яго скралі стырно. Білі Піліграм вярнуўся на Другую сусветную вайну, у тыл да немцаў, а тузае яго Роланд Ёіры.

Роланд Ёіры схапіў Білі Піліграма загрудкі і вытнуў аб дрэва. Потым тузануў назад ды піхнуў у тым кірунку, куды, на думку Роланда Ёіры, мусіў крочыць Білі Піліграм.

Білі Піліграм зьнерухомеў, а потым страсянуў галавою.

— Ідзіце вы... — вымавіў Білі.

— Чаго?

— Хлопцы, ідзіце вы ўжо безь мяне. Са мной усё будзе добра.

— З табой што будзе?

— Усё будзе добра.

— Халера, ты хворы ці што? — прагундосіў Роланд Ёіры празь пяць слаёў мокрага хатняга шаліка. Білі Пілігрым ніколі ня бачыў твару Ёіры. Аднойчы паспрабаваў унаявіць яго, і ўяўленне намалявала вобраз жабы ў акварыюме.

Недзе з паўкілямэтра Роланд Ёіры піхаў Білі Пілігрыма наперад і даваў яму высьпяткаў. Выведнікі тым часам чакалі пасярод замерзлага ручая. Яны пачулі сабачы брэх. А таксама як нехта кліча сабак — кліча як паляўнічы, які выдатна ведае, дзе знаходзіцца ягоная здабыча.

Высокія берагі ручая надзейна хавалі выведнікаў ад чужых вачэй. Білі, сьмешна валюхачучыся, спусьціўся з адхону. За ім ступаў Ёіры, які бразгатаў, ляскатаў, зьвінеў і палаў імпэтам.

— Вось ён, хлопцы! — сказаў Роланд Ёіры. — Ён ня хоча жыць, але мы яго прымусім. Калі ён выкараскаецца з гэтай калатнечы, будзе вінаваты «тром мушкетэрам» сваё жыццё.

«Тут у балцы Білі Піліграм, — падумаў Білі Піліграм, — лёгка ператварыўся б у пару. Калі б яго пакінулі на хвілінку аднаго, дык ён нікога больш не даймаў бы сваім існаваньнем. Ён ператварыўся б у пару і растаў сярод вершалінаў».

Недзе зноўку забрахаў вялікі сабака. Узмоцнены страхам, рэхам і зімняй цішай, сабачы брэх гучаў як бронзавы гонг.

Васямнаццацігадовы Роланд Ёіры прашыўся паміж выведнікамі і як бы атуліў крыламі, паклаўшы цяжкія рукі ім на плечы:

— Дык што мушкетэры будуць рабіць зараз?

Білі Пілігрым занурыўся ў салодкія галюцынацыі. У сухіх і цёпрых белых шкарпэтках ён коўзаецца па падлозе бальнай залі. Вялікі на-тоўп захоплена крычыць. Але ж цяпер Білі Пілігрым не вандруе ў часе: катаньня па бальнай залі ніколі не было і ніколі ня будзе. Гэта ўсяго толькі насланьне ў хлопца, які канае ў чаравіках, набіткаваных сьнегам.

Адзін з выведнікаў схіліў галаву і дазволіў сьліне зьяцець зь языка долу. Другі зрабіў тое ж самае. Яны вывучалі бясконца малы ўплыў сьліны на сьнег і сусьветную гісторыю. У іх былі невысокія, зграбныя постаці. Яны безьліч разоў хадзілі за лінію фронту, дзе прыпадабняліся да лясных зьвяроў: жылі ад імгненьня да імгненьня, ратаваліся страхам, думалі сьпінным мозгам без дапамогі галаўнога.

Цяпер яны выкруціліся з-пад пяшчотных рук-крылаў Роланда Ёіры. Яны казалі яму, што лепей, каб ён і яго таварыш знайшлі каму здацца ў палон. Чакаць іх яны больш ня будуць.

І яны кінулі Білі Пілігрыма і Роланда Ёры ў балцы.

Білі Пілігрым працягваў коўзацца па залі, робячы піруэты ў сваіх белых шкарпэтках, піруэты, якія большасьць людзей палічыла б немагчымымі — такімі мудрагелістымі былі кручэньні, тармажэньні на лычку перад самым бартком і ўсё такое. Крыкі натоўпу працягваліся, але іх тон мяняўся разам з тым, як трызньененьне Білі Пілігрыма ператваралася ў падарожжа ў часе.

Білі перастаў коўзацца. Цяпер — восень 1957-га, ён за трыбунай у кітайскай рэстаўрацыі гораду Іліюму, штат Нью-Ёрк. Сябры дабрачыннага Клубу львоў наладзілі яму стаячую авацыю. Яго толькі што абралі старшынём, абавязкова трэба нешта сказаць. Білі Пілігрым бледны ад страху: дапушчанае жалівае памылка. Усе гэтыя заможныя, самаві-

тыя людзі, якія прыйшлі сюды, зараз убачаць, што абралі сабе ў старшыні сьмеху вартага недалэнгу з прарэзьліва-танклявым галаском — менавіта такім, які ён меў падчас вайны. Білі Пілігрым каўтнуў паветра, адчуваючы, што замест галасавых зьвязак у ягоным горле ўштукавана выразаная зь вербнага прутка сьвістулька. Горш за тое — яму бракавала словаў. Натоп аціх. На ружовых тварах застыглі ўсьмешкі.

Білі Пілігрым адкрыў рот і адтуль вылецеў глыбокі зык. Ягоны голас ператварыўся ў вытанчаны інструмэнт. Ён жартуе так, што выклікае хвалю сьмеху. Голас становіцца сур'ёзным, потым зьвініць показкай і нарэшце завяршае прамову ў ціхмяна-чароўным рэгістры. Тлумачэньне гэтаму цуду наступнае: Білі Пілігрым наведваў курсы аратарскага майстэрства.

Цяпер Білі Пілігрым зноў вярнуўся на замёрзлы ручай, дзе Роланд Ёіры зьбіраўся выбіць зь яго ўсе духі.

Роландам Ёіры апанаваў урачысты гнеў. Яго
зноў пракінулі. Ён запіхнуў пісталет у кабуру.
Ён засунуў нож у похвы. Нож з трохгранка-
вым лязом і крывясьцёкамі на ўсіх трох гран-
ках. Пасьля затрос Білі Пілігрымам, грукаючы
ягоным шкілетам аб бераг.

Роланд Ёіры скуголіў і румзаў праз усе слаі
хатняга шаліка. Ён пачаў казаць нешта невы-
разнае пра тую ахвяру, якую прынёс дзеля
Білі. Роланд Ёіры засяродзіўся на пабожна-
сьці і адвазе «трох мушкетэраў», палымяна
намалюваў бліскучымі фарбамі ўсе іх дадат-
насьці, іх шляхетнасьць, нязводны гонар і тую
неацэнную службу, якую яны саслужылі хры-
сьціянству.

На думку Роланда Ёіры, віна за развал гэ-
тай доблеснай збройнай арганізацыі цалкам
ускладаецца на Білі Пілігрыма, і той павінен
яе выкупіць. Білі Піліграм сьпяраша атрымаў
па сківіцы, а потым Ёіры стукнуў яго аб высо-

кі бераг і паваліў на прысыпаны сьнегам лёд ручая. Ужо на лёдзе Білі Пілігрым узьняўся на карачкі, і Роланд Ёіры выцяў яго ботам па рэбрах, перакуліўшы на бок тварам да сябе. Білі Пілігрым паспрабаваў скурчыцца ў клубок.

— Як цябе *наагул* у войска ўзялі?! — зароў Роланд Ёіры.

Зь Білі Пілігрыма міжволі вырваўся падобны да сьмеху сутаргаваты гук.

— Дык табе сьмешна, га? — пацікавіўся Роланд Ёіры.

Ён абышоў Білі Пілігрыма ззаду. Мундур і кашуля ў таго задраліся, агаліўшы сьпіну. За колькі сантымэтраў ад ботаў Роланда Ёіры, на страшэнна худой сьпіне праступалі гузікі Білавай хрыбціны.

Роланд Ёіры адвёў назад левы бот, маючы намер даць ім па сярэдзіне сьпіны, па касцяной трубе, у якой праходзіла так шмат важных для Білі Пілігрыма правадоў.

Але тут ён заўважыў глядачоў. Пяць нямецкіх жаўнераў і сабака-вышукальнік на аброжку

назіралі зь берага за тым, што дзеелася ў балцы. Блакітныя вочы жаўнераў поўніліся невайсковай цікаўнасьцю: чаму гэта адзін амэрыканец спрабуе забіць другога на чужыне, і чаму ахвяра сьмяецца?

3

Немцы і сабака бралі ўдзел у вайсковай апэрацыі з забайнай назвай, якая кажа сама за сябе. Гэты чалавечы занятак рэдка апісваецца ва ўсіх дэталях, але адна згадка яго ў навінах або гістарычнай літаратуры прыносіць аматарам вайны нешта кшталту посткаітальнай асалоды. Ва ўяўленьні заўзятараў вайны ён бачыцца ляготнымі пешчамі пасля аргазму перамогі. Ён мае назву «зачыстка тэрыторыі».

Сабака, які ў марозных далячынях наганяў страх сваім брэхам, выявіўся сучкай нямец-

кай аўчаркі. Сучку праціналі дрыжыкі. Ейны хвост схаваўся між задніх лапаў. Раніцой яе пазычылі ў мясцовага селяніна. Дагэтуль яна ніколі не ваявала. Яна і ведаць ня ведала, у якую гульню тут гуляюць. Яна мела мянушку Прынцэса.

Двое немцаў былі хлопчыкамі, якім брала-ся на адзінаццаць ці дванаццаць гадоў. Яшчэ двое — дзядкі, бяззубыя і сьлінявыя, як карпы. Іх прызвалі з рэзэрву. Яны стаялі ўзброеныя ламаччам і абмундураваныя рызьзём, якое ім паздымалі з сапраўдных, сьвежа забітых жаўнераў. Во як бывае. Гэта былі фэрмэры з другога боку нямецкай мяжы, што пралягала паблізу.

Чацьверкай камандаваў капрал сярэдняга веку з чырвонымі вачыма, схуднелы і цьвёрды, як сушаная ялавічына. Яму абрыдла вайна. Яго параніла чатыры разы, чатыры разы

яго цыравалі і зноўку пасылалі на фронт. Ён быў вельмі добрым жаўнерам, але збіраўся кінуць-рынуць усё ды здацца каму-небудзь у палон. На ягоныя кльпатыя ногі былі насунутыя рудыя, абшытыя золатам кавалерыйскія боты, якія капрал сьцягнуў зь мёртвага вугорскага палкоўніка на Рускім фронце. Во як бывае.

Тыя боты былі амаль адзінай рэччу, што меў капрал. Яны зрабіліся ягоным домам. Показка пра капрала: «Аднойчы нейкі малады жаўнерчык стаяў і перыўся, як капрал ваксуе ды глянцеуе свае залатыя боты. Капрал сунуў яму пад нос адзін з ботаў і сказаў: “Калі паглядзіш у іх як сьлед, дык убачыш Адама і Еву”».

Білі Пілігрым ніколі ня чуў гэтае показкі. Аднак цяпер, лежачы на шэрым лёдзе, ён уперыўся ў мэтал капральскіх ботаў, і там, у залатой глыбіні, пабачыў Адама ды Еву. Яны стаялі аголеныя і былі такія цнатлівыя, такія ўразьлівыя і прагныя да літасьці. Білі Пілігрым любіў іх.

Ля залатых ботаў стаяла пара ступакоў у ану-
чах. Ступакі абапіраліся на драўляныя калод-
кі, якія былі крыж-накрыж перацягнутыя па-
латнянымі паскамі. Білі Пілігрым зірнуў угору
на твар уладальніка калодак. Твар належаў
юнаку, бяляваму анёлу.

Ён быў прыгожы, як Ева.

Пекны юнак, нябесная двухполая істота, дапа-
мог Білі Пілігрыму ўзножыць. Астатнія немцы
таксама наблізіліся да яго, каб абтрэсьці сьнег
і абшукаць на наяўнасьць зброі. У Білі Пілі-
грыма нічога не знайшлі. Самая небяспечная
рэч, якую намацалі немцы, была пяцісанты-
мэтровым абломкам алоўка.

Здалёк данесьлася траекротнае бяскрыўд-
нае «бах» зь нямецкіх вінтовак. Гэта толькі
што застрэлілі двух выведнікаў, якія ўцяклі

ад Білі Пілігрыма ды Роланда Ёіры. Выведнікі сядзелі ў засадзе на немцаў. Немцы знайшлі іх і забілі стрэламі ў сьпіну. Цяпер выведнікі, паміралі ў сьнезе, нічога не адчуваючы, фарбуючы яго ў колер малінавага марозіва. Во як бывае. Гэтак Роланд Ёіры застаўся апошнім з «трох мушкетэраў».

Тым часам Роланд Ёіры, з вырачанымі ад жаху вачыма, быў раззброены. Ягоны пісталет капрал працягнуў пекнатвараму хлопцу. А сам са здзіўленьнем і захапленьнем аглядзеў пагрозьлівы баявы нож, сказаўшы па-нямецку, што амэрыканец без сумневу хацеў бы ўжыць той нож супроць яго, капрала: вострымі пруткамі злупіць з твару скуру, тыцнуць лязо ў жывот або горла. Капрал не размаўляў па-ангельску, а Білі Піліграм і Ёіры не разумелі па-нямецку.

— Ніштаватыя ў цябе цацкі, — сказаў капрал Ёіры, аддаючы нож аднаму са старых. — Ну, як табе ножык? Нішто сабе, м-м-м?

Капрал разьдзёр шынэль і мундур на грудзях Ёіры. Мядзяныя гузікі пасыпаліся як

папкорн. Ён залез да Ёіры за пазуху, нібы меў намер вырваць ягонае трапяткое сэрца, але ж здабыў адтуль толькі браняваную Біблію.

Браняваная Біблія — гэта такая маленькая Біблія, якая можа зьмясьціцца ў нагруднай кішэні жаўнера, ля яго сэрца. Ейная вкладка абабітая стальлю.

У кішэні штаноў Роланда Ёіры капрал намацаў порназдымак з жанчынай і поні.

— Коніку страшна пашэнціла, га? Вось бы табе замест яго! — сказаў капрал і працягнуў здымак дзядку. — Бяры трафэй! Табе страшна пашэнціла, юначка!

Пасьля ён прымусіў Роланда Ёіры сесьці ў сьнег і скінуць форменныя боты. Ён капрал уручыў прыгожаму хлопцу. Роланду Ёіры ён даў хлапечыя калодкі. Так што цяпер абодва амэрыканцы засталіся без прыстойнага абутку. Далей шмат кілямэтраў Ёіры грукатаў ка-

лодкамі, а Білі Піліграм скакаў гору і долу, гору і долу, час ад часу натыкаючыся на Ёіры.

— Перапрашаю, — казаў Білі, або:

— Прашу прабачэньня.

Нарэшце іх прывялі на разьвілку да камяніцы, якая слугавала зборным пунктам для ваеннапалонных. Білі Піліграма з Роландам Ёіры запхнулі ўсярэдзіну. Там было цёпла і накурана. У камяне сыкала і лапатала полымя. Дровамі служыла мэбля. Тут, на падлозе, прытуліўшыся сьпінамі да сьценак, сядзела чалавек дваццаць амэрыканскіх жаўнераў — яны глядзелі на полымя і думалі аб тым, аб чым думаецца ў такіх выпадках, іншымі словамі, ні аб чым. Усе маўчалі. Ніхто ня мог сказаць, як яно было на вайне.

Білі Піліграм з Роландам Ёіры ўціснуліся паміж палонных, і Білі Піліграм заснуў, паклаўшы голаў на плячук аднаго капітана, які гэтаму зусім не супраціўляўся. Той капітан быў вайсковым сьвятаром. Ён быў рабінам. У яго была прастрэленая далонь.

Білі Пілігрым зноў пачаў вандраваць у часе. Ён расплюшчыў вочы і ўбачыў шклянныя вочы мэханічнай савы з нэфрыту. Сава дагары нагамі зьвісала з прэнта, зробленага зь нержавейкі. Сава месцілася ў Білавым кабінэце ў Іліюме і была аптамэтрам. Аптамэтар — гэта такая прылада для вымярэння дэфэктаў пераломліваньня сьвятла ў вачах. Скарыстоўваецца для правільнага падбору акулераў.

Білі Пілігрым заснуў, калі вывараў зрок пацыенткі, якая сядзела ў крэсьле за савою. Ён і раней засынаў на працы. Сьпярша яго гэта забавляла. Цяпер ён пачаў турбавацца і ўвогуле непакоіцца за свой псыхічны стан. Білі Пілігрым схацеў прыгадаць, колькі яму гадоў — ды дзе там! Білі схацеў прыгадаць, які цяпер год. Таксама марна.

— Доктар, — нясьмела паклікала яго пацыентка.

— Гм? — азваўся Білі.

— Нешта вы прыціхлі...

— Прабачце.

— Вы гаварылі, гаварылі, а цяпер прыціхлі...

— Хм.

— Вы ўбачылі нешта жахлівае?

— Жахлівае?

— Нейкую хваробу ў маіх вачах?

— Не, не, — адпрэчыў Білі Піліграм. Яго ізноў забірала на сон. — Вашы вочы ў парадку. Вам толькі патрэбныя акуляры чытаць.

Ён сказаў пацыентцы прайсьці па калідоры да стойкі з шырокім выбарам аправаў.

Калі яна сышла, Білі Піліграм адшмаргнуў парт'еры, але нічога ня ўбачыў, бо заміналі жалюзі, якія ён тут жа з шумам адчыніў. Зыркае святло ўварвалася ў кабінэт. Знадворку, зіхочучы на азёрнай роўнядзі асфальту, стаяла безьліч прыпаркаваных аўтамабіляў. Бі-

лава кантора змяшчалася ў будынку гандлёвага цэнтру на ўскраіне гораду.

Проста насупраць кабінэту стаяў ягоны ўласны «Кадылак» мадэлі «Эльдарада Купэ дэ Віль». Білі Піліграм пачаў чытаць налепкі на бампэры. «Наведайце каньён Озэйбл!» — казалі адна налепка. «Спрыяй працы паліцыі!» — заклікала другая. Была і трэцяя налепка. «Выкажы недавер Эрлу Ўорэну!» — патрабавала яна. Налепкі пра паліцыю і Эрла Ўорэна падарыў Білі ягоны цесьць, сябра рэзка правага Таварыства Джона Бэрча. На нумарным знаку значылася дата: «1967». Дата зрабіла Білі Піліграма саракачатырохгадовым. «Куды сплылі ўсе тыя гады?» — спытаў у сябе Білі Піліграм.

Білі Піліграм зірнуў на стол. На стале ляжаў нумар «Аптамэтрычнага агляду». Часопіс быў разгорнуты на перадавіцы, якую цяпер і чы-

таў Білі Пілігрым. Яго вусны неўпрыкмет соўгаліся.

Тое, што мае адбыцца ў 1968 годзе, вызначыць лёс Эўрапейскай аптамэтрыі як меней на пяцьдзесят гадоў наперад, — прачытаў Білі Пілігрым. — Гэтым папярэджаньнем Жан Тырыяр, сакратар бэльгійскага зьвязу оптыкаў, заахвочвае калег стварыць Эўрапейскае таварыства аптамэтрыстаў. «Мы павінны зрабіць выбар, — зазначыў ён, — або мы змагемся за атрыманьне прафэсійнага статусу, або ўжо пры канцы 1970 году скоцімся да гандляроў акулерамі».

Білі Пілігрым змушаў сябе зацікавіцца артыкулам.

Загула сырэна і напалохала яго да сьмерці. Білі Пілігрым чакаў Трэцяй сусьветнай вайны кожную хвіліну, аднак сырэна ўсяго толькі абвясьціла поўдзень. Яе ўсталявалі праз дарогу ад Білава офісу на макаўцы пажарнай вежы.

Білі Пілігрым заплюшчыў вочы. Калі ён іх расплюшчыў, ён зноў быў на Другой сусьвет-

най вайне. Ягоная галава ляжала на плячы рабіна. Нейкі немец дубасіў нагамі ногі Білі Пілігрыма, загадваючы прачынацца, — яны мусілі выпраўляцца ў дарогу.

Амэрыканцы, сярод якіх быў і Білі Піліграм, ішлі як парад блазнаў.

Пры гэтым прысутнічаў фатограф. Нямецкі вайсковы карэспандэнт з фотаапаратам «Ляйка». Ён зняў ногі Білі Пілігрыма і Роланда Ёры. Праз два дні здымак абышоў усе нямецкія газэты як натхняльнае сьведчаньне, маўляў амэрыканскае войска, нягледзячы на рэпутацыю багатага, экіпіраванае абы-як.

Фотакарэспандэнт імкнуўся дабіцца жывасьці вобразаў, і канваіры зынцэнавалі для яго паланеньне. Яны пхнулі Білі Пілігрыма ў кусты. Вылазячы з гушчару, Білі Піліграм вымудрыў ідыёцкую ўсьмешку. Немцы скіравалі на яго рулі аўтаматаў, удаючы, што бяруць у палон.

Білава ўсьмешка ў кустах была ня менш загадкавая за ўсьмешку Моны Лізы, паколькі ён увадначасьсе стаяў на нямецкай зямлі ўзору 1944-га і сядзеў за стырном свайго «Кадылаку» ў 1967-ым. Нямецчына імкліва зьнікала, а 1967-мы ўвачавідніўся, пазбыўшыся ўплыву любых іншых часоў. Білі Пілігрым ехаў у «Клюб львоў» на званы абед. Стаяў гарачы жнівень, але Білаў аўтамабіль быў аснашчаны пагоднікам. Машына спынілася на чырвонае сьвятло пасярод чорнага гэта Іліюму.

Людзі, якія там жылі, нагэтулькі ненавідзелі сваё гэта, што месяц таму шмат чаго тут папалілі. Гэта было ўсё, што яны мелі, і яны ператварылі гэта ў руіны. Навакольле трохі нагадвала Білі эўрапейскія мястэчкі, якія ён бачыў на вайне. Узбочына і ходнік былі паразьбіваныя, было добра відаць, дзе праехаліся танкі і бронетранспартэры нацыянальнай гвардыі.

«Кроўны брат» — казал а ружовае графіці на сьцяне крамы з выбітымі вітрынамі.

Нехта пагрукаў у шыбу аўто. Звонку стаяў якісь чорны. Ён хацеў аб нечым пагаманіць. Запалілася зялёнае сьвятло. Білі, не мудруючы, зьняўся з тормазу.

Білі Пілігрым прамінуў яшчэ большы расьцяроб: тут усё нагадвала разбомблены Дрэздэн або паверхню Месяца. Некалі тут, дзе цяпер так пуста, стаяў дом, у якім вырас Білі. Горад зьмяняўся. Хутка на гэтым месцы паўстануць будынак муніцыпалітэту, павільён мастацтваў, гатэль «Зацішная лягуна» ды элітныя дамы.

Білі Пілігрыму гэта ніяк не замінала.

Прамову ў «Клюбе львоў» казаў маёр, марскі дэсантнік. Ён зазначыў, што ў амэрыканцаў няма іншага выбару, як змагацца ў В'єтнаме да поўнай перамогі або знаходзіцца там, пакуль камуністы ня ўцямяць, што ім няма чаго рабіць у краінах трэцяга сьвету. Маёр двойчы наведваў В'єтнам з абавязку службы. Ён раскажаў шмат жахлівага і шмат цікавага, што бачыў на ўласныя вочы. Маёр выказаўся за тое, каб узмацніць бамбаваньне, забамбіць Паўночны В'єтнам да стану каменнага веку, шпуляць на іх бомбы, пакуль яны не адумаюцца.

Падчас прамовы Білі Пілігрым сядзеў спакойна: ён ані парупіўся выказацца супроць авіяналётаў на Паўночны В'єтнам, ані здрыгануўся, успомніўшы, якое пекла нясуць авія-

бомбы. Ён ціхамірна паабедаў разам зь сябрамі «Клубу львоў», чыім экс-старшынём ён цяпер быў.

На сьцяне Білавага кабінэту ў рамачцы вісела малітва, якая дэляравала ягоны спосаб трываць жыцьцё, нягледзячы на тое, што ён ставіўся да жыцьця даволі абыякава. Шмат хто з пацыентаў, хто бачыў гэтую малітву, казалі Білі, што яна дапамагае трываць жыцьцё *ім таксама*. Гучала яна так:

**БОЖА! ДАЙ МНЕ ЛАГОДЫ
ПРЫНЯЦЬ ТОЕ, ШТО
Я НЕ МАГУ ЗЬМЯНІЦЬ,
МУЖНАСЬЦІ
ЗЬМЯНІЦЬ ТОЕ, ШТО МАГУ,
і МУДРАСЬЦІ —
ЗАЎСЁДЫ АДРОЗЬНІЦЬ
ПЕРШАЕ АД ДРУГОГА.**

Сярод таго, чаго ня мог змяніць Білі Пілігрым, былі мінуўшчына, цяпершчына і будучыня.

Вось яго знаёмяць з маёрам дэсантных войскаў. Той, хто прадстаўляе Білі Пілігрыма, кажа вайскоўцу, што Білі Пілігрым — вэтэран, а ягоны сын, сяржант «зялёных бэрэтаў», цяпер у В'етнаме.

Маёр зазначае, што «зялёныя бэрэты» проста малайчынкі і што Білі Пілігрым павінны ганарыцца сынам.

— Я ганаруся. Напраўду ганаруся, — адказвае Білі Пілігрым.

Білі Пілігрым паехаў дадому падрамаць па абедзе. Спаць удзень яму наказаў лекар. Гэтак ён спадзяваўся вылекаваць Білі Пілігры-

ма ад дзіўнай немачы. Білі Пілігрым стаў заўважаць, што досыць часта, бяз дай прычыны, пачынае плакаць. Ніхто пакуль што не засьпеў яго ў сьлязах — пра гэта ведаў адно лекар, — бо Білі Пілігрым плакаў ціхенечка і зусім ня мокранька.

У Ілюме ў Білі Пілігрыма быў уласны шыкоўны дом у геаргіянскім стылі. Ён зрабіўся багатым, як Кроз, на што ніколі не спадзяваўся, — жыві хоць мільён гадоў. У гандлёвым цэнтры на яго працуюць пяць іншых аптамэтрыстаў, а ён мае чыстымі шэсьцьдзесят тысяч за год. У дадатак Білі Пілігрым валодае дваццацьцю адсоткамі новага гатэлю «Голідэй Ін» на пяцьдзесят чацьвертай шашы і пяцьцюдзесяцьцю адсоткамі трох яткоў «Ласунак-халадок». «Ласунак-халадок» — гэта такі гатунак замарожанага яечнага крэму. Ён дорыць асалоду, якую толькі можа даць марозіва, але

безь непрыемнай абледзянеласьці, уласьцівай звычайнаму эскімо.

Білаў дом пуставаў. Яго дачка Барбара мела-ся неўзабаве выйсьці замуж і цяпер разам з Валенсіяй паехала ў цэнтар гораду выбраць крышталь ды срэбра на пасаг. Пра гэта паведамляла цыдулка, што ляжала на кухонным сталі. Прыслугі ў доме не было. Людзі больш не жадаюць рабіць кар’еру ў хатняй абслuze. І сабакі ў доме не вялося.

Раней быў сабака на мянушку Спот, але ён скалеў. Во як бывае. Білі Пілігрым вельмі любіў Спота, а Спот любіў Білі Пілігрыма.

Па ўсходах, абабітых дываном, ён падняўся ў іхнюю з жонкай спачывальню. Пакой аздаблялі шпалеры ў кветкі. На століку ля двухспа-

льнага ложка стаяў радыёгадзіннік. Таксама на століку знаходзіліся пульт для коўдры з электрычным падагрэвам і рубільнік, што прыводзіў у дзеянне нямоцны вібратар, прышрубаваны да спружынаў матрацу. Вібратар меў фабрычную назву «Магічныя пальцы». Усталяваць вібратар было таксама ідэяй лекара.

Білі Піліграм зняў пукатыя акуляры, скінуў куртку, гальштук і чаравікі. Зачыніў жалюзі, зашморгнуў парт'еры і лёг проста на посьцілку. Але сон не ішоў. Замест яго нагарнуліся сьлёзы. Паліліся з вачэй. Білі Піліграм уллучыў «Магічныя пальцы» і, плачучы, загойдаўся.

Зазьвінеў дзвьярны званок. Білі Піліграм устаў з ложка ды глянуў з акна на парадныя сходы: ці не завітаў які важны госьць? Але ж ля дзвьярэй стаяў калека. Ён курчыўся ў прасторы, як Білі Піліграм курчыўся ў часе. Канвульсіі змушалі калеку ўвесь час сутаргавата ру-

хацца і крывіць твар — быццам ён намагаўся пераняць славытых кінаактораў.

На другім баку вуліцы іншы калека таксама званіў у дзверы. Ён абапіраўся на мыліцы. Калека меў толькі адну нагу. Ён быў нагэтулькі моцна ўплішчаны паміж мыліцамі, што плечы прыціснуліся да вушэй.

Білі Пілігрым ведаў, чым займаюцца калекі — падпісваюць на часопісы, якія ніколі ня дойдуць. Але людзі ўсё адно падпісваліся, бо ім было шкада немачных каміваяжораў. Два тыдні таму Білі Пілігрым чуў пра гэтае ашуканства ў «Клубе львоў» ад аднаго выступоўцы, прадстаўніка Бюро па спрыяньні бізнэсу. Прадстаўнік папрасіў, каб той, хто ўбачыць калекаў, якія шчыруюць у іх раёне, адразу ж тэлефанаваў у паліцыю.

Білі Пілігрым абгледзеў вуліцу і заўважыў новы «Б'юік-Рыўера» за колькі кварталаў ад дома. У машыне сядзеў чалавек, і тады Білі Пілігрым зрабіў слушную выснову, што гэта менавіта той, хто наняў калекаў хадзіць па да-

мах. Назіраючы за інвалідамі ды іхнім босам, Білі Пілігрым працягваў плацаць. Дзэвярны званочак зьвінеў, бы шалёны.

Білі Пілігрым заплюшчыў вочы, потым зноў іх расплюшчыў. Ён усё яшчэ плакаў, але ўжо па дарозе ў Люксэмбург. Білі Пілігрым валачыўся пад канвоем разам з мноствам іншых палонных амэрыканцаў. А сьлёзы ў вочы наганяў люты сівер.

З таго самага моманту, як яго пхнулі ў хмызьнякі для фатаздымку, Білі Пілігрым стаў бачыць агні сьвятога Эльма — гэта такі від электрамагнітнага выпраменьваньня. Яно ўзьнікала вакол галоваў яго братаў па няшчасці ды іх канваіраў. Зьзяньне было таксама наўкол вершалінаў дрэваў і вільчакоў люксэмбурскіх дахаў. Гэта было прыгожа.

Білі Пілігрым, як і іншыя амэрыканцы, крочыў з рукамі за галавою. Ён скакаў гору і долу,

гору і долу. Ён выпадкова ўрэзаўся ў Роланда Ёіры.

— Прашу прабачэння, — сказаў Білі Пілігрым.

Вочы Роланда Ёіры таксама засьцілі сьлёзы. Ён плакаў праз жудасны боль у нагах. Драўляныя калодкі ператварылі яго ступакі ў крываваю кашу.

На кожным скрыжаваньні да Білавай групы далучалася ўсё больш амэрыканцаў з рукамі за німбаноснымі патыліцамі. Білі Пілігрым усьміхаўся ім. Яны плылі, як вада — з пагоркаў долу, ды нарэшце сягнулі самага нізу даліны, там, дзе кружляў гасьцінец. Праз даліну цякла Місысыпі зьняслаўленых амэрыканцаў. Дзясяткі тысяч амэрыканцаў валачылася на ўсход, з рукамі за патыліцай. Амэрыканцы ўздыхалі і стагналі.

Калі надвячоркавае сонца выплыла з-за хмараў, Білі Пілігрым разам са сваёй групай уліў-

ся ў агульную раку зьняслаўленьня. Гасьцінец не прызначаўся выключна для амэрыканцаў. У заходнім кірунку рыпелі ды грукацелі колы машынаў, якія везьлі нямецкія рэзэрвы на фронт. Рэзэрвісты былі лютыя, аброслыя шчэцьцю мужчыны з абветранымі тварамі. Іх блішчастыя зубы былі падобныя да клявіш піяніна.

Абвешаныя кулямётнымі стужкамі, рэзэрвісты курылі цыгары ды спажывалі сьпіртное. Яны па-хіжацку кусалі кілбасу і сьціскалі ў шурпатых далонях гранаты-таўкачыкі, якія робяць зь людзей бульбяную кашу.

На вежы аднаго танка адзінаасобна банкетаваяў жаўнер у чорнай форме. Калі танк мінаў калёну палонных, жаўнер плюнуў у іх бок. Плявок трапіў на плячо Ёіры, уганараваўшы яго аксэльбантам з сопляў, кілбаснай кашы, тытунёвага соку і шнапсу.

Надвячорак выдаўся страшэнна цікавым для Білі Пілігрыма — толькі пасьпявай глядзець: супрацьтанкавыя «Зубы дракона», розныя машыны для забойстваў, трупы з босымі ступакамі колеру слановае косткі з блакітнымі прожылкамі. Во як бывае.

Скочучы долу і гору, долу і гору, Білі прамяніста ўсьміхнуўся сьветлай, колеру льянды, вясковай хаце, сьцены якой былі ўшпіляныя выбоінамі ад кулямётных чэргаў. На перакошаным ганку стаяў нямецкі палкоўнік. Да палкоўніка тулілася яго бляклая вяляжанка.

Білі Пілігрым сутыкнуўся з плячом Ёіры, і Ёіры заскуголіў:

— Ідзі нармальна! Нармальна ідзі!

Цяпер яны падымаліся на невялічкі грудок. Сягнуўшы яго, палонныя пакінулі Люксэмбург і прыйшлі ў Нямецчыну.

Каб здымаць гэтую бліскучую перамогу, на мяжы ўсталявалі кінакамэру. Білі Пілігрым і Роланд Ёіры абмінулі двух апананутых у мядзьведжыя футры цывільных, якія абапёрліся на камэру. У іх даўно скончылася стужка, каб здымаць.

Адзін зь іх навёў камэру на твар Білі Пілігрыма, але потым зноўку накіраваў яе ў бясконцасьць. Над бясконцасьцю ўздымаўся тонкі слупок дыму. Там ішоў бой. Там гінулі людзі. Во як бывае.

І закацілася сонца, і Білі Пілігрым убачыў, што дашкандыбалі яны да пэруну. Ва ўсе бакі цягнуліся бясконцыя шэрагі вагонаў. Яны прывезьлі рэзэрвы на фронт. Зараз вагоны мусілі забраць ваеннапалонных углыб Нямецчыны.

Шалёна танчылі промні ліхтарыкаў.

Немцы разьмеркавалі ваеннапалонных паводле званьняў. Сяржанты апынуліся зь сяржантамі, маёры з маёрамі і гэтак далей. Побач зь Білі Пілігрымам стаяла цэлае аддзяленьне палкоўнікаў. У аднаго зь іх было двухбаковае запаленьне лёгкіх — паднялася тэмпэратура і круцілася галава. Каб утрымацца на нагах і ня даць пэруну лупануць сябе, палкоўнік глядзеў Білі Пілігрыму проста ў вочы.

Палкоўнік доўга кашляў, а потым запытаўся:
— Ты адзін з маіх хлопцаў?

Палкоўнік страціў цэлы полк, чатыры з паловаю тысячы жаўнераў, — многія былі зусім дзеці. Білі Пілігрым не адказаў. Пытаньне было пазбаўленае сэнсу.

— Зь якога ты падразьдзелу? — зноў спытаў палкоўнік.

Ён кашляў безупынку. Кожны раз, калі палкоўнік удыхаў паветра, ягоныя лёгкія храбусьцелі, як прасякнутыя алеем папяровыя пакеты.

Білі Пілігрым не памятаў, зь якога ён падразьдзелу.

— Ты з чатырыста пяцьдзясят першага?

— Чатырыста пяцьдзясят першага чаго? — перапытаў Білі. Запанавала ціша.

— Пяхотнага палка, — нарэшце вымавіў палкоўнік.

— А-а...

Зноў усталявалася цішыня, і ў гэтай цішыні палкоўнік канаў на вачах, пакрысе страчваючы раўнавагу. Нарэшце ён прасіпеў:

— Гэта ж я, хлопцы! Гэта я, Шалёны Боб!

Палкоўнік заўсёды прасіў, каб падначаленыя называлі яго Шалёным Бобам.

Уласна, ніхто з тых, хто мог тут, на пэроне, пачуць палкоўніка, не служыў у ягоным палку. Ніхто, за выняткам Роланда Ёіры, але ж яму было не да таго. Адзінае, пра што мог думаць Роланд Ёіры, быў пякельны боль у нагах.

Тым часам палкоўнік трызьніў, мроячы, што ён у апошні раз зьвяртаецца з прамоваю да свайго любага палка, кажучы, што ім няма чаго саромецца, бо на полі бою засталася шмат мёртвых немцаў, якія, канаючы, клялі лёс за тоё, што ён сутыкнуў іх з чатырыста пяцьдзясят першым. Палкоўнік прамармытаў, што адразу па вайне ён мае намер зладзіць сустрэчу аднапалчанаў у сваіх родных мясьцінах, у горадзе Коўдзі, штат Ваямінг, і што ў гонар аднапалчанаў засмажыць цэлае цяля.

Усё гэта палкоўнік прамовіў, гледзячы Білі проста ў вочы. Праз балбатню палкоўніка ў беднай галоўцы Білі Пілігрыма загуло рэха.

— Хай абароніць і ўсьцеражэ вас Бог, хлопцы! — прагрымеў палкоўнік, і рэха падхапіла прамоўленае.

На астатак палкоўнік сказаў:

— Хлопча, калі будзеш у Коўдзі, штат Ваямінг, проста спытай Шалёнага Боба!

Я зьездзіў туды. Як і мой баявы таварыш Бэрнард В. О'Гэйр.

Разам з процьмаю іншых шарагоўцаў Білі Пілігрыма запхнулі ў вагон. Ён і Роланд Ёіры апынуліся ў адным цягніку, але ў розных вагонах.

У кутах вагонаў, пад самым дахам, былі прадухі. Білі Піліграм стаяў ля адной зь іх. Калі натоўп пачаў ціснуць, ён, каб было чым дыхаць, ускараскаўся па дыяганальнай падпоры трохі вышэй. Апынуўшыся ўпоравень з прадухай, Білі Піліграм убачыў іншы цягнік, што спыніўся побач.

Знадворку некалькі немцаў пісалі сіняй крэйдаю на бакавінах цягніка колькасьць людзей у кожным вагоне, іх званьне, нацыянальнасьць і час пасадкі. Другія апляталі дзьверы вагонаў дротам або засоўвалі іх на жалезныя пруты ды іншыя жалезкі, падабраныя на адхонах. Білі чуў, як нехта піша крэйдай на ягоным вагоне, але ня бачыў, хто гэта робіць.

Большасьць шарагоўцаў у Білавым вагоне былі зусім яшчэ маладыя хлопцы — самы канец дзяцінства, але ў куце побач сядзеў абцёрханы жыцьцём саракагадовы валацуга.

— Было мне і пагаладней, — паведаміў Білі Пілігрыму валацуга, — быў я ў месцах, паскуднейшых за гэтае. От, тут ня так усё пагана!

Нехта з вагона, што стаяў насупроць, крыкнуў у прадуху, што ў іх толькі што памёр чалавек. Во як бывае.

Чатыры канваіры пачулі крык. Навіна іх ня надта ўзрушыла.

— Я, я, — сказаў адзін зь іх, задуменна хітаючы галавою. — Я, я.

Канваіры не адамкнулі дзвярэй вагона зь нябожчыкам. Замест таго яны адамкнулі наступны вагон, і Білі Піліграм быў зачараваны тым, што ўбачыў усярэдзіне. Гэта нагадва-ла рай. Там гарэлі сьвечкі, там стаялі ложка, за-

валеныя пуховымі коўдрамі і дзяружжамі. Там палала пліта, зробленая з снараднай гільзы. На пліце стаяла кавярка. Там узвышаўся стол з бутэлькай віна, боханам хлеба і палкай кілбасы. Там дыміліся чатыры місы супу. А на сьценках там віселі карціны з азёрамі, замкамі ды гожымі маладзіцамі.

То быў дом на колах для людзей, чым сталым заняткам зьяўлялася суправаджэньне грузаў, заўсёднае матлянье туды і назад. Чатыры жаўнеры-канваіры залезьлі ў вагон і засунулі за сабой дзьверы.

Па невялікім часе выйшлі, курачы цыгары і лагодна гамонячы на нізкіх рэгістрах нямецкае мовы. Адзін зь іх убачыў у вэнтыляцыйнай прадусе Білаў твар. Ён са знарочыстай строгасьцю пагразіў Білі пальцам: маўляў, глядзі, будзь разумненькім хлопчыкам!

Амэрыканцы з суседняга цягніка другі раз крыкнулі канваірам, што ў вагоне нябожчык. Тады немцы выцягнулі са свайго ўтульнага жытла насілкі, адчынілі вагон зь нябожчы-

кам і залезьлі ўсярэдзіну. Там было амаль пуста — усяго толькі шэсьць жывых палкоўнікаў і адзін памерлы.

Немцы нарэшце вынесьлі цела. Гэта быў Шалёны Боб. Во як бывае.

Уначы цягнікі пачалі перакідвацца гудкамі і потым паехалі. На паравозе і на апошнім вагоне вісела па паласатым чорна-аранжавым сьцягу. Яны паказвалі самалётам, што бамбавець гэты цягнік нельга, бо ён вязе палонных.

Вайна набліжалася да заканчэньня. Цягнікі рушылі на ўсход пры канцы сьнежня. Вайна скончыцца ў траўні. Нямецкія лягеры былі перапоўненыя, на складах не засталася ежы для палонных і вугалю, каб ацяпляць для іх памяшканьні. Аднак палонных везьлі ды везьлі.

Цягнік Білі Пілігрыма, найдаўжэйшы ад усіх, заставаўся на месцы два дні.

— От, тут зусім не пагана! — сказаў Білі Пілігрыму саракагадовы валацуга на другі дзень. — Тут зусім, зусім не пагана.

Білі Піліграм зірнуў цераз прадуху. Пэрон спусьцеў, і толькі далёка-далёка на запасной каляіне застаўся самотны цягнік. Санітарны, з намаляванымі фарбай чырвонымі крыжамі. Ягоны паравоз сьвіснуў. Паравоз Білавага цягніка сьвіснуў у адказ. Яны казалі адзін аднаму: «Прывітаньне!»

Але і тады Білаў цягнік застаўся на месцы. Толькі з вагонаў усё роўна нікога не выпускалі. Для канваіраў, што хадзілі ўздоўж цягніка, кожны вагон з пасажырамі ператварыўся ў адзіны арганізм, які еў, піў ды спаражняўся

цераз прадухі. Праз тыя прадухі ён таксама размаўляў ці часам нават енчыў. Усярэдзіну вагона траплялі вада, боханы чорнага хлеба, каўбаскі ды сыр, а вонкі выходзіла лайно, мача і маўленне.

Чалавечыя істоты, што знаходзіліся ўсярэдзіне, выпаражняліся ў каскі, якія потым перадавалі людзям ля прадухі, каб тыя выкінулі ейнае зьмесьціва вонкі. Білі якраз быў кідальнікам. Чалавечыя істоты таксама перадавалі біклагі, якія напаўнялі канваіры. Калі падавалася ежа, чалавечыя істоты станавіліся ціхмянымі ды рахманымі. Яны дзялілі ежу.

Чалавечыя істоты спалі па чарзе. Ногі тых, хто стаяў, нагадвалі слупы, якія ўкапалі ў цёплую глебу, што ўздыхала і пярдыкала. Той дзіўнай глебаю былі прыспаныя целы, што прытуліліся адзін да аднаго, не раўнуючы як лыжкі ў шуфлядцы.

Цягнік паволі рушыў на ўсход.

Тым часам настала Божае Нараджэньне. У калядную ночку Білі Пілігрым з абцёрханым жыцьцём валацугам прытуліліся адзін да аднаго, не раўнуючы як лыжкі ў шуфлядцы. І Білі Пілігрым заснуў і пачаў вандраваць у часе, і трапіў у 1967-мы, калі яго скраў лятальны сподак з плянэты Тральфамадор.

4

У ноч пасья доччынага вяселья Білі Пілігрым ня мог заснуць. Яму сорок чатыры. Вяселье адгулялі надвячоркам на заднім двары Білавага дома ў паласатым, стракатых коле-раў, будане. Палосы былі аранжавыя і чорныя.

Білі Пілігрым і ягоная жонка Валенсія ляжалі ў вялікім двухспальным ложку, не раўну-ючы як лыжкі ў шуфлядцы. Іх гайдалі «Магічныя пальцы». Каб заснуць, Валенсія ня мела патрэбы ў «Магічных пальцах». Цяпер яна храпла, што тая бэнзапіла. У беднай жанчыны больш не было мацічнікаў і маціцы.

Іх выдаліў хірург — адзін зь Білавых кампаньёнаў, суўладальнік новага гатэлю «Голідэй Ін».

На небе была поўня.

Пры месяцовым сьвятле Білі Піліграм выбавіўся з пасьцелі. Ён пачуваўся промністай зданьню — нібы яго захуталі ў халоднае футра, поўнае статычнай электрычнасьці. Білі Піліграм зірнуў на свае босыя ногі. Яны былі колеру слановае косткі з блакітнымі прожылкамі.

Цяпер Білі Піліграм сноўдаўся на другім паверсе па калідоры, ведаючы, што хутка яго павінен скрасьці лятальны сподак. Калідор пакрывалі, як зэбру, палосы цемры і месяцовага сьвятла. Сьвятло пранікала ў калідор празь дзьвярныя вушакі пустых пакояў, што належалі Білавым дзеткам, якія ўжо не былі дзеткамі. Яны пакінулі гэты дом назаў-

жды. Білі Піліграм кіраваўся як страхам, так і яго адсутнасцю. Страх загадваў спыніцца. Адсутнасць страху падахвочвала ісьці далей. Білі Піліграм спыніўся.

Ён зайшоў у пакой дачкі. Там стаяў спустошаны куфар і шафа, у якой нічога не вісела. Спасярод пакою было скінутае дабро, якое дачка не змагла забраць у мядовы месяц. На падваконьні стаяў яе, з уласным нумарам, невялічкі тэлефонны апарат сэрыі «Прынцэса». Яго малюпасенькая лямпачка ўзорылася ў Білі Піліграма чырвоным вочкам. І тут тэлефон зазваніў.

Білі Піліграм падняў слухаўку. На другім канцы яму адказаў нехта п'яны. Білі Піліграм амаль зьветрыў ягонае дыханьне, напоенае гарчычным газам і ружамі. П'яны памыліўся нумарам. Білі Піліграм павесіў слухаўку. На падваконьні стаяла бутэлька зь ліманадам. Цэтлік з гонарам казаў, што ў напоі няма хоць якой энэргетычнай каштоўнасьці.

На сваіх колеру слановае косткі з блакітнымі прожылкамі нагах Білі Пілігрым спусьціўся на першы паверх. Ён завітаў у варыўню, дзе прамень месяцовага сьвятла выхапіў зь цемры паўпустую бутэльку шампанскага на стале — парэшткі банкету ў будане. Нехта заткнуў бутэльку коркам. Здавалася, бутэлька казалася: «Выпі мяне!»

Білі Пілігрым адкаркаваў яе вялікімі пальцамі. Корак ня бахнуў. Вытхлая шампань у бутэльцы памерла. Во як бывае.

Білі Пілігрым зірнуў на гадзіннік, уштукаваны ў газавую пліту. Трэба было неяк змарнаваць гадзіну да прылёту сподка. Ён скіраваўся ў гасьцёўню, гойдаючы бутэлькаю як абедзенным званочкам. Уключыў тэлевізар.

Білі Пілігрым крышачку павывальваўся з гнязда часу, убачыўшы вечаровае кіно сьпяраша ззаду наперад, а потым — сьпераду назад. Паказвалі стужку пра амэрыканскія бамбаві-

кі часоў Другой сусветнай вайны і адважных лётчыкаў, якія ляталі на гэтых бамбавіках. Калі Білі Пілігрым глядзеў кіно ззаду наперад, сюжэт разьвіваўся прыблізна так:

Амэрыканскія самалёты, прадзюраўленыя кулямі і напоўненыя параненымі ды забітымі, узьляцелі задам наперад зь лётнішча ў Англіі. Над Францыяй колькі нямецкіх знішчальнікаў наблізілася да іх задам, усмоктваючы ў сябе кулі, вяртаючы на месца кавалкі абшыўкі і ажыўляючы экіпажы амэрыканскіх бамбавікоў. Тое ж адбывалася і з ужо зьбітымі амэрыканскімі самалётамі — яны зноўку ўзьляцелі, далучаючыся да эскадрыльлі, якая задам наперад праляцела па-над запаленымі нямецкімі гарадамі. Бамбавікі адчынілі люкі на бомбы і, напружыўшы ўвесь свой дзівосны магнэтызм, скарылі полымя, сабралі яго ў цыліндрычныя мэталёвыя трубка і паднялі ў нутро самалётаў. Потым чальцы экіпажу спрытна схавалі іх у скрыні. Самі немцы таксама мелі ўласныя дзівосныя прыстасаваньні, якія

выглядалі як доўгія мэталёвыя рулі. Тыя рулі маглі рапараваць значна больш кавалкаў абшыўкі і ажыўляць нашмат больш людзей, чым амэрыканскія прылады. Аднак яшчэ заставалася колькі параненых чальцоў экіпажу і колькі зламаных самалётаў. Але тут над Францыяй зноў зьявіліся нямецкія самалёты, і ўсе сталіся цэлымі ды жывымі, і ўсё запрацавала наноў.

Калі бамбавікі вярнуліся на авіябазы, са скрыняў выцягнулі цыліндрычныя мэталёвыя снарады і адправілі іх па моры назад у Злучаныя Штаты Амэрыкі, дзе заводы працавалі дні і ночы, разьбіраючы небясьпечнае зьмесьціва снарадаў на бяскрыўдныя складнікі. Як кранальна — гэтую працу рабілі пераважна жанчыны! Потым руду адправілі морам у далёкія краіны да спэцыялістаў, якія займаліся закопваньнем карысных выкапняў. Тыя му-

сілі вярнуць руду зямлі, схаваць яе як сьлед, каб тая руда больш ніколі нікому не нашкодзіла.

Амэрыканскія пілёты паздавалі сваю вайсковую форму і зрабіліся вучнямі старэйшых клясаў. «Дый Гітлер ператварыўся ў дзіця», — дадумаў Білі, бо ў фільме гэтага не было. У сваіх думках Білі Пілігрым трохі адхіліўся ад сюжэту кінастужкі. «Усе перакінуліся ў дзетак, і ўсё чалавецтва, бяз выняткаў, дзейнічала супольна, каб стварыць двух дасканалых людзей, якіх завуць Адам і Ева», — зрабіў дапушчэньне Білі.

Ён паглядзеў кіно пра вайну ззаду наперад і сьпераду назад — і тут прысьпеў час выйсьці на задні двор, каб сустрэць лятальны сподак. Ягонья колеру слановае косткі з блакітнымі прожылкамі ногі трушчылі мокрую селятку траўніка. Білі Пілігрым спыніў-

ся, глытнуў мёртвай шампані. Яна нагадвала «Сэвэн-ап». Білі Пілігрым нават ня ўзьняў вачэй угору, хоць ведаў, што тральфамадорскі сподак быў на падлёце.

Білі Пілігрым убачыць яго даволі хутка, звонку і знутры, ён таксама ўбачыць тое месца, адкуль сподак прыляцеў, і таксама даволі хутка.

У сябе над галавою Білі пачуў крык, які мог быць крыкам савы, але ж гэта была не сава. Гэта быў лятальны сподак з плянэты Тральфамадор, які перасоўваўся ў прасторы і часе, вось чаму Білі Пілігрыму падалося, што ён прыляцеў зьніадкуль. Недзе забрахаў вялікі сабака.

Сподак быў дзэвесьце пяцьдзясят мэтраў у папярэчыне і меў ілюмінатары па абводзе. Зь люкаў сыходзіла барвовае сьвятло, якое пульсавала. Адзіным гукам, што выдаваў сподак, была савіная песьня. Сподак спусьціўся ніжэй,

каб завіснуць якраз над Білі Пілігрымам і захапіць яго ў цыліндар барвовага сьвятла. Калі ў днішчы сподка адчыніўся пнэўматычны люк, пачуўся гук, падобны да пацалунка. Долю заструменіліся вярочныя лескі, упрыгожаныя, усё роўна як кола агляду, каляровымі лямпачкамі. Білава воля была спаралюшаваная атамным блястэрам, скіраваным на яго з ілюмінатару. Прагучаў загад, каб ён схапіўся за ніжнюю папярочку вярочных лесак. Білі падпарадкаваўся. Папярочка была наэлектрызаваная і таму трывала прыхапіла далонь. Білі паднялі ў шлюз, і кампутарная сыстэма зачыніла за ім ніжні люк. Толькі калі вярочныя лескі пачалі намотвацца на ўнутрышлюзавую шпулю, Білі Пілігрым змог адняць рукі ад папярочкі. І адно тады Білава галава пачала працаваць.

У шлюзе былі адтуліны зь лінзамі, да якіх прыціснуліся жоўтыя вочы. На сьценцы вісеў

гукальнік. Тральфамадорцы ня мелі дыхніцы. Міжсобку яны стасаваліся тэлепатыяй, але зь Білі Пілігрымам размаўлялі пры дапамозе кампутара і нейкага апарата накшталт электрычнага аргана, які пераймаў гукі любой зямной мовы.

— Ласкава запрашаем на борт, спадар Піліграм, — сказаў гукальнік. — У вас ёсць пытаньні?

Білі Піліграм аблізаў губы, крыху задумаўся і запытаў:

— Чаму мяне?

— Вы задалі вельмі зямное пытаньне, спадар Піліграм. Чаму *вас*? Калі так, дык чаму *нас*? Чаму ўсіх урэшце?.. Зразумейце: проста таму што цяпер гэты момант. Вы калі-колечы бачылі захраслых у бурштыне жучкоў?

— Ага.

Білі Піліграм ня толькі бачыў такіх жучкоў: у ягоным кабінэце ляжала падобнае да кулі бурштынавае прэс-пап'е з захраслымі ў ёй багоўкамі.

— То ж бо, спадар Пілігрым! Мы таксама захрасьлі ў бурштыне гэтага імгненьня. Тут няма «чаму».

У паветра, якім дыхаў Білі Пілігрым, упырснулі снадзейнае. Прыспанага Білі Пілігрыма перанесьлі ў каюту, дзе прывязалі да жоўтага даваеннага скуранага фатэля, скрадзенага з крамы «Сырз і Робак». Трум лятальнага сподка быў набіткаваны ўсялякімі скрадзенымі таварамі зь Зямлі, якія прызначаліся для мэбляваньня Білавага вальеру ў тральфамадорскім запарку.

Вялізнае паскарэньне сподка, калі ён пакідаў Зямлю, скурчыла млявае цела, скрывіла твар, і Білі Пілігрым зноў вываліўся з часу. Ён вярнуўся на вайну.

Калі Білі Пілігрым прыйшоў да памяці, дык ад сподка не засталася і знаку. Білі Пілігрым зноў быў у цягніку, які перасякаў Нямецчыну.

У вагоне некаторыя падымаліся з падлогі, іншыя, наадварот, клаліся. Білі Піліграм таксама мерыўся легчы. Было б так добра паспаць! Цемра панавала ў вагоне, цемра панавала па-за вагонам, што валачыўся не хутчэй за тры кілямэтры на гадзіну. Мінала багата часу, перш чым кола трапляла на стык паміж рэйкамі. Данясецца грук — і мог прайсці год, перш чым пачуеш наступны.

Цягнік часьцяком стаяў, каб прапусьціць стратэгічна важныя эшалёны, якія грывомтна праляталі побач. Да таго ж ён часам спыняўся на запасной каляіне каля чарговай турмы, каб пакінуць там некалькі вагонаў. Гэтак, няспешна, цягнік валачыўся праз усю Нямецчыну, карацеючы з кожным днём.

Білі Піліграм пачаў асьцярожненька ўтуляцца паміж людзьмі, чапляючыся за дыяганальную мэталёвую падпору ў куце. Ён

імкнуўся зрабіцца бязважкім для тых, да каго далучаўся на падлозе. Ён ведаў, што калі кладзецца на падлогу, вельмі важна ператварыцца ў бясплотную здань. Ён забыў, чаму гэта так важна, але ж яму неўзабаве нагадалі.

— Пілігрым? — сказаў той, ля каго Білі Пілігрым збіраўся прымайстравацца, — гэта ж *ты* там?

Білі Пілігрым не адказаў — адно заплюшчыў вочы, працягваючы асьцярожна туліцца.

— Каб цябе ліха! — вылаяўся чалавек. — Гэта ж *ты* тут, так?

Чалавек сеў на кукішкі і пачаў шнарыць па Білавым целе.

— Ну, вядома ж, гэта *ты*! Шкындзёхай адсюль!

Білі Пілігрым таксама сеў, засмучаны ўшчэнт, гатовы расплакацца.

— Прэч адсюль! Я жадаю спаць!

— Змоўч! — сказаў нехта трэці.

— Я замаўчу, але хай ён пойдзе прэч.

Тады Білі Піліграм узножыў, чапляючыся за перакрыжаваную падпору.

— Дзе ж тады мне спаць? — ціхенька спытаў ён.

— Толькі не са мною.

— Толькі не са мною, падла, — сказаў нехта яшчэ.

— Ты крычыш... Ты брыкаеся.

— Праўда?

— Праўда, праўда, каб цябе! Брыкаеся, гад, і скуголіш.

— Праўда?

— Шкындзёхай, Піліграм.

І тут загучала харавая песьня-стогн, у якой здавалася, браў удзел увесь вагон. Выдавала на тое, што амаль кожны меў сваю жудасную гісторыю пра Білавы зьверствы, учыненыя ім у сьне. Усе настойвалі, каб той ішоў прэч.

Выходзіла, што Білі Пілігрым мусіў спаць стоячы або ня спаць наагул. Ночы ж рабіліся халаднейшымі, і праз прадухі перасталі падаваць ежу.

На восьмы дзень саракагадовы валацуга сказаў Білі Пілігрыму:

— Тут ня так усё пагана! Дый мне ўсюды добра...

— Праўда?.. — пацікавіўся Білі Пілігрым.

На дзявяты дзень валацуга памёр. Во як бывае. Яго апошнімі словамі было:

— Хіба ж тут кепска?! Тут ня так усё пагана!

Сьмерць як бы зацялася на дзявятым дні, бо тым жа днём сканаў чалавек у суседнім вагоне. Роланд Ёіры памёр праз заражэньне крыві, якое пачалося ў ступаках, ператвораных у крывавую таптуху. Во як бывае.

Роланд Ёіры, які перад сьмерцю быў у паў-прытомнасьці, бясконца апавядаў пра трох мушкетэраў; жаліўся, што неўзабаве памрэ; перадаваў апошнія наказы і прывітаньні сваёй сям’і ў Пітсбургу. Да таго ж, ён жадаў, каб за яго адпомсьцілі — таму раз-пораз вымаўляў імя чалавека, які забіў яго. І таму ўсе ў вагоне выдатна засвоілі, як завуць забойцу.

— Хто мяне забіў? — мог спытаць хоць каго Роланд Ёіры.

І кожны ведаў адказ — «Білі Пілігрым».

Паслухайце: на дзясятую ноч нехта выняў прэнт зь дзьвярэй вагона і адсунуў іх. Білі Пілігрым нападляжаў, абапёршыся на падпору, укрыжаваўшы сам сябе, і кручкаватымі, колеру слановае косткі з блакітнымі прожылкамі пальцамі, чапляўся за ніжнюю частку прадухі. Калі адчыніліся дзьверы, Білі Пілігрым кашлянуў, а як кашлянуў, дык пачаў дрыстаць вад-

кай кашкай. Гэта адбылося ў адпаведнасць з трэцім законам механікі сэра Ісаака Ньютана. Закон кажа, што кожнае дзеянне выклікае супрацьдзеянне, якое роўнае дзеянню паводле моцы і супраціўнае яму паводле кірунку.

Карысная інфармацыя для ракетабудавання.

Цягнік прыбыў на запасную каляіну турэмнага вакзалу. Першапачаткова гэтую турму пабудавалі як лягер сьмерці для рускіх ваеннапалонных.

У вагон зазірнулі канваіры. Яны лыпалі вачыма, як совы, і ціхенька буркавалі. Канваіры ніколі ня мелі справы з амэрыканцамі, аднак без сумневу былі знаёмыя з гэтым відам грузу. Немцы ведалі, што, па вялікім рахунку, гэты груз ёсьць вадкасьцю, якую можна стымуляваць няспешна цекчы на голас і сьвятло.

Стаяла ноч.

Адзінаю крыніцаю сьвятла была самотная
лямпачка на высокім слупе, які стаяў навод-
даль. Наўкол усё маўчала, за выняткам канва-
іраў, што буркавалі як галубкі. І вадкасьць па-
цякла. Яна зьбіралася ў камякі на парозе ды
нязграбна плюхалася на зямлю.

Білі Пілігрым стаў перадапошняй чалавечай
істотаю, якая выбрыла з вагона. Апошнім быў
саракагадовы валацуга. Ён ня мог цячы, ня
мог плюхнуцца на зямлю. Ён перастаў быць
вадкасьцю. Ён скамянеў. Во як бывае.

Білі Пілігрым не жадаў гахнуцца на зямлю
з парога вагона, бо шчыра верыў, што разь-
ляціцца на друзачкі, як шыба. Тады канваіры,

ціхенька буркуючы, дапамаглі яму зьлезьці. Яны пасадзілі Білі Пілігрыма тварам да вагона. Цяпер эшалён нагадваў цягнічок дзіцячае чыгункі — ён складаўся з паравоза, тэндэра і трох невялікіх вагонаў. Апошнім вагонам быў чыгуначны рай на колах, дзе жылі канваіры. У ім, як і раней, стаяў накрыты стол. Прысьпеў час вячэраць.

Пад слупом, на якім вісела лямпачка, былі скіданыя тры сьцірты. Канваіры падвялі туды амэрыканцаў. Насамрэч тыя стагі былі ня зь сена. Яны складаліся з вопраткі палонных, якія ўжо памерлі. Во як бывае.

Канваіры настойліва папрасілі, каб кожны з амэрыканцаў, хто ня мае вопраткі, узяў сабе палітон. Лёд сцэмэнтаваў вопратку так, што канваіры мусілі ўжыць свае штыхі: сьпяраша яны пратнулі каўняры, крысьсё, рукавы і гэтак далей, потым адлучылі іх адзін ад аднаго

і ўпіхнулі па адным у рукі палонным. Палітоны спруцянелі і захавалі тую форму, у якой ляжалі.

Вопратка, якую атрымаў Білі Пілігрым, была нагэтулькі маленькая, пакамечаная і здубяне-лая, што здавалася не палітонам, а вялізным трохкутным капелюшом. Да таго ж, яна была заплямленая чымсьці ліпнючым, накштальт адпрацаванай аўтамабільнай каламазі ці сапсаванага трускавічнага сочыва. А яшчэ здавалася, што да яе прымёрз трупік нейкага зьвярка. Насамрэч тое быў футравы каўнер.

Білі Пілігрым засмучана зірнуў на вопратку іншых палонных. На ўсіх астатніх палітонах былі нашытыя мядзяныя гузікі або залатыя накладкі, або канты, або цэтлікі з нумарамі, або «шпалы», або арлы, або паўмесяцы, або зоркі. Усе тыя палітоны былі жаўнерскімі шынялямі. Білі Пілігрым выявіўся адзіным, хто атрымаў вопратку ад цывільнага нябожчыка. Во як бывае.

Білі Пілігрыму ды іншым казалі абагнуць дзіцячы цягнічок і паволі рушыць у бок ляге-

ру. Тут ім не сьвяціла нічога жывога і цёплага — адно бясконцыя шэрагі доўгіх, нізкіх, вузкіх і цёмных баракаў.

Недзе забрахаў сабака. Узмоцнены страхам, рэхам і зімняй цішай, сабачы брэх гучаў як бронзавы гонг.

Скіраваныя канваірамі, Білі Пілігрым ды іншыя палонныя міналі браму за брамай, і ён упершыню ў сваім жыцці ўбачыў рускага. Той стаяў адзін пасярод ночы — вахлак з пляскатым тварам, які зіхацеў, як фосфарнае лічбакола.

Білі Пілігрым наблізіўся да рускага амаль усутыч. Іх падзяляў калючы дрот. Рускі стаяў нерухома і маўчаў, але ён глядзеў Білі Пілігрыму проста ў душу з лагоднай надзеяй, нібыта Білі Пілігрым прынёс для яго добрага весткі, якія, можа, і не для ягонага розуму, але ж усё роўна гэта былі добрыя весткі.

Падчас праходу праз брамы ў Білі Пілігрыма пацямнела ўваччу. Разам зь іншымі ён зайшоў у пабудову, якая здалася яму жылым домам на Тральфамадоры. Памяшканьне было зырка асьветленае, зь белай кафляю на сценах. Аднак гэта ўсё ж было на Зямлі. Гэта быў дэзынфэкцыйны барак, празь які мусілі прайсці ўсе толькі прыбылыя вязьні.

Білі Пілігрыму загадалі распрануцца, што ён і зрабіў. Тое самае яму адразу ж загадалі на Тральфамадоры.

Нейкі немец абхапіў паказьнікам і адзінцом верхнюю частку Білавай рукі, як бы кажучы свайму таварышу, маўляў, што гэта за войска, якое пасылае на фронт такіх здыхлякоў. Потым немцы пачалі аглядаць іншыя амэрыканскія целы, часта паказваючы пальцамі на тыя экзэмпляры, што ў сваёй лядашчасьці набліжаліся да Білі.

Адно з самых дужых і зграбных целаў належала настаўніку з Індыянапалісу, значна старэйшаму за ўсіх астатніх. Настаўніка звалі Эдгар Дэрбі. Яго не было ў Білавым вагоне. Дэрбі ехаў разам з Роландам Ёіры і закрыў яму вочы пасья таго, як той сканаў. Во як бывае. Дэрбі бралася на сорак пяць. Яму было так шмат гадоў, што ён нават меў сына, які служыў у марской пяхоце на ціхаакіянскім фронце.

Дэрбі ўжыў усе свае сувязі, каб яго, такога сталага мужчыну, прызвалі ў войска. Прадмет, які ён выкладаў у Індыянапалісе, называўся «Сучасныя праблемы заходняе цывілізацыі». У дадатак ён трэніраваў тэнісную каманду і дбаў пра сваю фізычную форму.

Сын Дэрбі ў вайне ацалее. Дэрбі — не. Праз шэсьцьдзсят восем дзён у Дрэздэне гэтае дагледжанае цела ўшпіляе кулямі нямецкая расстрэльная рота. Во як бывае.

Але найгоршае амэрыканскае цела належала ўсё ж ня Білі Пілігрыму. Яно належала аўтамабільнаму злодзею з гораду Сысэра, штат Іліной. Крымінальніка звалі Пол Лазара. Шчуплы з стану, злодзей меў ня толькі тонкія косткі ды згнілыя зубы, але і гідкую скуру. Твар Лазара быў пабіты шчыльным, увелькі з дзесяціцэнтавік, скульлём.

Лазара таксама ехаў у вагоне разам з Роландам Ёіры, і даў таму слова гонару, што неяк змусіць Білі Пілігрыма заплаціць за Роландаву сьмерць. Цяпер Лазара азіраўся па баках, выглядаючы, якая з аголеных чалавечых істотаў магла быць Білі Пілігрымам.

Голья амэрыканцы пазаймалі месцы пад душавымі булдавешкамі ўздоўж кахляваных сьценак. Аднак кранаў для рэгуляваньня вады не было. Амэрыканцы маглі толькі стаяць і чакаць таго, што на іх пальцеца. Іхнія чэлесы скарлючыліся, а ядры ўвабралі-

ся ўсярэдзіну пахавіньня — на павестцы дня
размнажэньне сёньня ня значылася.

Нябачная рука павярнула вэнтэль, і на вязь-
няў абрынуўся пякучы дождж. Аднак дождж
быў агнём, што гарыць ды ня грэе. Ён пёк і ба-
дзёрый скуру Білі Пілігрыма, але ня мог рась-
цепліць лёд у шпіку яго доўгіх костак.

Тым жа часам вопратку амэрыканцаў прадэ-
зынфэкавалі атрутным газам. Вошы, скочки ды
мікробы гінулі цэлымі дывізіямі. Во як бывае.

Білі Піліграм вярнуўся ў раньняе дзяці-
нства. Ён — немаўля, якое маці толькі што
скупала ў балеіцы. Затым спавіла яго ручні-
ком ды панесла ў пакойчык з ружовымі, за-
літымі сонечным сьвятлом сьценамі. Там яна
распавіла Білі, паклала на казытлівы ручнік,
прысыпала прамежжа талькам, пагулялася
зь ім, паляпала яго па мяккім пузіку. Побач
пачуўся гук, нібы сталі лопатца бурбалкі.

Білі Пілігрым ціхенька завуркатаў.

Потым ён зноўку ператварыўся ў аптамэтрыста сярэдняга веку. Гэтым разам Білі Пілігрым гуляў у гольф — стаяла зыркая летняя раніца. Была нядзеля, але Білі Пілігрым больш не хадзіў у царкву. Ён гуляў у гольф з трыма іншымі аптамэтрыстамі. За сем удараў ён дабраўся да лужка ля лункі і цяпер меўся загнаць у яе мячык.

Гэта быў удар з двух мэтраў, і ў Білі Пілігрыма ён атрымаўся. Білі Пілігрым нахіліўся над лункай, каб дастаць мячык, і тут сонца схавалася за хмары. На імгненьне Білі праваліўся ў морак. Калі апрытомнеў, дык убачыў, што ўжо не стаіць на лужку для гольфу. Яго прышпілілі да жоўтага крэсла пасярод белай каюты лятальнага сподка, які ўзяў курс на Тральфамадор.

— Дзе я? — спытаўся Білі Пілігрым.

— Захрасьлі ў іншым кавалку бурштыну. Мы і вы, спадар Пілігрым, цяпер там, дзе мусім быць — пяць тысяч мільёнаў кілямэтраў ад Зямлі, ляцім праз скрыўленьні ў часе, дзякуючы якім трапім на Тральфамадор ня праз стагодзьдзі, а празь лічаныя гадзіны.

— Як мяне сюды запраторыла?

— Для гэтага трэба было б паклікаць сюды яшчэ аднаго зямляніна. Вы — вялікія тлумачальнікі, заўсёды ахвочыя патлумачыць, чаму гэтая падзея адбылася гэтак, а не інакш. Вы любіце раіць, што варта зрабіць, каб атрымаць пажаданыя вынікі ў будучыні, або якім чынам прадухіліць непажаданыя. Але ж я — тральфамадорац і бачу ўвесь час цалкам, як вы можаце бачыць увесь ланцуг Скалістых гор. Увесь час — гэта ўвесь час, яго ня зьменіш. Ён не падлягае тлумачэньням ці прагнозам. Ён проста ёсьць. Перабярыце яго імгне-

ньне за імгненьнем, і вы ўбачыце, што мы ўсе, як я ўжо казаў, ёсьць жучкамі ў бурштыне.

— Выдае, вы ня надта верыце ў свабодную волю, — заўважыў Білі Піліграм.

— Калі б я не прабавіў столькі часу, вывучаючы зямлянаў, — адказаў тральфамадорац, — дык, пэўна, ня ўцяміў бы, што вы маеце на ўвазе пад паняткам «свабодная воля». У Галяктыцы я наведару трыццаць адну населеную плянэту ды чытару справаздачы з тысячы іншых — і мушу заўважыць: толькі на Зямлі вядзецца мова пра «свабодную волю».

5

Білі Пілігрим кажа, што для істотаў з Тральфамадору Сусьвет зусім не выглядае безьліччу маленькіх зіхоткіх бліскавак. Тральфамадорцы ўвадначасьсе бачаць як тое, адкуль прыляцела кожная зорка, гэтак і месца, куды яна скіроўваецца, таму неба для іх напоўненае танюсенькімі бліскучымі макаронінамі. Дый людзей тральфамадорцы бачаць не на дзьвюх нагах — чалавечыя істоты выглядаюць як вялізныя мнаганожкі. «З аднаго боку растуць дзіцячыя ножкі, а з другога — старэчыя ногі», — кажа Білі Пілігрим.

Білі Пілігрым папрасіў нешта пачытаць у дарозе на Трафальмадор. У канваіраў было пяць мільёнаў зямных кніг на мікрастужках, але ў Білавай каюце немагчыма было паказаць іх. Канваіры знайшлі толькі адну звычайную кнігу па-ангельску, якая неўзабаве мелася зрабіцца экспанатам у музэі на Тральфамадоры. Гэта быў раман Джаклін Сузэн «Даліна лялек».

Білі Пілігрым прачытаў яго, адзначыўшы, што месцамі напісана няблага. У «Даліне лялек» людзі, пэўна, мелі свае ўзьлёты і падзеньні, безупынку скачучы гору і долу. Але Білі Пілігрым не жадаў чытаць пра адно і тое ж сто разоў. Ён папрасіў, ці не маглі б знайсці пачытаць чаго яшчэ.

— Маём адно тральфамадорскія раманы, якія, баюся, вы не зразумеете, — адказаў гукальнік на сьцяне.

— Усё роўна — калі ласка, дайце адзін...

Яму перадалі колькі кніг. Маленькіх такіх. Каб сшыць раман таўшчынёй з «Даліну лялек», з усімі яго бясконцымі скокамі гору і долу, спатрэбілася б, пэўна, штук дванаццаць такіх кніжак.

Білі Піліграм, вядома ж, ня ўмеў чытаць патральфамадорску, аднак глянуў, як на гэтай мове пішуць кнігі: абзацы складаліся з кароткіх, падзеленых зорачкамі набораў сымбаляў. Білі Піліграм выказаў дапушчэнне, што гэта могуць быць тэлеграмы.

— Маеце рацыю, спадар Піліграм, — азваўся голас з гукальніка на сьценцы.

— Дык гэта *сапраўды* тэлеграмы?

— На Тральфамадоры няма тэлеграмаў. Але ж ваша праўда: кожная адасобленая група сымбаляў ёсьць кароткім паведамленьнем, якое апісвае нейкую важную сытуацыю ці значнае імгненьне ў жыцьці героя. Мы,

тральфамадорцы, чытаем гэтыя паведамленьні не адно за адным, а ўсе адначасова. Няма ніякай асаблівай сувязі паміж імі — аўтар адно старанна падбіраў іх такім чынам, што, калі ўбачыш усе за раз, дык створыцца ўражаньне, быццам жыцьцё — цудоўная рэч, поўная прыемных нечаканасьцяў і глыбокіх сэнсаў. Няма ні пачатку, ні сярэдзіны, ні напружанага сюжэту, ні маралі, ні прычыны, ні выніку. У нашых кнігах нам падабаецца глыбіня чароўных імгненьняў, убачаных адначасова.

Неўзабаве сподак зноў трапіў у часовае скрыўленьне, а Білі Пілігрыма закінула назад у дзяцінства. Ён, дванаццацігадовы, увесь трасецца, стоячы скрай Вялікага каньёну на пляцоўцы для агляду «Бліскучы анёл». Уся іхняя сям'я ўзіраецца ў дно каньёну, якое разьлеглася на паўтара кілямэтра ніжэй.

— Ну вось, — кажа Білаў бацька, нагой шпурнуўшы жвір у бездань. — Вось і ён.

Яны прыехалі ў гэта славуае месца на аўто. Па дарозе ў іх колькі разоў праколваліся колы.

— Нездарма мы сюды ехалі!.. — захоплена кажа маці. — Далібог, нездарма!

Білі Пілігрым ненавідзеў гэты каньён. Ён быў перакананы, што ўваліцца ў бездань. Маці дакранулася да сына, і той напусьціў у порткі.

Побач на пляцоўцы стаялі іншыя турысты, што таксама ўзіраліся ў дно каньёну, а каля іх праваднік адказваў на пытаньні. Нейкі француз, што прыцягнуўся сюды ажно з Францыі, спытаўся на каструбаватай ангельшчыне, ці шмат людзей тут скокае долу, каб загубіць сябе.

— Даволі шмат, — адказаў праваднік. — Недзе тры чалавекі на год.

Во як бывае.

Тут Білі Пілігрым зрабіў вельмі кароткі скачок у часе, такі малюпасенькі скачочак на дзесяць дзён уперад, — так што яму ўсё яшчэ дванаццаць і ён усё яшчэ падарожнічае з бацькамі па заходніх штатах. Цяпер яны спусьціліся ў Карлсбадзкія пячоры і Білі Пілігрым просіць Бога вывесці яго на сьвет белы да таго, як на іх абрынецца стоць.

Ужо новы праваднік расказвае, што Карлсбадзкія пячоры адкрыў адзін каўбой, які ўбачыў вялізную хмару кажаноў, што вылятала з правалу ў зямлі. Пасьля праваднік кажа, што зараз патушыць ліхтар, і многія моўпершыню ў жыцці апынуцца ў суцэльнай цямрэчы.

Сьвятло згасла. Білі Пілігрым нават ня ведаў, жывы ён ці не. І тут леваруч праплыў нейкі прывідны аб'ект. На ім сьвяціліся лічбы.

Гэта выцягнуў кішэнны гадзіннік Білаў бацька. Гадзіннік з фосфарным лічбаколам.

Выйшаўшы з сучэльнай цямрэчы на сучэльнае сьвятло, Білі Пілігрым апынуўся на вайне, у тым жа дэзынфэкцыйным бараку. Душ скончыўся. Нябачная рука закруціла вэнтыль.

Білі Пілігрым атрымаў назад вопратку і бялізну. Яны не зрабіліся чысьцейшымі, але ўсе маленькія стварэнні, што насялялі іх, сканалі. Во як бывае. Яго новы палітон разьмяк ад цяпла, але па-ранейшаму быў замалы для Білі Пілігрыма. Ён быў з футравым каўняром і меў падшэўку з чырвонага шоўку, але, відаць, яго шылі на якогась імпрэсарыё ростам з малпу катрыншчыка. Палітон быў ушпіляны дзіркамі ад куляў.

Білі Пілігрым надзеў сподняе, потым апрагнуў свой куртаты палітон. Ён адразу ж трэснуў на сьпіне і плячах, ператварыўшыся ў камізэльку з футравым каўняром. Палітон быў прыталены, але талія пачыналася адразу ў Білі пад пахамі. Немцы палічылі палітон адной

з самых вясёлых частак мужчынскага гардэ-
робу, якую яны толькі бачылі за ўсю Другую
сусветную вайну. Яны рагаталі безупынку.

Потым немцы загадалі ўсім пашыхтавацца
ў калёну па пяцёра зь Білі Пілігрымам на чале.
Потым гэты шыхт выйшаў за дзьверы і зноўку
патупаў праз шматлікія брамы. Ім сустракалі-
ся змардаваныя рускія, з тварамі, падобнымі
да фосфарнага лічбакола. Амэрыканцы тро-
хі акрыялі. Гарачая вада іх узрухавіла. Неў-
забаве яны прыйшлі да бараку, дзе аднарукі
і аднавокі капрал занатаваў імя і парадкавы
нумар кожнага палоннага ў вялікі чырвоны
нататнік. Цяпер яны былі афіцыйна жывыя.
Да таго як іхнія імёны і парадкавыя нумары
трапілі ў той нататнік, яны лічыліся зьніклымі
бязь вестак або гераічна загіблымі.

Во як бывае.

Пакуль амэрыканцы чакалі загаду рушыць далей, у апошнім шэрагу ўсчалася сварка. Нейкі палонны прамармытаў словы, што не спадабаліся нямецкаму канваіру. Той ведаў ангельскую. Ён вывалак амэрыканца з шыхту і ўдарам у твар зьбіў з ног.

Амэрыканец быў ашаломлены. Хістаючыся, ён узножыў і сплюнуў кроў: немец выбіў яму два зубы. Амэрыканец зусім не жадаў цьвяліць лаянкай канваіра — але нават цяпер ня мог дапусьціць, што немец яго зразумеў.

— Чаму мяне? — спытаў амэрыканец.

Немец піхнуў яго назад у шыхт.

— Тшаму тыбе?! А тшаму ўсіх? — адказаў ён па-ангельску.

Пасьля таго як Білава імя было занатаванае, ён таксама атрымаў парадкавы нумар і мэда-

льён, на якім гэты нумар быў выцяты. Нумар адштампаваў прыгонны работнік з Польшчы. Цяпер ён быў мёртвы. Во як бывае.

Білі Пілігрыму загадалі надзець лягерны мэдальён на шыю разам з амэрыканскім вайсковым, што ён і зрабіў. Мэдальён нагадваў крэкер зь дзіркамі ў цэнтры. Іх прабілі такім чынам, што дужы чалавек мог голымі рукамі разламаць мэдальён папалам. Калі б Білі Пілігрым памёр (чаго, дарэчы, не адбылося), адной паловай мэдальёна трэба было б пазначыць цела, а другую павесіць на магільны крыж.

Пазьней, калі небарака Эдгар Дэрбі, настаўнік старэйшых клясаў, быў расстраляны ў Дрэздэне, лекар засьведчыў ягоную сьмерць і разламаў мэдальён папалам. Во як бывае.

Зарэгістраваўшыся паводле ўсіх правілаў і атрымаўшы мэдальёны, амэрыканцы зноў

пайшлі пад канвоем — брама за брамай. Праз два дні іхнія сем'і даведаюцца ад Міжнароднага таварыства Чырвонага Крыжа, што яны не загінулі.

За Білі Пілігрымам ішоў Пол Лазара, які паабяцаў адпомсцьціць за Роланда Ёіры. Лазара ня думаў аб помсцьце. Ён думаў аб жудасным болі ў жываце. Ягоны страўнік скурчыўся да памераў грэцкага арэха: сухі, скарлючаны мяшэчак шчымеў, як болька.

За Лазарам ішоў стары небарака Эдгар Дэрбі, якому было наканавана памерці. Паверх вопраткі на манер караляў у яго віселі амэрыканскі ды нямецкі мэдалёны. Раней праз свой розум і сталы век Эдгар Дэрбі спадзяваўся атрымаць капітана ды зрабіцца камандзірам роты. Цяпер яго атачала ноч недзе на мяжы з Чэхаславацчынай.

— Хальт! — загадаў канваір.

Амэрыканцы спыніліся. Баракі, паміж якімі моўчкі мерзлы на холадзе палонныя, звонку былі падобныя да тысяч баракаў, што яны

прамінулі. За выняткам адной драбязы: над гэтымі баракамі былі бачныя вузкія коміны, а над комінамі круцілася цэлае сузор'е зьнічак.

Канваір пагрукаў у дзьверы.

Дзьверы шырока расчыніліся. Вонкі вырвалася сьвятло, уцякаючы на волю з хуткасьцю дзьвесьце дзевяноста дзевяць тысяч кілямэтраў у сэкунду. На двор выйшла пяцьдзясят ангельцаў сярэдняга веку. Яны сьпявалі «Здароў, здароў, браткі ўсе тут!» — арыю з апэрэты «Пэнзанскія піраты».

Гэтыя здаровыя, кроў з малаком, рудыя пюны былі сярод першых англамоўных, якіх паланілі немцы ў Другой сусьветнай вайне. Цяпер яны сьпявалі для тых англамоўных, якіх узялі ў палон амаль што апошнімі. Брытанцы гады чатыры, а мо і больш, ня бачылі ніводнай жанчыны, ніводнага дзіцяці. За гэ-

тыя гады яны таксама ня бачылі ніводнай птушкі. Нават вераб'і не даляталі да лягеру.

Усе ангельцы былі афіцэрамі. Кожны зь іх прынамсі адзін раз спрабаваў уцячы зь іншае турмы. Цяпер усіх іх сабралі тут — адзінокая брытанская выспа сярод бязьмежнага мора канаючых рускіх.

Адсюль ангельцы маглі капаць тунэль куды заўгодна. Яны ўсё адно выйшлі б на паверхню ўнутры перыметру, аточанага калючым дротам, дзе іх абыякава сустрэлі б напаўжывыя рускія, якія не размаўлялі па-ангельску, ня мелі ежы, карысных зьвестак ці якіх-кольвек плянзў уцячы. Ангельцы нават маглі прыдумаць схавацца ў кодабе або мерыцца скрасьці грузавік, але ж ніводны транспартны сродак не прыяжджаў сюды. Урэшце, яны маглі ўдаць, што захварэлі, але і тады іх нікуды б не павезьлі. Адзіны лягерны лязарэт на шэсьць ложкаў месьціўся тут жа, на брытанскім падворышчы.

Ангельцы стаялі ахайныя, імпэтныя, выкшта-
лцонья і дужыя. Ужо колькі гадоў яны што-
вечар паляпшалі свае вакальныя здольна-
сьці, сьпяваючы хорам. А ў дадатак бавіліся
цяжкай атлетыкай і ўвогуле дбалі пра цела.
Іхнія жываты сталіся падобныя да пральных
дошак, а цягліцы на нагах і плячах ператвары-
ліся ў гарматныя ядры. Усе яны былі спэцамі
ў шашках, шахматах, брыджы, крыбіджы, да-
міно, анаграмах і шарадах, а гэтаксама зналі-
ся на пінг-понгу ды більярдзе.

Гэтыя ангельцы былі найбольш заможнымі
людзьмі ў Эўропе, калі ацэньваць дабрабыт
у харчах. На пачатку вайны, калі прадукты
яшчэ траплялі да палонных, дзякуючы ка-
нцылярскай памылцы Чырвоны Крыж што-
месяц дасылаў ім па моры пяцьсот пасылак
замест пяцідзiesiąці. Ангельцы нагэтулькі ста-
ранна гэта ўсё ашчадзілі, што цяпер, пры кан-
цы вайны, яшчэ мелі на запас тры тоны цук-

ру, тону кавы, пяцьсот кіляграмаў шакаляду, трыста кіляграмаў тытуню, васьмсот кіляграмаў гарбаты, дзьве тоны мукі, тону ялавічнай тушаніны, шэсьцьсот кіляграмаў кансэрванага масла, сямсот кіляграмаў кансэрванага сыру, трыста пяцьдзясят кіляграмаў парашковага малака ды дзьве тоны апэльсінавага мармэляду.

Усё гэта яны захоўвалі ў бараку бяз вокнаў. А каб абараніцца ад пацукоў, абабілі яго расплясканымі бляшанкамі ад кансэрваў.

Немцы багомілі іх і лічылі, што ангельцы менавіта такія, якімі і мусяць быць ангельцы. Брытанцы прыўносілі ў вайну стыль, сэнс і захватасьць. Немцы адвялі ім чатыры баракі, дарма што хапіла б і аднаго.

У абмен на каву, шакаляд і тытунь немцы давалі ангельцам фарбы, пілу, цьвікі і тканіну для цыраваньня рэчаў.

Ужо за дванаццаць гадзінаў ангельцам паведамлілі, што да іх вязуць амэрыканцаў. Дагэтуль у іх на падворышчы ніхто ніколі не гасьцяваў, таму ангельцы працавалі, як чароўныя феі з казкі: падмяталі ды мылі падлогу, гатавалі, пяклі, напакоўвалі радно саломаю, рыхтуючы матрацы, зьбіралі на стол і парадкавалі прэзэнты ля кожнага сталовага прыбора.

І цяпер зімовай ночкай ангельцы сьпевамі віталі гасьцей. Ад іх вопраткі чуўся водар сьвяточных страваў, якія яны згатавалі. Яны стаялі апранутыя ці то як вайскоўцы, ці то як тэнісісты або гульцы ў крыкет. Ангельцы нагэтулькі цешыліся ўласнай гасьціннасьцю і ўсімі тымі ласункамі, якія падрыхтавалі, што, сьпяваючы, нават не пасьпелі абгледзець сваіх гасьцей. Ангельцы ўяўлялі, што сьпяваюць для сваіх братоў па зброі, такіх самых, як і яны, прыбылых з фронту афіцэраў.

Ангельцы па-сяброўску падштурхоўвалі амэрыканцаў да дзьвярэй бараку, поўнячы

начное паветра балбатнёй і прыцельскай
бравадаю. Яны клікалі амэрыканцаў «янкі»,
гаварылі ім: «Ай, малайчыны!», супакойвалі,
кажучы «джэры дае дзёрака» і ўсё такое.

Білі Пілігрым амаль нячутна спытаўся, хто
такі гэты Джэры.

Цяпер Білі Пілігрым стаяў у бараку ля жалез-
най пліты, у якой палала гранатавае полымя.
На фаерках кіпелі дзясяткі імбрыкаў, некато-
рыя зь іх сьвісьцелі. Побач зь імі грувасьціў-
ся вядзьмарскі кацёл, поўны залацістага супу.
Наварыстага супу. Калі Білі Пілігрым узіраўся
ў яго паверхню, дык на ёй з манаршай нетароп-
касьцю зьяўляліся дагістарычныя бурбалкі.

Пасярэдзіне бараку далёка цягнуўся
накрыты стол. На кожным месцы былі пастаў-
леныя місы, зробленыя зь бляшанак ад пара-
шковага малака. Меншыя бляшанкі слугавалі
конаўкамі. Вышэйшая і танчэйшая бляшанка

лічылася кубачкам. Усе кубачкі былі поўныя цёплага малака.

Да таго ж, на кожным месцы ляжала бяс-печная брытва, махровы кавалак тканіны, каб мыць посуд, пакуначак зь лёзамі, плітка шакаляду, дзьве цыгары, кніжыца запалак, кавалак мыла, дзесяць цыгарэтаў, аловак і сьвечка.

Толькі сьвечка і мыла былі нямецкай вытворчасці. Яны выглядалі аднолькава напай-празрыстымі, як прывіды. Брытанцы не маглі ведаць, але ж гэтыя сьвечкі і мыла зрабілі з панішчаных габрэяў, цыганой, гомасэксу-алаў, камуністаў ды іншых ворагаў Райху.

Во як бывае.

Запаленыя сьвечкі зіхацелі. На стале высіліся горы сьвежасьпечанага белага хлеба, кавалкі масла, слоікі з мармэлядам. На талерках ляжала вынутая зь бляшанак ялавічная туша-

ніна. Суп, амлет і пірог з мармэлядам чакалі сваёй чаргі на пліце.

У далёкім куце бараку Білі Пілігрым углядзеў ружовыя дугі з нацягнутай паміж імі блакітнай шторай, вялізны гадзіньнік, а таксама два троны, пафарбаваныя пад золата, вядро і швабру. Усё гэта ангельцы падрыхтавалі для культурнай праграмы, якая ўключала музычную вэрсію «Папялушкі», найпапулярнейшай казкі ў гісторыі чалавецтва.

Паколькі Білі Пілігрым стаў вельмі блізка да палаючай фаеркі, на ім загарэлася вопратка. Аблямоўка яго маленькага палітона занялася агнём. Гэта быў спакойны, памяркоўны агонь — быццам гарэла парохня.

Білі Пілігрым усё хацеў спытаць, дзе тут тэлефон. Ён вельмі жадаў патэлефанаваць маці, каб паведаміць, што цэлы і жывы і што ў яго ўсё ў парадку.

Тут запанавала ціша, паколькі ангельцы нарэшце ўбачылі, якіх неахайных істотаў яны гэтак імпэтна танцамі і сьпевамі завабілі ў барак. Адзін з ангельцаў заўважыў агонь на Білавай вопратцы.

— Хлопча, ты ж гарыш! — закрычаў ён і, адпіхнуўшы Білі Пілігрыма ад пліты, стрэс жарынку яму з рукава.

Білі Піліграм ніяк не адрэагаваў на гэта. Тады ангелец спытаў яго:

— Ты можаш размаўляць? Ці ты чуеш?

Білі Піліграм кіўнуў.

— Божухна, што яны зрабілі з табой, хлопча?! — спытаў ангелец і, поўнячыся шкадаваньнем, пачаў вобмацкам вывучаць Білава цела. І дадаў убок: — Ён жа не чалавек. Ён — паламаны папяровы зьмей.

Ангелец зноў зьвярнуўся да Білі Пілігрыма:

— Ты сапраўды амэрыканец?

— Так, — адказаў Білі.

— А тваё званьне?

— Шараговец.

— Што сталася з тваімі ботамі, хлопча?

— Ня памятаю.

— Твой палітон — гэта што, *жарт*?

— Што, сэр?

— Дзе ты ўзяў такое?

Білі Пілігрым мусіў моцна напружыцца, каб адказаць. Нарэшце ён вымавіў:

— Яны мне яго далі.

— Джэры даў?

— Хто?

— Немцы далі?

— Так.

Білі Пілігрыму не падабаліся пытаньні. Яны яго стамлялі.

— Во-о-о-о-х, янкi, янкi, янкi!.. — прамовіў ангелец. — Гэта не палітон, гэта *образа*.

— Што, сэр?

— Яны наўмысна хочуць зьняважыць цябе.

Не дазваляй джэры з табой так абыходзіцца.

Білі Пілігрым самлеў.

Цяпер Білі Пілігрым сядзеў у крэсьле, якое стаяла перад сцэнаю. Ён неяк паеў і глядзеў «Папялушку». Нейкая частка Білі Пілігрыма пэўны ўжо час заўважна цешылася з прадстаўленьня. Ён рагатаў.

Ну, вядома, жанчын гралі мужчыны. Гадзіннік толькі што прабіў поўнач, і Папялушка загаласіла:

Халера маць, гадзіннік б'е,
Сабачы круг мне ўсё псуе!

Білі Пілігрыму нагэтулькі спадабалася гэтае двухрадкоўе, што ён ня толькі зарагатаў, але нават завіскаताў. Ён вішчэў і вішчэў, аж пакуль яго ня вынеслі ў другі барак, дзе месціўся лязарэт на шэсьць ложкаў. У лязарэце не было іншых хворых.

Білі Пілігрыма навязалі да ложка і ўпрыскнулі дозу морфію. Адзін амэрыканец падахвоціўся пасядзець разам зь ім. Гэтым добрахвотнікам быў стары небарака Эдгар Дэربي, настаўнік старэйшых клясаў, якога потым расстраляюць у Дрэздэне. Во як бывае.

Эдгар Дэربي сеў на зэдлік. З сабой яму далі кнігу. Кніга называлася «Чырвоны знак адвагі» Стывэна Крэйна. Раней Эдгар Дэربي ўжо чытаў гэты раман. Пакуль Білі Піліграм ляцеў у марфінавы рай, Эдгар Дэربي пачаў чытаць «Чырвоны знак адвагі» яшчэ раз.

Праз морфій Білі Піліграм сасьніў жырафаў у садзе. Тыя жырафы пахаджвалі па сьцежках, пасыпаных жвірам, і часам спыняліся, каб з вершалінаў дрэваў схапіць губамі салодкія грушы. Білі Піліграм таксама быў жыра-

фам. Ён жаваў грушу. Гэтым разам трапілася цвёрдая. Яна працівілася яго скрыготкім скі-віцам. Нарэшце груша трэснула ў сакавітым пратэсьце.

Жырафы ўважалі Білі Пілігрыма за роўнага, то бок за бяскрыўдную істоту, якая займела такую ж, як і яны, сьмешную біялягічную спэцыялізацыю. Двое зь іх атачылі Білі Пілігрыма і прыхінуліся да яго тулавамі. Жырафы мелі доўгія мясёныя губы, якія яны маглі скласьці ў форме лейкі паляўнічага ражка. Імі жырафы пацалавалі Білі Пілігрыма. Яны былі саміцамі — крэмавая зь лімонава-жоўтаю. Яны мелі рожкі, падобныя да дзьвярных булдавешак. Булдавешкі пакрываў аксаміт.

Чаму?

На сад з жырафамі спусьцілася ноч, пэўны час Білі Піліграм спаў бязь сьненняў, а пасля пачаў вандраваць у часе. Ён прачнуўся

з галавою пад коўдрай у аддзяленьні для ці-
хіх душэўнахворых вэтэранскага шпіталю пад
Лэйк-Плэйсыдам, штат Нью-Ёрк. Стаяла вясна
1948-га, тры гады па вайне.

Білі Пілігрым адхінуў коўдру. Вокны ў ад-
дзяленьні былі адчыненыя. Знадворку цень-
калі птушкі. «Ціў-ці-віць?» — спыталася адна
зь іх у Білі Пілігрыма. Сонца стаяла ў зэніце.
У аддзяленьні знаходзілася яшчэ дваццаць
дзевяць пацыентаў, але ўсе яны выйшлі на
двор, каб пацешыцца з пагоднага дзянька.
Яны былі вольныя выходзіць ды вяртацца
або нават паехаць дадому — гэтаксама як
Білі Пілігрым. Яны прыяжджалі ў шпіталь са-
мохаць, без прынкуі, прыгнечаныя наваколь-
ным сьветам.

Білі Пілігрым запраторыў сябе ў вар'ятню
ў сярэдзіне апошняга курсу Іліюмскай школы
аптамэтрыі. Абсалютна ніхто не заўважаў, як
ён зьяжджае з глузду. Наадварот, усе лічылі,
што ён цудоўна выглядае і яму выдатна жы-
вецца. А ён вазьмі і апыніся ў шпіталі. Тутэй-

шыя лекары пагаджаліся: Білі Пілігрым сапраўды зьяжджаў з глузду.

На іх думку, да вайны хвароба дачынення ня мела. Яны лічылі, што вар'яцеў Білі Пілігрым праз тое, што калі ён быў маленькім хлопчыкам, бацька кінуў яго на глыбіню ў басэйне YMCA, і праз тое, што яго падвялі на самы край Вялікага каньёну.

Побач зь Білі Пілігрымам паклалі былога пяхотнага капітана на імя Эльёт Роўзвотэр. Таму набрыд бясконцы запой.

Менавіта Роўзвотэр пазнаёміў Білі Пілігрыма з навуковай фантастыкай — у прыватнасьці, з творамі Кілгора Траўта. У сябе пад ложкам Роўзвотэр меў вялізны кнігазбор навуковай фантастыкі ў мяккай вокладцы. Былы капітан прыцягнуў у шпіталь цэлую валізу зачытаных да дзірак кніг. Ад іх патыхала флянэльнай піжамай, якую насілі больш за месяц, або тушанінай.

Кілгор Траўт зрабіўся ўлюбёным пісьменьнікам Білі Пілігрыма, а навуковая фантастыка сталася адзінай літаратурай, якую ён мог чытаць.

Роўзвотэр быў, пэўна, удвая разумнейшы за Білі Пілігрыма, аднак яны перажывалі аднолькавы псыхалягічны крызіс, які быў, у дадатак, выкліканы падобнымі прычынамі. Або два лічылі жыцьцё бессэнсоўным, часткова праз тое, што яны зазналі на вайне. Роўзвотэр, прыкладам, незнарок застрэліў чатырнаццацігадовага пажарнага, пераблытаўшы яго зь нямецкім жаўнерам. Во як бывае. А Білі Пілігрым зрабіўся сьведкам найжахлівейшай бойні ў гісторыі Эўропы — бамбаваньня Дрэздэну. Во як бывае.

Таму яны намагаліся вынайсьці сябе і свой сьвет нанова. Вялікі ўнёсак у гэта рабіла навуковая фантастыка.

Аднойчы Роўзвотэр сказаў цікавую рэч пра кнігу, якая не была навуковай фантастыкай. Ён зазначыў, што раней усё, што трэба было ведаць пра жыццё, было ў кнізе Фёдара Да-стаеўскага «Браты Карамазавы».

— Але ж цяпер гэтага *недастаткова*, — да-даў Роўзвотэр.

Іншага разу Білі Піліграм пачуў, як Роўзвотэр кажа психятару:

— Вам, хлопцы, трэба прыдумаць як мага больш *новой* выкшталцонай хлусьні, інакш людзі больш не захочуць жыць.

На Білавым начным століку ўфармаваўся натурморт: дзьве пігулкі, попельніца, у ёй —

тры недапалкі са сьлядамі памады і адна прыкураная цыгарэта, побач — шклянка з вадою. Вада вытхлася. Паветра зрабіла ўсё магчымае, каб выбрацца з гэтай мёртвай вадкасьці. Во як бывае. Але некаторыя бурбалкі папрыліпалі да сьценак шклянкі — надта кволяя, каб выкараскацца на паверхню.

Цыгарэта належала Білавай маці, якая смаліла як паравоз. Яна выйшла ў прыбіральню ў аддзяленьне для жанчын-афіцэрак і жанчын-жаўнерак войска ЗША, якія злузнуліся з глузду. Маці неўзабаве мусіла вярнуцца.

Білі Пілігрым зноў з галавою захінуўся коўдрай. Ён заўжды так захінаўся, калі да яго ў псыхіятрычнае аддзяленьне прыходзіла маці. Білі Пілігрыму заўжды рабілася горш зь яе прыходам. І не таму, што маці была брыдкая з выгляду жанчына, або ў яе з рота кепска пахла, ці з прычыны яе дрэннага характару. Білава маці была даволі прыязная, сярэднестатыстычная беласкурая шатэнка з атэстатам аб сярэдняй адукацыі.

Яна засмучала Білі Пілігрыма проста таму, што была ягонай маці. Зь ёю Білі пачуваўся зьбянтэжаным, нямоглым і, урэшце, апошняй сьвіньнёй, паколькі маці шмат адпакутавала, каб даць Білі Пілігрыму жыцьцё, а той яго зусім не любіў.

Білі Піліграм пачуў, як у палату зайшоў Эльёт Роўзвотэр. Аб гэтым на ўсе застаўкі загаманілі спружыны на суседнім ложку. Роўзвотэр быў буйны мужчына, хаця ня вельмі каб дужы. Ён выглядаў так, нібыта яго зьяпілі з сопляў.

Тым часам Білава маці вярнулася з прыбіральных і села на крэсла паміж ложкамі Роўзвотэра ды сына. Роўзвотэр прыязна пракурняўкаў словы вітанья і пацікавіўся, як яна маецца. Выдавала, ён нечувана ўсьцешыўся, калі атрымаў адказ, што добра. Роўзвотэр імкнуўся быць прыязным з усімі, каго толькі сустракаў. Ён лічыў, што гэта робіць наш сьвет

крышачку прыемнейшым месцам. Роўзвотэр клікаў Білаву маці «даражэнькая». Ён экспэрымэнтаваў са зваротам «даражэнькая» або «даражэнькі» і ўжываў гэтыя словы паўсюль.

— Адноўчы, — паабяцала маці Роўзвотэру, — я прыйду сюды, а Білі Піліграм вылезе з-пад коўдры, і ведаеце, што ён скажа?

— І што ж ён скажа, даражэнькая?

— Ён скажа: «Прывітаньне, мама», — ды ўсьміхнецца. — «Аёй, добра цябе бачыць, мам! Ну, як ты?»

— Гэта можа здарыцца нават сёньня.

— Я малюся штовечар.

— *Слушна* робіце.

— Людзі, мусіць, зьдзівіліся б, калі б дазналіся, як шмат чаго ў сьвеце спраўджваецца дзякуючы малітве.

— Ваша праўда, даражэнькая, — зь першага да апошняга слова.

— А ваша маці вас часта адведвае?

— Мая маці памерла, — адказаў Роўзвотэр. Во як бывае.

— Ох, прабачце!

— Яна, прынамсі, пражыла шчаслівае жыццё да апошняй яго гадзінкі.

— Гэта крыху суцяшае.

— Але.

— Ведаеце, Білаў бацька таксама памёр.

Во як бывае.

— Хлопчыку проста *неабходны* бацька.

І гэты дуэт паміж дурной, пабожнай спадарыняй і буйным, спустошаным спадаром, скрай напоўненым рэхам прыязнасці, доўжыўся да бясконцасці.

— Ён быў найлепшым вучнем у групе, калі гэта здарылася, — дадала Білава маці.

— Мусіць, ён *перапрацаваўся*, — заўважыў Роўзвотэр.

Ён трымаў кнігу, якую хацеў пачытаць, але зь ветлівасці ня мог адначасова чытаць і гутарыць, дарма што адказваць Білавай маці

было даволі лёгка. Кніга называлася «Шаленцы ў чацьвертым вымярэньні», аўтар Кілгор Траўт. Яна апавядала пра людзей, чые псыхічныя хваробы не падлягаюць лекаваньню, паколькі іх прычыны знаходзяцца ў чацьвертым вымярэньні, але лекары-зямляне, якія бачаць толькі ў трох вымярэньнях, ня ў стане нават уявіць гэтыя хваробы, ня кажучы ўжо пра тое, каб даць ім рады.

Роўзвотэр вельмі ўпадабаў адную рэч, якую напісаў Траўт пра чацьвертае вымярэньне. Траўт лічыў, што крывясмокі, ваўкалакі, гобліны, анёлы і ўсё такое існуюць насамерэч, адно што ўсе яны знаходзяцца ў чацьвертым вымярэньні. Тамсама, паводле Траўта, існуе і Ёільям Блэйк, улюбёны паэт Роўзвотэра. Да таго ж, да чацьвертага вымярэньня належаць і рай зь пеклам.

— Ён заручыўся зь вельмі багатай дзяўчынай, — паведаміла маці.

— Выдатна, — адказаў Роўзвотэр, — грошы могуць істотна палегчыць жыццё.

— Вядома ж, могуць.

— Яшчэ як могуць.

— Ня вельмі прыемна жыць і за кожны шэлег калаціцца.

— Так, так. Добра, калі ёсьць крыху грошай на запас.

— Ейны бацька — уладальнік школы аптамэтрыі, дзе вучыцца Білі. Яшчэ ён мае сем прыёмных кабінэтаў у нашай частцы штату. Ён лётае на ўласным самалёце, і ў яго лецішча на возеры Джордж.

— Цудоўная мясьціна.

Білі Пілігрым заснуў пад коўдрай. А прагнуўся прывязаным да ложка ў лягерным лязарэце. Ён расплюшчыў адно вока і ўбачыў старога небараку Эдгара Дэрбі, які чытаў «Чырвоны знак адвагі» пры сьвечках.

Білі Пілігрым зноў заплюшчыў вока і ў сваіх успамінах пра будучыню ўбачыў старога небараку Эдгара Дэрбі перад расстрэльнай ротай на крушнях Дрэздэну. У гэтай роце было ўсяго толькі чатыры чалавекі. Білі Пілігрым некалі чуў, што ў расстрэльных ротах аднаму з жаўнераў даюць вінтоўку з халастым патронам. Білі Пілігрым сумняваўся, што тут, у нагэтулькі маленькай роце, у нагэтулькі зацяжнай вайне, камусьці выдадуць халасты.

Цяпер у лязарэт зайшоў ангелец-стараста, каб праведаць Білі. Гэта быў пяхотны палкоў-

нік, якога паланілі ў Дункерку. Менавіта ён даў Білі Пілігрыму морфій. На падворышчы не ставала прафэсійнага мэдыка, і таму ўсіх лекаваў гэты палкоўнік.

— Як наш пацыент? — спытаў ён Дэрбі.

— Сьпіць як мёртвы.

— Але ж насамрэч ён не памёр?

— Не.

— Як добра — нічога не адчуваць і пры гэтым мець рэпутацыю жывога.

Дэрбі без асаблівага імпэту стаў на «зважай».

— Не-не, калі ласка — сядзіце як сядзелі! Тут на кожнага афіцэра прыпадае ўсяго толькі два шарагоўцы, і да таго ж усе шарагоўцы — хворыя, таму, мяркую, перабудзем бяз гэтых звычайных рытуалаў.

Дэрбі застаўся стаяць.

— Вы выглядаеце старэйшым за астатніх, — зазначыў палкоўнік.

Дэрбі адказаў, што мае сорак чатыры гады. Гэта было на два гады больш, чым палкоўні-

ку, які расказаў, што ўсе астатнія амэрыканцы пасьпелі пагаліцца, толькі Білі Пілігрым і Дэрбі засталіся з бародамі. Затым прызнаўся:

— Ведаеце, мы тут шмат уяўлялі сабе, як яно там на вайне, але ўсе лічылі, што ваююць сталыя мужчыны, такія, як мы з вамі. Мы зусім забыліся, што звычайна на вайну пасылаюць дзетак. Ubачыўшы сьвежапаголеныя твары, я быў ашаломлены. «Божа ты мой! — сказаў я сабе. — Гэта ж крыжовы паход дзетак!»

Палкоўнік спытаў у старога Дэрбі, якім чынам той трапіў у палон. Дэрбі расказаў, як апынуўся ў гайку сярод сотні перапалоханых жаўнераў. Бой працягваўся пяць дзён. Нямецкія танкі загналі гэтую сотню ў гушчар.

Дэрбі апісаў тыя невыносныя прыродныя ўмовы, якія часам ладзяць адныя зямляне для іншых, калі не жадаюць больш, каб тыя, іншыя, насялялі Зямлю. Тое была страшэнная непагадзь: снарады-ападкі з жахлівым грукатам рваліся ля вершалінаў дрэваў, а жаўнераў абдавала зьлівай з нажоў, іголак і лёзаў.

А ўнізе, джыгаючы значна шпарчэй за хуткасьць гуку, лес прашывалі маленькія кавалачкі сьвінцу ў медзяной абгортцы. Шмат каго пазабівала або параніла, расказаў Дэрбі. Во як бывае.

Потым абстрэл скончыўся, і нейкі невідочны немец сказаў праз гукальнік скласьці зброю і выходзіць з гушчару, трымаючы рукі за галавой, інакш абстрэл пачнецца нанова і ня спыніцца, пакуль усіх у гэтым лесе не пазабівае.

Тады амэрыканцы склалі зброю і выйшлі зь лесу, трымаючы рукі за галавой, бо яны хацелі жыць далей, калі ўжо зьявілася такая магчымасьць.

Білі Пілігрым зноўку перавандраваў у вэтэранскі шпіталь. Коўдра ўсё яшчэ пакрывала ягоную галаву. Звонку была цішыня.

— Мая маці сышла? — спытаўся Білі.

— Ага.

Білі Пілігрым вызірнуў з-пад коўдры. На крэсьле для наведнікаў сядзела ягоная нявеста. Яе звалі Валенсія Мэрбл. Валенсія была дачкой уладальніка Іліюмскай школы аптамэтры. Яна паходзіла зь вельмі багатай сям'і. Валенсія была ўвелькі з дом, паколькі ела і ела. Яна і цяпер жавала. Яна ела цукеркі «Тры мушкетэры». Валенсія насіла пукатыя акулеры ў каляровай аправе, якая зіхцела фальшывымі дыямэнтамі. Да бляску фальшывых камянёў далучыўся бляск сапраўднага дыямэнту на яе заручальным пярсьцёнку. Дыямэнт быў застрахаваны на тысячу васьмьсот даляраў. Білі Пілігрым знайшоў яго ў Нямецчыне. Дыямэнт быў ягоным трафэем.

Білі Пілігрым не хацеў жаніцца з брыдкай Валенсіяй. Яна была адным з сымптомаў ягонай хваробы. Ён ведаў, што канчаткова зьехаў з глузду, калі пачуў уласны голас, які прапаноўваў Валенсіі руку і сэрца ды прасіў яе прыняць у якасьці дарунка пярсьцёнак з дыямэнтам.

Білі Пілігрым сказаў: «Прывітаньне!» А Валенсія запытала, ці ня хоча ён цукерак, ён адказаў: «Не, дзякуй».

Валенсія спыталася яго пра здароўе, а ён адказаў: «Значна лепей, дзякуй». Валенсія расказала, што ў школе аптамэтрыі ўсе спагадаюць яму і спадзяюцца, што ён неўзабаве акрыяе. Білі Пілігрым сказаў:

— Калі ўбачыш нашых, перадай ім прывітаньне.

Валенсія абяцала перадаць.

Валенсія пацікавілася, ці ня трэба яму нешта прынесці, але ён адмовіўся:

— Ня трэба. У мяне тут ёсць усё неабходнае.

— А кнігі? — запытала Валенсія.

— Я тут ляжу побач з, можа быць, найвялікшым прыватным кнігазборам фантастыкі

у сьвеце, — сказаў Білі, маючы на ўвазе калекцыю навуковае фантастыкі Эльэта Роўзвотэра.

Сам Роўзвотэр ляжаў на суседнім ложку з кнігай, і Білі Пілігрым уцягнуў яго ў размову, спытаўшыся, што ён цяпер чытае.

Роўзвотэр адказаў. Кніга называлася «Эвангелье з адкрытага космасу», аўтар Кілгор Траўт. У ёй апавядалася аб адным прыхадні зь іншай плянэты, які, дарэчы, быў вонкава вельмі падобны да тральфамадорца. Той прыхадзень досыць сур'ёзна займаўся вывучэньнем хрысьціянства, каб дазнацца, чаму хрысьціяне гэтак лёгка робяцца лютымі ды бязьлітаснымі. Ён выснаваў, што праблема, ці прынамсі яе частка, палягае ў нядбала напісаным Новым Запавеце. На думку прыхадня, адна з мэтаў Дабравесьцяў — навучыць людзей быць літасьцівымі да ўсіх і кожнага, нават да найніжэйшага з найніжэйшых.

Але ж насамрэч Сьвятыя Эвангельлі вучаць наступнаму:

*Зьбіраючыся забіць кагосьці, упэўніся, што
ў яго няма сур'ёзных сувязяў.*

Во як бывае.

Памылкай у прытчы пра Хрыста, лічыў прыха-
дзень з космасу, было і тое, што сам Хрыстос,
хоць і выглядаў ня дужа самавіта, усё ж быў
сынам наймагутнейшай істоты ў Сусьвеце. Чы-
тачы з самага пачатку ведаюць пра гэта, і, калі
яны даходзяць да месца, дзе Хрыста ўкрыжоў-
ваюць, у іх натуральна зьяўляецца думка (тут
Роўзвотэр гучна зачытаў урывак з раману):

*Авой, дарэмна схапілі гэтага хлопца, бо
якраз яго, з сувязямі на самых вярхах, лінча-
ваць ні ў якім разе нельга!*

А з гэтай думкай узьнікае роднасная думка:
*Знакам тым, існуюць таксама іншыя, тыя,
каго лінчаваць усё ж можна. Хто яны? Зразу-
мела, людзі бяз сувязяў!*

Во як бывае.

Той прыхадзень даў зямлянам у падарунак новае Эвангелье. Паводле яго, Ісус насамрэч быў нікім, звычайным чалавекам, і сядзеў косткай у горле шмат каму з уплывовых сучаснікаў. Аднак усё яшчэ меўся сказаць тыя прыгожыя і блытаныя рэчы, якія сказаў у ранейшых Эвангельях.

Таму людзі ад няма чаго рабіць укрыжавалі яго ды ўвагналі крыж у зямлю. «Напэўна, — падумалі тыя, хто ўкрыжоўваў Хрыста, — адпомсціць за яго ніхто ня прыйдзе». Гэтаксама мусілі падумаць чытачы, паколькі на старонках новага Эвангелья ім безупынку ўбівалася ў галаву, якім нулём бяз палачкі быў Ісус.

Але ж тут, якраз перад сьмерцю нуля бяз палачкі, з громам і маланкаю расчыніліся нябёсы. І быў моцны голас Божы, які мовіў людзям, што ён усынаўляе гэтага жабрака, і дае яму ўладу і прывілеі, якія мусіць мець

Сын Творцы Сусьвету, назаўжды і давеку. Бог сказаў:

Згэтуль я страшна карацьму кожнага, хто будзе перасьледаваць жабракоў бяз сувязяў!

Білава нявеста зьела ўсе цукеркі «Тры мушкетэры». Цяпер яна перайшла на «Мілкі Ёэй».

— Ат, кіньце кніжкі! — прамовіў Роўзвотэр, шпурнуўшы Траўтаў твор пад ложак. — Гараць яны гарам!

— Не-не-не, вельмі цікава! — запырэчыла Валенсія.

— Божа, калі б толькі Кілгор Траўт умеў пісаць! — выгукнуў Роўзвотэр.

Ён меў рацыю. Непапулярнасьць Кілгора Траўта лёгка тлумачылася: ён быў жаклівым пісьменьнікам. Удалымі былі толькі ягоныя ідэі.

— Я ня думаю, што Траўт калі-кольвек выпраўляўся за мяжу, — працягваў Роўзвотэр. — Божа літасьцівы! Ён увесь час пісаў пра зямлянаў, і яны ўсе ў яго — амэрыканцы. Але ж амаль ніхто на Зямлі ня ёсьць амэрыканцам!

— Дзе ён жыве? — пацікавілася Валенсія.

— Бог сьвяты ведае, — адказаў Роўзвотэр. — Наколькі мне вядома, я адзіны, хто прынамсі нешта чуў аб гэтым пісьменьніку. У кажнюткай яго кнігі новы выдавец. Але калі я спрабую дазнацца аб Траўту праз чарговага выдаўца, лісты вяртаюцца, бо выдавец збанкрутаваў.

Роўзвотэр змяніў тэму і пахваліў заручальны пярсьцёнак Валенсіі.

— Дзякуй, — сказала Валенсія і зьняла пярсьцёнак з пальца, каб Роўзвотэр змог яго абгледзець. — Білі здабыў гэты дыямэнт на фронце.

— Вось што мне падабаецца ў вайне: абсалютна ўсе атрымліваюць зь яе хоць нешта, — падсумаваў Роўзвотэр.

Што да месцазнаходжаньня Кілгора Траўта, дык ён жыў тады ў Іліюме, родным горадзе Білі, кінуты ды зьненавіджаны сябрамі і блізкімі. Адноўчы Білі Піліграм зь ім пазнаёміцца.

— Білі, — зьвярнулася да яго Валенсія Мэрбл.

— Гм?

— Можа, абмяркуем узоры сталовага срэбра?

— Абавязкова.

— Я зьвяла выбар да дзьвюх мадэляў: «Дацкі кароль» і «Шыпшына».

— «Шыпшына».

— У такіх справах ня варта сьпяшацца, — папярэдзіла Валенсія. — З тым посудам, які мы абярэм цяпер, нам давядзецца жыць усё жыцьцё.

Білі Пілігрым пачаў старанна вывучаць каталёг. — «Дацкі кароль», — спыніў ён нарэшце свае абіраньні.

— «Месяцовае сьвятло» — таксама неблагая рэч.

— Ага, нішто сабе, — пагадзіўся Білі Пілігрым.

Тут Білі Пілігрым зноў пачаў вандраваць у часе і апынуўся ў запарку на Тральфамадоры. Яму сорак чатыры, ён выстаўлены на паказ пад празрыстым геадэзічным купалам. Білі Пілігрым разьлёгся на фатэлі, які служыў яму ложкам у падарожжы праз космас. Білі Пілігрым аголены. Тральфамадорцаў цікавіць ягонае цела — усё, бяз выняткаў. Іх там звонку тысячы: яны трымаюць свае маленькія ручкі такім чынам, каб іх вочы змаглі ўбачыць Білі. Ён знаходзіцца на Тральфамадоры ўжо шэсьць месяцаў і прызвычаіўся да натоўпу.

Уцёкі з заапарку не да падуманья. Атмас-
фэра па-за сцяпеньнем утрымлівае цы-
янід, а Зямля знаходзіцца на адлегласці
717 960 000 000 000 000 кілямэтраў.

У заапарку Білі Пілігрыма выставілі напаказ,
стварыўшы штучнае, прыпадобненае да зям-
нога, асяродзьдзе. Большыня мэблі была скра-
дзеная з крамы «Сырз энд Роўбак» у Аёва-Сіты,
штат Аёва. У памяшканьні стаялі тэлевізар і фа-
тэль-ложак. Для фатэля месціўся кутні столік зь
лямпай і попельніцай. Яшчэ там высілася стойка
бару з двума зэдлямі і стаяў невялікі бильярдны
стол. Сыценкі і падлогу ўсьцілалі дываны жоў-
тага колеру, якія былі ўсюды, за выняткам пры-
біральні, варыўні ды жалезнага люку пасярод
падлогі. Для фатэля на журнальным століку ля-
жалі ў знарочыстым непарадку часопісы.

Яшчэ там быў патэфон. Ён працаваў. Тэлеві-
зар — не. На ягоным экране вісела карцінка

з каўбоем, які забівае другога каўбоя. Во як бывае.

Пад купалам не было ані сьценаў, ані куточка, дзе Білі Пілігрым мог бы схвацца. У ванным пакоі з празрыстым дахам яму ўсталявалі сантэхніку колеру мяты. Цяпер Білі Пілігрым узняўся з фатэля, зайшоў у ванны пакой і пасікаў. Натойп наведнікаў зароў у экстазе.

Білі пачысьціў зубы, уставіў зубны пратэз і пайшоў на варыўню. Ягоная газавая пліта, да якой прымацавалі балён, лядоўня і пасудамыйка былі таксама колеру мяты. На дзьверцы лядоўні вісела карцінка. Лядоўня трапіла на Тральфамадор ужо з карцінкай. На ёй была выява парачкі на двухмясцовым ровары зь вясёлых дзевяностых гадоў дзевятнаццатага стагодзьдзя.

Білі паглядзеў на гэтую карцінку і паспрабаваў прыдумаць нешта пра гэтую пару. Але

яму нічога не прыйшло на розум. Выдавала на тое, што няма *нічога*, што можна было прыдумаць пра гэтых маладых людзей.

Білі Пілігрым усмак пасьнедаў кансэрвамі. Памыўшы кубак, талерку, нож, відэлец, лыжку і рондаль, ён паставіў іх на месца. Затым зрабіў гімнастычныя практыкаваньні, якія вывучыў у войску: павароты, нагінаньні, прысяданьні і падскокі. Большасьць тральфамадорцаў не магло ведаць, што Білава цела і твар непрыгожыя. На іх думку, ён быў узорным прадстаўніком свайго біялягічнага віду. Гэта мела станоўчы ўплыў на Білі, які пачаў цешыцца ўласным целам.

Пасьля зарадкі і стрыжкі пазногцяў на нагах ён прыняў душ. У час, калі Пілігрым галіўся ды пшыкаў дэзадарантам пад пахамі, тральфамадорац-гід, стоячы звонку на невялікім узвышэньні, камэнтаваў, што і чаму ў дадзены

момант робіць Білі. Усё гэта гід тлумачыў пры дапамозе тэлепатыі, проста дасылаючы свае думкахвалі натоўпу. Побач з гідам на ўзвышэньні стаяў перадатчык з маленькай клявіятурай, пры пасярэдніцтве якога наведнікі маглі задаваць Білі пытаньні.

Тут прыйшло першае пытаньне — яно прагучала з тэлевізійнага дынаміка: «Вы цяпер шчасьлівы?»

— Прыблізна такі ж шчасьлівы, якім быў на Зямлі, — з усёй шчырасьцю адказаў Білі Пілігрым.

На Тральфамадоры існавала пяць полаў, кожны зь якіх быў неабходным элемэнтам у працэсе стварэньня новай істоты. Але для Білі Пілігрыма ўсе тральфамадорцы выглядалі аднолькава, паколькі іхнія адрозьненьні можна было заўважыць адно ў чацьвертым вымярэньні.

Дарэчы, адзін з найвялікшых шокаў, які зьведаў Білі Пілігрым ад стасункаў з тральфамадорцамі, быў зьвязаны зь іх аповедамі пра колькасьць полаў на Зямлі.

Тральфамадорцы паведамілі Білі, што экіпажы лятальных сподкаў выявілі на Зямлі ня больш і ня менш як сем полаў. Яны таксама казалі, што кожны пол ёсьць неабходным для размнажэньня. Але Білі Пілігрыму было па-ранейшаму няўцям, навошта патрэбныя яшчэ пяць штук у дадатак да двух вядомых чалавецтву, калі ўзяць пад увагу тое, што іх полавая актыўнасьць праяўляецца адно ў чацьвертым вымярэньні.

Тральфамадорцы паспрабавалі дапамагчы Білі Пілігрыму ўявіць адрозьненьні сярод полаў у нябачным для яго вымярэньні. Яны казалі яму, што зямныя дзеткі ня могуць нарадзіцца без удзелу гомасэксуалаў. Аднак дзеткі могуць нарадзіцца без удзелу лесьбіянак. Да таго ж дзеткі ня могуць нарадзіцца без удзелу жанчынаў, якім больш за шэсьцьдзсят пяць

гадоў. Дзеткі могуць нарадзіцца без удзелу мужчынаў, якім больш за шэсьцьдзiesiąт пяць гадоў. Дзеткі ня могуць нарадзіцца без удзелу іншых дзетак, якія пражылі пасля нараджэньня адну гадзіну ці менш. І ўсё такое.

Білі Пілігрым ні халеры не зразумеў.

Білі Пілігрым таксама казаў тральфамадорцам шмат таго, з чаго яны не разумелі ні халеры. Яны ніяк не маглі зразумець, як для яго, зямляніна, выглядае час. Білі Пілігрым стаміўся ім тлумачыць. Гід з горам папалам даў гэтаму рады.

Ён прапанаваў наведнікам уявіць, што яны пагодным, сонечным дзяньком стаяць у пустэльні ды глядзяць на горны ланцуг. Акрамя гэтага перад сабой яны бачаць і вяршыню гары, і птушку, і аблачыну, і камень. У дадатак, яны могуць азірнуцца і паглядзець уніз у каньён. Але сярод іх знаходзіцца недалужны

зямлянін, чыя галава закутая ў стальны шар, якога ён ніколі ня здолее зьняць. З запхнутай у шар галавой зямлянін можа глядзець на навакольны сьвет усяго толькі праз адну-адзінюткую дзірачку, да якой звонку прыварылі двухмэтровую рулю.

І гэта быў толькі пачатак мэтафарычных пакутаў Білі. Апрача таго, Білава цела прывязанае папругамі да стальных кратаў, якія ў сваю чаргу прышрубаваныя да вагона-платформы, што каціцца па рэйках. Білі Пілігрыму няма як павярнуць галавы або паварушыць руляй, бо канец рулі замацаваны на трыножніку, які таксама прышрубаваны да вагона-платформы. Адзінае, што ён можа бачыць, гэта адтуліну на канцы рулі. Сам Білі Пілігрым ня ведае, што знаходзіцца на платформе вагона, і нават не падазрае аб чымсьці такім.

Платформа часам ледзь цягнецца, часам — проста ляціць, часам спыняецца. Цягнік едзе гору, долу, робіць аб'езды або імчыць напразткі. І толькі пра тое, што Білі Пілігрым

бачыць праз адтуліну рулі, ён можа казаць:
«Вось яно, жыцьцё».

Білі чакаў, што тральфамадорцы зьбянтэжацца і ўстрывожацца звесткамі пра войны ды іншыя спосабы забойства, пашыраныя на Зямлі. Ён чакаў, што іх напалохае ўласьцівае зямлянам спалучэньне лютасьці ды высокае баяздольнасьці, спалучэньне, якое можа ўрэшце знішчыць цэлы сэктар ні ў чым не вінаватай Галяктыкі або нават зруйнаваць яе дазваньня. Білі чакаў гэткай рэакцыі пад уплывам прачытанай ім навуковай фантастыкі.

Але тэма вайны ніколі не закраналася, пакуль Білі Пілігрым сам не нагадаў пра яе. Нехта з наведнікаў запарку спытаўся праз гіда, што найважнейшае з таго, чаму Білі Пілігрым вывучыўся на Тральфамадоры.

Білі Пілігрым адказаў:

— Гэта тое, што ўсе жыхары адной плянэты могуць жыць мірна. Як вы ведаеце, я прыляцеў зь зямной кулі, жыхары якой ад пачатку часоў забавленыя бессэнсоўнай разьнёй сабе падобных. Я на ўласныя вочы бачыў трупы школьніц, якіх мае суайчыньнікі зварылі жыўцом у воданепорнай вежы, пры гэтым яны сьцьвярджалі, што змагаюцца з абсалютным Злом.

Гэта было праўдай. У Дрэздэне Білі Пілігрым сапраўды бачыў абвараныя целы. Білі працягваў:

— Я асьвятляў у турме дарогу сьвечкамі, зробленымі з тлушчу чалавечых істотаў, іх зарэзалі браты і бацькі тых школьніц, якіх зварылі жыўцом. Зямляне стануць жахлівым сном Галяктыкі! Нават калі Зямля пакуль што не пагражае іншым плянэтам, яна яшчэ пакажа сябе. Адкрыйце ж мне сакрэт, каб я забраў яго дадому на Зямлю і выратаваў усіх нас, апавадзіце мне, як цэлая плянэта можа жыць у міры?

Білі Пілігрым адчуў, што голас яго дрыжыць ад узрушэння. Ён сумеўся, калі ўбачыў, што тральфамадорцы сьціскаюць свае маленькія ручкі з вачамі. З досьведу Білі Пілігрым ведаў — гэта азначае: ён вярзе лухту.

— Калі... калі ласка скажыце мне, — умольна папрасіў ён гіда ўжо без ранейшага імпэту. — Чаму вы лічыце гэта лухтою?

— Мы ведаем, як Галяктыка спыніць сваё існаваньне, — адказаў гід, — і Зямля ня мае да гэтага аніякага дачынення — за выняткам таго, што яна таксама зьнікне.

— І як?.. Як Галяктыка спыніць сваё існаваньне? — ледзь вымавіў Білі.

— Мы ўзарвем яе, экспэрымэнтуючы з новым палівам для нашых лятальных сподкаў. Камалётчык-выпрабавальнік націсьне на стартуюю кнопку — і ўся наша Галяктыка лясьне.

Во як бывае.

— Калі вы такое ведаеце, — уразіўся Білі, — дык гэтаму ж можна неяк запабегнуць? Няўжо вы ня можаце нешта зрабіць, каб пільт *не націскаў* кнопкі?

— Ён *заўсёды* націскае на кнопку, і *заўсёды будзе*. Мы *заўсёды* дазваляем яму гэта зрабіць і *заўсёды будзем* дазваляць. Проста гэтае імгненьне так *пабудаванае*.

— Такім чынам, — падсумаваў Білі, — выдае на тое, што ідэя прадухіленьня вайны на Зямлі — *непадсяваная лухта*?

— *Вядома*.

— Але ж у вас саміх на плянэце пануе *мір*.

— Цяпер *мір*. Але ў іншыя моманты ў нас тут варочаюцца такія войны, што ўсе зямныя бойкі, якія вы бачылі або пра якія чыталі, пададуцца вам дзіцячай забаўкай. Але ім ра-

ды не дасі, таму мы проста не зважаем на іх. Мы іх ігнаруем. Мы бавім вечнасьць, сузіраючы прыемныя імгненьні — такія, як сёньня ў запарку. Неблагі ж дзянёк?

— Так.

— А вось гэтаму зямляне якраз могуць навучыцца, калі моцна захочуць: ігнаруй змрочныя часы і запыняйся на сьветлых.

— А-а, — сказаў Білі Піліграм.

Хутка пасля таго, як Білі Піліграм паклаўся спаць, ён выправіўся ў часе да яшчэ аднаго неблагога імгненьня: шлюбнай ночы з Валенсіяй Піліграм, у дзявоцтве Мэрбл. Ужо мінула шэсьць месяцаў, як ён выпісаўся з шпіталю для вэтэранаў. Білі Піліграм быў у поўным парадку. Ён скончыў Іліюмскую школу аптамэтрыі, увайшоўшы ў тройку найлепшых вучняў у клясе з сарака сямі чалавек.

Цяпер ён ляжаў з Валенсіяй у ложку, а ложка стаяў у чароўнай студыі, пабудаванай ля прыстані на мысе Эн, штат Масачусэтс. На другім беразе зіхацелі агні Глостэру. Лежачы на Валенсіі, Білі Пілігрым кахаўся зь ёю. Адным з вынікаў гэтай дзеі стане нараджэньне Робэрта Пілігрыма, які будзе праблемным падлеткам у школе, але ж выправіцца, калі трапіць у шэрагі славурых «зялёных бэрэтаў».

Валенсія ніколі не вандравала ў часе, але мела жывую фантазію. Калі Білі Пілігрым кахаўся зь ёю, Валенсія ўяўляла сябе славурай у гісторыі жанчынай. Яна была каралевай Ангельшчыны Лізаветай Першай, а Білі Пілігрым — Крыштопам Калюбам.

Білі Пілігрым энкнуў, як енчаць маленькія іржавыя завесы. Ён толькі што спаражніў у Валенсію зьмесьціва сваіх семявых мяшэчкаў, зрабіўшы ўласны ўнёсак для «зялёных

бэрэтаў». Вядома, што, паводле тральфамадорцаў, кожны «зялёны бэрэт» павінны мець ня больш і ня менш як сем бацькоў.

Тут Білі Пілігрым скаціўся са сваёй вялізманнай жонкі, на чыім твары застыг захоплены выраз, нават пасья таго, як ён выйшаў зь яе. Білі Пілігрым лёг гузікамі свайго сьпіннога мозгу паралельна краю матраца і заклаў рукі за галаву. Цяпер ён багатыр. Яго ўзнагародзілі за тое, што ён пабраўся шлюбам зь дзяўчынаю, зь якой ніхто ў цьвярозым розуме не пагаджаўся ажаніцца. Ягоны цесьць падарыў Білі Пілігрыму новы «Б'юік-Роўдмастэр», а таксама дом, набіткаваны рознымі электрычнымі прыборамі, ды зрабіў яго дырэктарам свайго найбольш прыбыткавага адзьдзяленьня, Іліюмскага, дзе Білі Пілігрым меў магчымасьць зарабіць як найменей трыццаць тысячаў даляраў у год. Няблага. Ягоны бацька быў простым цырульнікам.

Як сказала Білава маці: «Заглянула сонца і ў Пілігрымава аконца».

Мядовы месяц прамінаў сярод гаркавата-салодкіх містэрай бабінага лета Новай Англіі.

У апартамэнтах маладых адна са сьценок цалкам складалася з рамантычных шкляных дзьвярэй. Дзьверы можна было адчыніць зь сярэдзіны і выйсьці на гаўбец, пад якім пачыналася алейная гавань.

Зялёна-аранжавы буксір, які ўначы здаваўся чорным, прагрукатаў поруч з бальконам — не далей як за восем мэтраў ад іхняга шлюбнага ложка. Неасьветлены буксір накіроўваўся ў мора. Яго пусты трум, напаўняючыся гукамі, рабіў песьню рухавікоў насычанай і гучнай. Прычал падхапіў мэлёдыю, а потым да яго далучылася сьпінка ложка. Буксір ужо аціх удалечыні, а сьпінка ложка не змаўкала яшчэ доўга.

— Дзякуй, — нарэшце вымавіла Валенсія.

Сьпінка ложка сьпявала камарыную песьню.

— Няма за што.

— Мне было хороша.

— Я ўсьцешаны...

Тут Валенсія заплакала.

— Што такое?

— Я такая шчасьлівая!

— Добра.

— Я думала, ніхто ніколі не захоча са мною
ажаніцца.

— А-а, — вымавіў Білі Піліграм.

— Я для цябе пахудзею.

— Га?

— Я сяду на дыету. Я стану прыгожай для
цябе.

— Ты мне падабаеся такой, якая ты ёсьць.

— Ты сур'эзна?

— Сур'эзна, — адказаў Білі Піліграм.

Дзякуючы вандроўкам у часе, ён бачыў
большасьць момантаў іхняга шлюбу і напе-
рад ведаў, што ўсё будзе як мінімум сьцэрпна.

Вялікая яхта з назваю «Шахэрэзада» праплыла за лічаныя мэтры ад шлюбнага ложка. Яе рухавікі ўзялі нізкую ноту арганнага рэгістру. Усе агні на яхце гарэлі. Двое прыгожых маладых людзей у вячэрніх строях, мужчына і жанчына, стаялі ля парэнчаў на карме, цешачыся каханьнем, марамі і хвалямі за кільватэрам.

Яны таксама мелі мядовы месяц. Гэта былі Лэнс Рамфурд зь Ньюпарту, штат Роўд Айленд, ды яго маладая жонка Сінтыя Лэндры, школьнае каханьне Джона Ф. Кенэдзі з Гаяніс-Порт, штат Масачусэтс.

З усяго гэтага атрымалася невялікае супадзеньне. Праз шмат гадоў Білі Пілігрым будзе ляжаць у палаце разам зь дзядзькам Лэнса, гарвардзкім прафэсарам Бэртрамам Коўплэндам Рамфурдам, афіцыйным гісторыкам вайскова-паветраных сілаў ЗША.

Калі гэтыя прыгожыя маладыя людзі паплылі сабе, Валенсія пачала дапытваць свайго сьмешнага з выгляду мужа пра вайну. Зямным жанчынам уласьцівыя прастадушныя пераскокі з хараства і сэксу на ваенныя нягоды.

— Ты калі-небудзь думаеш пра вайну? — спыталася яна, паклаўшы руку яму на сьцягно.

— Сяды-тады, — адказаў Білі Піліграм.

— Гляджу я на цябе сяды-тады, — прамовіла Валенсія, — і ў мяне зьяўляецца такое дзіўнае адчуваньне, што ты проста набіткаваны сакрэтамі.

— Дзе там, — адказаў Білі Піліграм.

Вядома, ён хлусіў, бо пакуль што нікому не казаў пра свае вандроўкі ў часе, пра Тральфамадор і ўсё такое.

— Ты проста павінны мець нейкія сакрэты з вайны. Добра, хай сабе не сакрэты, але такія рэчы, пра якія ты не жадаў бы казаць.

— Ды не.

— Я ганаруся, што ты ваяваў. Ці ты ведаеш гэта?

— Цяпер ведаю.

— Гэта было жакліва?

— Сяды-тады...

Неспадзеўкі сам для сябе Білі Піліграм зрабіў адкрыцьцё, якое стурбавала яго дазваньня. Увасобленае ў словы, яно магло стацца добрай эпітафіяй для Білі Піліграма, а таксама для мяне:

УСЁ БЫЛО ЦУДОЎНА
І ЗУСІМ НЕ БАЛЮЧА

— Ты б раскажаў пра вайну, калі б я папрасіла цябе? — дапытвала Валенсія. У адной маленечкай парожніне свайго агромністага цела яна ўжо назапашвала матэрыял для «зьялёнага бэрэта».

— Такі аповед будзе падобны да сну, — адказаў Білі Пілігрым. — А чужыя сны зазвычай ня вельмі цікавыя.

— Я чула, як ты аднойчы расказваў майму бацьку аб нямецкай расстрэльнай роце.

— А-а...

— Ты тады мусіў пахаваць таго чалавека?

— Так.

— А ён, перад тым, як яго расстралялі, бацьку цябе з рыдлёўкай?

— Так.

— Ён нешта сказаў?

— Не.

— Ён быў *напалоханы*?

— Яго задурманілі ўколамі. У яго вочы як бы застылі.

— І яны прышпілілі на яго мішэнь?

— Паперку, — удакладніў Білі Пілігрым. Перапрасіўшы, ён вылез з ложка і пайшоў у цемру лазенкі, каб пасікаць. Ён пачаў шнарыць у пошуках выключальніка і, мацаючы шурпатыя сьценкі, адчуў, што вяртаецца ў 1944-ты, назад у лягерны лязарэт.

Сьвечка ў лязарэтным пакоі згарэла дашчэнту. Стары небарака Эдгар Дэрбі заснуў побач зь Білі Пілігрымам на раскладанцы. Сам Білі Пілігрым вылез з пасьцелі ды стаў шнарыць па сьценцы, шукаючы выйсьця, паколькі яму моцна карцела памачыцца.

Нарэшце ён знайшоў дзьверы, якія адчыніліся і дазволілі яму, бязладна перастаўляючы ногі, выбегчы ў турэмную ноч. Білі Пілігрым ачмурэў ад морфію і вандровак у часе. Ён скіраваўся да аплеценай калючым дротам агароджы, аб каторую тут жа зачапіўся ў тузіне месцаў. Білі паспрабаваў адбегчыся, але калючкі не пускалі яго. Тады Білі Пілігрым выканаў невялікі танец ідыёта з агароджай: крок сюды, крок туды і вяртаньне ў зыходную пазыцыю.

З другога боку агароджы нейкі рускі палонны, які сам выйшаў памачыцца, убачыў Білавы скокі. Ён наблізіўся да недарэчнага пудзіла і паспрабаваў спакойна зь ім пагаманіць, най-

перш спытаць, зь якой яно краіны. Пудзіла, працягваючы свае танцы, не зважала на рускага палоннага. Тады ён адчапіў адну за адной калючкі ад вопраткі пудзіла, і яно, прытанцоўваючы, знікла ў ночы бяз слова падзякі.

Рускі палонны памахаў пудзілу на разьвітаньне, крыкнуўшы па-расейску: «Да пабачэньня!»

Стоячы пасярод турэмнай ночы, Білі Пілігрым дастаў свой стручок і пачаў паліваць зямлю. Пасьля неахайна схваў яго ў штаны і сутыкнуўся з новай праблемаю: трэба было высветліць, адкуль ён прыйшоў і куды яму цяпер вяртацца.

Але тут сярод ночы пачуліся распачныя крыкі. Ня маючы лепшага выйсця, Білі павалачыўся ў кірунку да крыкаў. Яму зрабілася цікава, што там за трагедыя прымушае столькіх людзей лямантаваць штомоцы.

Білі Пілігрым наблізіўся, сам таго ня ведаючы, да задняй часткі клязэту, які складаўся з двух слупоў, адной папярочнай дошкі і дванаццаці ве́драў, што стаялі пад ёй. З трох бакоў гэтае няхітрае абсталяваньне асланялі загародкі, зробленыя з абрэзкаў пілаватэрыялаў ды сплясканых бляшанак. Чацьверты, неасланёны бок выходзіў на абшытую рубэройдом сьценку бараку, у якім напярэдадні адбыўся банкет.

Білі Пілігрым рушыў уздоўж загародкі і дайшоў да пункту, зь якога ўбачыў нядаўна зроблены надпіс на чорнай сьценцы. Яго намалявалі той жа ружовай фарбай, якая была скарыстаная для дэкарацыяў «Папялушкі».

Білава ўспрыманьне рэальнасьці настолькі сказілася, што яму падалося, быццам надпіс лунае ў паветры, як бы намаляваны на празрыстай бязважкай заслоне. А саму заслону ўсейваюць прыгожанькія бліскаўкі. Напраўдзе тое былі галоўкі цьвікоў, якія мацавалі рубэройд да бараку. Але Білі Пілігрым быў ня

Ў стане ўявіць, на чым трымаецца гэтая магічная заслона, і таму зрабіў дапушчэньне, што, як і знарочыстыя крыкі жалбы, гэта частка нейкага невядомага яму рэлігійнага рытуалу.

Вось што казаў надпіс:

ТРЫМАЙЦЕСЯ ЧЫСЬЦІНІ,
НЕ ПАКІДАЙЦЕ ПАСЬЛЯ СЯБЕ
БРУДУ Ў ПРЫБІРАЛЬНІ!

Білі Пілігрым зазірнуў у клязэт. Лямант даносіўся менавіта адтуль. Усярэдзіне ўсё кішма кішэла ад амэрыканскіх жаўнераў са спушчанымі порткамі. Банкет пабудзіў у іхніх жывотах вульканічную дзейнасьць. Вёдры напоўніліся да берагоў або перапоўніліся цераз край.

Адзін амэрыканец, які быў недалёка ад Білі Пілігрыма, крычаў, што выпаражніў усе вентробы апроч мазгоў. Праз колькі імгненьняў ён заверашчаў:

— Вось яны лезуць! Вось яны лезуць!

Ён меў на ўвазе свае мазгі.

Гэта быў я. Тым амэрыканцам быў я. Тым крыклівым амэрыканцам быў аўтар гэтай кнігі.

Хістаючыся, Білі Піліграм пакінуў гэтыя карціны пекла. Ён прайшоў паўз трох ангельцаў, якія назіралі за сьвятам эскрэмантаў з пэўнай адлегласьці. Ангельцы скамянелі ад гідлівасьці.

— Зашпілі штаны! — сказаў адзін зь іх.

Білі Піліграм падпарадкаваўся. Раптам ён трапіў у дзьверы свайго лязарэту. Ён прамінуў іх і апынуўся на мысе Эн, дзе быў у свой мядовы месяц. Ён вяртаецца з лазенкі ў ложак да сваёй нявесты.

— Я сумавала па табе, — прамовіла Валенсія.

— А я *па табе*, — адказаў Білі Піліграм.

Яны з Валенсіяй паснулі, прытуліўшыся як лыжкі ў шуфлядцы, і Білі Піліграм перанёсся ў 1944-ты, калі ехаў чыгункай з манэў-

раў у Паўднёвай Караліне на паховіны бацькі ў родны Іліюм. Ён пакуль не пасьпеў убачыць Эўропы і пабываць на вайне. Падарожжа адбывалася ў часы, калі яшчэ былі паравозы.

Білі Піліграм мусіў зрабіць шмат перасадак. Цягнікі ледзь валачыліся. Знутры пасажырскія вагоны сьмярдзелі алькаголем, вугальным дымам, выдадзеным на карткі тытунём, а таксама пярдыкаю людзей, што харчуюцца ежай ваенных часоў. Абіўка жалезных сядзеньняў была зь нейкай калючай матэрыі, таму ў Білі Піліграма ніяк не атрымлівалася паспаць. Заснуў як мае быць ён толькі за тры гадзіны да Іліюму, выпрастаўшы ногі ў бок дзьвярэй, якія вялі да шумлівага вагона-рэстарану.

Калі цягнік прыехаў у Іліюм, Білі Піліграма разбудзіў праваднік. Білі Піліграм выйшаў з заплечнікам і стаў на пэроне ля правадніка, намагаючыся прачнуцца.

— Ну, што, паспаў трохі? — запытаўся праваднік.

— Ага, — адказаў Білі Піліграм.
— Хлопча, — заўважыў праваднік, — у цябе ж стаяў у сьне!

А трэцяй гадзіне насычанай морфіем ночы два мажняя, кроў з малаком, ангельцы прынеслі ў лязарэт новага пацыента. Ягоны твар быў ушпіяны скульплём. Гэтым пацыентам быў лядашчы, рэбры ды скура, Пол Лазара, аўтамабільны злодзея з гораду Сысэра, штат Іліной. Пола Лазару злавілі, калі той спрабаваў сьцягнуць у ангельскага афіцэра цыгарэты з-пад падушкі. Праз сон ангельскі афіцэр зламаў Лазару правую руку і, ударыўшы, аглушыў.

Цяпер гэты афіцэр дапамагаў занесці злодзея ў лязарэтны пакой. На галаве ў ангельца буяў лес рудых валасоў, а на твары адсутнічалі бровы. У п'есе ён граў хросную маці Папялушкі, Блакітную Фею. Ангелец адной

рукой падтрымліваў тулава Лазары, а другой зачыняў за сабою дзьверы.

— Гэты хлопец важыць менш за кураня, — зазначыў ён.

Ногі Лазары трымаў другі ангелец — той палкоўнік, што даў Білі хвацкую дозу морфію.

Блакітная Фея, хросная маці Папялушкі, быў зьбянтэжаны і раззлаваны адначасова.

— Калі б я ведаў, што змагаюся з куранём, — сказаў ён, — я б ня біў так моцна.

— Гм.

Абрабаваны ангелец ня стаў хаваць, што яго брыдзяць амэрыканскія жаўнеры.

— Кволяя, сьмярдзючыя... Шайка мярзотных выблядкаў, якія адно румзаюць і безупынку нешта крадуць, — сказаў ён. — Яны горшыя за клятых рускіх.

— Ага, паскудны кантынгент, — пагадзіўся зь ім палкоўнік.

У барак зайшоў нямецкі маёр. Ён уважаў ангельцаў за блізкіх сяброў. Немец хадзіў да іх у адведкі амаль штодня, гуляўся зь імі ў настольныя гульні, чытаў лекцыі па нямецкай гісторыі, граў на піяніна, якое стаяла ў бараку, даваў урокі гутарковай нямецчыны. Ён часта казаў ангельцам, што калі б у яго не было такіх культурных суразмоўцаў, як яны, ён, напэўна, зьехаў бы тут з глузду. Немец першарадна размаўляў па-ангельску.

Ён перапрасіў за тое, што ангельцы вымушаныя цяпець побач амэрыканскіх жаўнераў. Немец паабяцаў ім, што амэрыканцы абцяжараць іх на дзень-два — ня больш, а потым іх адправяць на прымусовыя работы ў Дрэздэн. З сабой маёр прынёс манаграфію, выдадзеную нямецкім згуртаваньнем турэмных работнікаў. Гэта была справаздача аб паводзінах амэрыканскіх шарагоўцаў у нямецкіх лягерах для ваеннапалонных.

Яе напісаў былы амэрыканскі грамадзянін, цяпер высокапастаўлены службовец у нямецкім міністэрстве прапаганды. Звалі службоўца Гоўард Ё. Кэмпбэл-малодшы. Пазьней ён павесіўся, чакаючы суду як ваенны злачынца.

Во як бывае.

Пакуль брытанскі палкоўнік рыхтаваў зламную руку Лазары для гіпсу і мяшаў рошчыну, нямецкі маёр уголас перакладаў урыўкі з манаграфіі Гоўарда Ё. Кэмпбэла-малодшага. У свой час Кэмпбэл быў досыць вядомым драматургам. Яго манаграфія пачыналася наступнымі словамі:

Амэрыка ёсьць найбольш заможнай краінай на Зямлі, але яе грамадзяне пераважна бедныя, і ўсіх небагатых амэрыканцаў у Амэрыцы прымушаюць ненавідзець сябе. Працуем амэрыканскага сатырыка Кіна Габарда: «Хоць быць бедным — ня ганьба, але ж і ганьба

таксама». Для амэрыканца быць бедным — гэта, па сутнасцы, злачынства, хоць Амэрыка — краіна бедных. У вуснай народнай творчасці ўсе іншыя народы маюць багата прыпавесьцяў пра людзей, хай сабе бедных, але надзвычай мудрых і дадатных, дзякуючы чаму такія людзі цэняцца вышэй за тых, хто мае ўладу і золата. Аднак у Амэрыцы вы не пачуеце падобных казак ад бедокоў. Яны кпяць з саміх сябе і пяюць хвалу багатырам. На сьценцы найпаскуднейшай карчмы або піўніцы, уладар якой — сам небагаты чалавек, вы хутчэй за ўсё знойдзеце надпіс зь бязьлітасным пытаньнем: «Калі ты такі разумны, чаму ты такі бедны?» Там таксама будзе прылеплены да палачкі ад лізунца амэрыканскі сьцяг, ня большы за дзіцячую далонь, які трапечацца ад пастаяннай штурханіны шуфлядкі касавата апарата.

Некаторыя лічылі, што аўтар манаграфіі, ураджэнец гораду Шэнэктадзі, штат Нью-Ёрк, меў найвышэйшы паказьнік інтэлектуальнага разьвіцьця сярод усіх вайсковых нацыстаў-злачынцаў, якіх потым прысудзілі да павешаньня. Во як бывае.

Кэмпбэл працягваў:

Амэрыканцы, як і людзі ў іншых краях, часам вераць у некаторыя ідэі, якія ёсьць відавочнай няпраўдай. Найбольш шкоднай няпраўдаю ёсьць вера амэрыканцаў у тое, што кожны грамадзянін Злучаных Штатаў можа без залішніх намаганьняў зарабіць грошы. І таму амэрыканцы, у якіх не атрымалася стаць багатымі, нястомна дакараюць сябе за няўдачу, не ўсьведамляючы, наколькі насамрэч цяжка нажыць капітал. Гэтыя безупынныя скаргі на саміх сябе сталіся ў Злучаных Штатах сапраўдным скарбам для грашавітых улада-трымцаў, якія з гэтага робяць для бедных

на прыватным і грамадзкім узроўнях значна менш, чым любая паноўная кляса ў іншых краінах, мусіць, з часоў Напалеона.

Амэрыка зьдзіўляе сьвет навінкамі, але найбольш трывожнай і беспрэцэдэнтнай зь іх ёсьць маса пазбаўленых гонару бедакоў. Яны ня любяць адзін аднаго, паколькі ня любяць саміх сябе. Як толькі мы зразумеем гэта, прычыны ганебных паводзінаў амэрыканцаў у нямецкіх лягерах для ваеннапалонных перастануць быць загадкай.

Далей Говард Ё. Кэмпбэл-малодшы абмяркоўваў уніформу амэрыканскіх жаўнераў у Другой сусьветнай вайне:

Кожная войска ў гісторыі чалавецтва, заможная яно ці не, імкнулася абмундураваць нават шараговых сваіх шарагоўцаў такім чынам, каб яны сваім выглядам пераконвалі сябе і астатніх, што выдатна знаюцца на

алькаголі, жанчынах, трафэях і раптоўнай сьмерці. Аднак амэрыканскае войска пасылае сваіх жаўнераў ваяваць і паміраць у перашытай працоўнай уніформе з чужога пляча, — гэтакім стэрылізаваным, але неадпрасаваным дарунку дабрачыннай арганізацыі, сябры якой з заціснутым ад агіды носам разносяць па халабуддах вопратку для алькашоў.

Калі ж элегантна абмундураваны афіцэр з крыкам зьвяртаецца да такога неахайнага абадранца, ён прыніжае яго, як і належыць афіцэру ў войску. Аднак у адрозненьне ад іншых войскаў, тут гучнае ганьбаваньне ня ёсць тэатральным удаваньнем бацькоўскага гневу. У амэрыканскім войску гэта шчырая праява нянавісьці да бедака, які сам, а не хто іншы, вінаваты ў сваёй галечы.

Лягерны адміністратар, які мае ўпершыню справу з палоннымі амэрыканцамі, мусіць памятаць: сярод іх ня ўзьнікне духу братэрскасьці — нават калі яны насамрэч браты. Паміж вязьнямі не ўсталюецца сяброўскіх стасункаў.

І кожны амэрыканец хутка ператворыцца ў пакрыўджанага хлопчыка, які прагне ўласнай сьмерці, толькі каб папікнуць крыўдзіцеляў.

Кэмпбэл грунтоўна пераказаў досьвед, які набылі немцы ў працы з амэрыканскімі жаўнерамі. Ён пісаў, што спрэс у лягерах амэрыканцы набылі славу найбольш нікчэмных, найменш згуртаваных і самых брудных ваеннапалонных. Яны былі ня здатныя да хоць якіх узгодненых дзеяньняў. Амэрыканцы пагарджалі сваімі старастамі, адмаўляліся выконваць іх загады ці хаця б прыслухоўвацца да іхніх словаў, абгрунтоўваючы гэта тым, што стараста нічым ня лепшы за астатніх палонных, і раячы яму не высоўвацца.

І ўсё такое. Білі Пілігрым, слухаючы, заснуў і прачнуўся ўдаўцом у сваім пустым доме ў Іліюме. Дачка дакарала яго за недарэчныя лісты ў газету.

— Ты чуў, што я сказала? — дапытвалася Барбара.

Зноўку быў 1968-мы.

— Чуў, чуў.

Білі Пілігрым быў задрамаў.

— Калі ты хочаш паводзіцца як малое дзіця, дык, можа, мы тады будзем *абыходзіцца* з табою, як зь дзіцём?

— Гэтага ня будзе, — адказаў Білі.

— Мы яшчэ *пабачым*, што будзе...

Барбара абняла сябе за плечы.

— Тут страшэнна холадна. Што з ацяпленнем?

— *Ацяпленнем*?

— Ну, гэтае прыстасаваньне ў сутарэньні, печка, якая гоніць гарачае паветра з гэтых адтулін. Пэўна ж не — не працуе.

— Напэўна.

— Табе што, ня холадна?

— Я не зьвярнуў увагі...

— Божухна, ты ўжо дзіця! Калі мы пакінем цябе тут аднаго, ты ж памрэш ад холаду і голаду...

І ўсё такое. Яна вельмі ўзрушылася: дзеля ўласнага добра бацькі яна напэўна, будзе вымушаная пазбавіць яго чалавечага гонару.

Барбара выклікала майстра па ацяпляльных прыборах. Потым прымусіла Білі Пілігрыма легчы ў ложка, узяўшы з бацькі слова, што ён застанеца пад электрычнай коўдрай, пакуль ня зробіцца цёпла. Праз пульт яна ўсталявала максымальна магчымую тэмпературу, і нейзабаве ў ложку зрабілася настолькі гарача, што там можна было пячы хлеб.

Калі, бразнуўшы дзэвямі, Барбара сышла, Білі Пілігрым зноў апынуўся ў запарку на Тральфамадоры. Толькі што зь Зямлі яму прывезлі сяброўку. Гэта была кіназорка Мантана Ёйлдгэк.

Мантану прыспалі моцнымі лекамі. Тральфамадорцы ў адгазьніках прынеслі яе ў пакой, паклалі на жоўты фатэль і выйшлі праз шлюз. Шматлікі натоўп быў у захапленні. Колькасьць наведнікаў шматкроць павялічылася. Усе на Тральфамадоры хацелі зірнуць на зямную саміцу.

Мантана ляжала аголеная. Білі Піліграм, вядома ж, таксама. У яго быў велічэзны агрэгат. Ніколі невядома наперад, каму такі дастанецца.

Мантана прачнулася і пачала часта лыпаць вачыма.

Яе вейкі былі доўгія, як фурманскія пугі.

— Дзе я? — вымавіла яна.

— Усё добра, — мякка адказаў Білі. — Калі ласка, не палохайцеся.

Падчас падарожжа зь Зямлі на Тральфамадор Мантана заставалася ў паўпрытомнасці. Тральфамадорцы не размаўлялі зь ёю і не паказваліся на вочы. Апошняе, што яна памятала, гэта басэйн, ля якога загарала ў горадзе Палм-Спрынг, штат Каліфорнія. Мантана споўнілася ўсяго толькі дваццаць. На шыі ў яе вісеў срэбны ланцужок, зь якога паміж грудзьмі зьвісаў мэдальён у форме сэрца.

Яна павярнула галаву і ўбачыла знадворку купала вялікі натоўп тральфамадорцаў. Яны апладавалі ёй, хуценька сьціскаючы і расьціскаючы свае маленькія зялёныя далоні.

Мантана нема загаласіла.

Маленькія зялёныя далоні тральфамадорцаў сашчапіліся, паколькі ім было вельмі непрыемна глядзець на праявы адмоўных эмоцыяў у Мантаны. Дырэктар заапарку адразу загадаў работніку, які стаяў побач, накінуць на

шкляны купал цёмна-сіняе покрыва, каб такім чынам зымітаваць зямную ноч. На Тральфамадоры за суткі толькі адна гадзіна з шасьцідзсяці дзвюх прыпадала на ноч.

Білі Пілігрым уключыў таршэр. Сьвятло лямпачкі выразна акрэсьліла рэльеф барочнага цела Мантаны. Білі прыгадаў вытанчаную архітэкттуру яшчэ не разбомбленага Дрэздэну.

Зь цягам часу Мантана пакахала Білі Пілігрыма і даверылася яму. Ён не дакранаўся да яе, пакуль яна ня дала зразумець, што сама гэтага жадае. Пасьля таго як Мантана пражыла на Тральфамадоры тэрмін, які раўняўся зямному тыдню, яна сарамліва папрасіла Пілігрыма легчы зь ёй. Што Білі Пілігрым і зрабіў. Гэта была незямная асалода.

З ложку любошчаў у 1968-ым ён перакінуўся на самотны ложак у Іліюме, у якім напоўніцу працавала электрычная коўдра. Білі Пілігрым ляжаў змакрэлы, цьмяна прыгадваючы, як дачка паклала яго сюды і загадала не вылазіць, пакуль не папрываць алейны награвальнік.

Нехта пагрукаўся ў дзьверы пачывальні.

— Слухаю?

— Гэта майстар па ацяпленні.

— Так?..

— Усё запрацавала. Хутка будзе цёпла.

— Добра.

— Мыш праела дрот тэрмастату.

— Каб яе!

Білі Пілігрым прынюхаўся. Яго гарачая пасьцель патыхала, як лёх з шампіньёнамі. Яму прысьніўся палюцыйны сон з Мантанай Ёйльдгэк.

Раніцай пасья палюцыйнага сну Білі Пілігрым надумаў вярнуцца на працу ў свой кабінэт у гандлёвым цэнтры. Справы тут былі як заўжды цудоўна. Ягоня памочнікі самі выдатна давалі рады. Яны моцна здзівіліся, убачыўшы боса, паколькі ягоная дачка казала ім, што Білі Пілігрым, відаць, ужо ніколі ня вернецца да практыкі.

Але ён жвавым крокам зайшоў у кабінэт і загадаў, каб да яго запрасілі першага пацыента. Яму выклікалі дванаццацігадовага хлопчыка, якога прывяла аўдавелая маці. Іх ніхто ня ведаў, бо яны нядаўна пераехалі ў Іліюм. Білі Пілігрым задаў хлопчыку з маці колькі пытанняў і гэтак даведаўся, што бацька хлопчыка быў забіты ў Віетнаме ля гораду Дакто ў вядомым пяцідзённым баі за вышыню 875. Во як бывае.

Правяраючы зрок хлопчыка, Білі Піліграм мімаходзь расказаў яму аб сваіх прыгодах на Тральфамадоры і запэўніў бязбацькавіча, што ягоны тата па-ранейшаму цэлы і жывы ў папярэдніх момантах жыцця, да якіх хлопчык можа вяртацца зноў і зноў.

— Хіба ж гэта не суцяшэньне? — спытаў Білі.

У гэты момант маці хлопчыка выйшла і сказала супрацоўніку рэгістратуры, што Білі Піліграм відавочна з'ехаў з глузду. Білі Піліграма забралі дамоў. Дачка яшчэ раз спытала яго:

— Тата, тата, тата! Што нам з табою *рабіць*?

6

Паслухайце:

Білі Пілігрым кажа, што на раніцу пасья напоенай морфіем ночы на брытанскім падворышчы, якое месцілася ў самым сэрцы канцлягеру для рускіх ваеннапалонных, яго павезьлі ў нямецкі горад Дрэздэн. Білі прачнуўся сьнежаньскім ранкам. У маленькім лязарэце не было вокнаў, а прывідна-празрыстыя сьвечкі згарэлі дазваньня. Сьвятло сыходзіла адно з дробненькіх шчылінак у сьценах і з зазораў між вушаком і недасканала дапасаваных да яго дзьвярэй. На ложку, са зламанаю

рукой, соп дробны Пол Лазара. Эдгар Дэрбі, настаўнік старэйшых клясаў, якога неўзабаве расстраляюць, хроп на другім.

Білі Пілігрым ускруціўся. Ён ня ведаў, які цяпер год і на якой ён плянэце. Але як бы тая плянэта ні называлася, на ёй было золка. Білі Пілігрыма, аднак, разбудзіў зусім ня холад. Яго да сьвербу і дрыжкаў працяў жывёльны гіпнатызм невядомага паходжаньня. Ён зрабіў цяжкімі Білавы цягліцы — нібы напярэдадні той мардаваў сябе шматгадзінным трэнаваньнем.

Жывёльны гіпнатызм паходзіў ад нечага за ягонай сьпінаю. Калі б Білі папрасілі выказаць здагадку што да крыніцы таго гіпнатызму, ён бы пэўна сказаў, што гэта кажан-крявясмок, які зьвісае дагары нагамі.

Перад тым як азірнуцца на крыніцу гіпнатычнага выпраменьваньня, Білі Пілігрым споўз на падлогу каля ложка. Ён не хацеў, каб пачвара скокнула яму на твар ды выдрала вочы або адкусіла ягоны вялізны нос. І вось

Білі павярнуўся. Крыніца гіпнатызму сапраўды нагадвала кажана. Гэта быў Білаў палітон з футравым каўняром, які раней належаў імпрэсарыё. Палітон вісеў на цьвіку.

Білі Пілігрым адварнуўся ад палітона, але касавурыўся на яго цераз плячо, адчуваючы, што гіпнатызм толькі ўзмацніўся. Потым, уклечышы на ложку, Білі Пілігрым у другі раз павярнуўся да палітона і нават наважыўся дакрануцца ў некалькіх месцах. Ён шукаў дакладную крыніцу выпраменьваньня.

Білі Пілігрым знайшоў два схаваныя ў падшэўцы гузачкі на адлегласьці тры сантымэтры адзін ад аднаго. Першы меў форму гарошыны. Другі нагадваў падкоўку. Ад іх Білі Пілігрым атрымаў паведамленьне, дасланае выпраменьваньнем. Яму загадалася не высвятляць, што гэта за гузачкі. Яму раілася задаволіцца веданьнем, што яны могуць шмат чаго зрабіць дзеля іх уладальніка, але пры ўмове, што ён перастане вывучаць іх прыроду. Білі Пілігрыму гэта пасавала. Ён быў удзячны. Ён быў усьцешаны.

Білі Пілігрым заснуў, але хутка прахапіўся ў тым самым лягерным лязарэце. Сонца стала ў зэніце. Знадворку даносіліся галгофныя гукі: дужыя мужчыны капалі мулкі, вельмі мулкі дол, рыхтуючы ямы для слупоў. Ангельцы будавалі сабе новы клязэт. Стары яны пакідалі амэрыканцам разам з тэатрам, то бок з тым баракам, дзе ладзіўся банкет.

Хістаючыся ад выжыльваньня, у лазарэт зайшлі шэсьць ангельцаў. Яны неслі більярдны стол, на якім грувасьціліся матрацы. Ангельцы пераносілі ўсё гэта ў жылыя памяшканьні, што стаялі ўстыч да лязарэту. За імі паволі ішоў яшчэ адзін ангельскі афіцэр, які валачыў свой уласны матрац і мішэнь для гульні ў дроцікі.

Чалавекам, што нёс мішэнь для гульні ў дроцікі, была Блакітная Фея, хросная маці Папялушкі, які зламаў дробнаму Полу Лазару руку. Ён спыніўся ля ложка Лазары, каб даведацца здароўя.

Лазара адказаў, што пасья вайны заб'е ангельца.

— Бач ты! — выгукнуў ангелец.

— Ты зрабіў вялікую памылку, — працягнуў Лазара, — бо кожнаму, хто да мяне дакранаецца, лепей *забіць* мяне, інакш на маю замову заб'юць яго.

Блакітная Фея, хросная маці Папялушкі, відаць, трохі кеміў у забойствах. Ён стрымана пасьміхнуўся ды сказаў:

— Ведаю, але пакуль што *мая* чарга забіць цябе, і далібог я гэта зраблю, калі ты мяне ўрэшце пераканаш, што гэта слушны ўчынак.

— А каб ён у цябе адсох! — вылаяўся Лазара.

— Не хвалюйся, ужо даўно, — адказаў Блакітная фея, хросная маці Папялушкі.

Паблажлівы і разьвясёлены ангелец сышоў. Калі ён пакінуў памяшканьне, Лазара паабя-

цаў Білі Пілігрыму і старому небараку Эдгару Дэрбі, што ён яшчэ адпомсьціць, а помста — салодкая рэч.

— Гэта найсаладзейшая рэч у сьвеце, — казаў Лазару. — Людзі пнуцца паставіць ракам Пола Лазару, — працягваў ён. — Але, таткам і мамай клянуся, я сам пастаўлю ракам усіх тых злыдняў. І мне напляваць, мужык гэта будзе ці баба. Калі сам прэзыдэнт Злучаных Штатаў пачне круціць яйцамі перада мной, я і яму задам дыхту. Вы павінныя былі бачыць, як я правучыў аднаго сабаку.

— Сабаку? — перапытаў Білі Піліграм.

— Гэты шчанюк укусіў мяне. Тады я ўзяў кавалак мяса і выцягнуў з гадзіньніка спружыну. Я пасёк яе на дробныя кавалкі і навастрыў — канцы кавалкаў зрабіліся як лёзы. Тады я запхнуў іх у мяса — у саменькую сярэдзіну. Потым пайшоў туды, дзе сабака сядзеў навязаны. Ён ізноў хацеў мяне ўкусіць. Я сказаў яму: «Хадзі сюды, цуцык, давай будзем

сябрамі. Ня будзем больш варагаваць. Я ж не ідыёт...» І ён паверыў мне.

— *Паверыў?* — перапытаў Білі Піліграм.

— Я кінуў яму той кавалак. Ён праглынуў яго адным захадам. Дзесяць хвілінаў я стаяў побач і чакаў.

Вочы Лазары заблішчэлі.

— Тут у яго горлам пайшла кроў. Ён завішчэў, паваліўся на зямлю і пачаў круціцца, нібы кавалкі спружыны знаходзіліся звонку, а не знутры. Потым паспрабаваў укусіць свае вантробы. Я зарагатаў і сказаў: «Слушна разважаеш. Разарві свой лантух, хлопча! Бо гэта я там унутры з усімі гэтымі спружынамі».

Во як бывае.

— Так што як хто спытае цябе пра найсаладзейшую рэч у свеце, — дадаў Лазара, — так і скажы: помста.

Дарэчы, калі Дрэздэн быў зруйнаваны, Лазара ня цешыўся з гэтага. Ён ня мае нічога супраць немцаў, сказаў Лазара. Да таго ж, яму падабаецца забіваць сваіх ворагаў паступова, аднаго за адным. Ён ганарыўся, што ніколі не дакрануўся да невінаватага.

— Усе ведаюць, што Лазара круты, але справядлівы, — сказаў ён.

Тут да гутаркі далучыўся настаўнік старэйшых клясаў, стары небарака Эдгар Дэрбі. Ён спытаўся, ці не плянуе Лазара накарміць Благітную Фею, хросную маці Папялушкі, стэйкам з спружынамі.

— Трасца! — вылаяўся Лазара.

— Ён вельмі дужы дзядзька, — заўважыў Дэрбі, які сам быў вельмі дужым мужыком.

— Моц — не галоўнае.

— А-а, дык ты яго застрэліш?

— Яго застрэляць на маю замову, — адказаў Лазара. — Ён вернецца з вайны дамоў. Усе будуць лічыць яго героем. Паненкі будуць хадзіць за ім цугам. Ягонае жыцьцё ўладкуецца. Міне колькі гадкоў. І тут аднойчы ў ягоныя дзьверы пазвоняць. Ён адчыніць, і на парозе стаяць не знаёмыя мужчына. Ён спытаецца, ці тут жыве спадар такі і такі. Калі ангелец пацьвердзіць, незнаёмец скажа: «Мяне паслаў Пол Лазара», выцягне пісталет і адстрэліць ангельцу ягоны струк. Ён дасьць ангельцу пару-тройку сэкундаў прыгадаць, хто такі Пол Лазара, і жыва ўявіць, як яно, жыцьцё бяз чэласа. Пасьля гэтага незнаёмец яшчэ раз стрэльне ангельцу ў жывот і сыдзе.

Во як бывае.

Лазара паведаміў, што мае знаёмых, якія за тысячу даляраў плюс транспартныя выдаткі

прыбярць са сьвету каго заўгодна. У сваёй галаве ён склаў цэлы сьпіс, дадаў Лазара.

Дэрбі пацікавіўся, хто ўжо ўключаны ў сьпіс, і Лазара адказаў:

— Ня бойся, разумец, цябе там пакуль няма! Толькі не заступай мне дарогі, і ўсё будзе добра.

Запанавала ціша, а потым Лазара дадаў:

— Мне і маім сябрам.

— У цябе ёсьць сябры? — шчыра здзівіўся Дэрбі.

— Тут, на вайне? — удакладніў Лазара. — Ага, быў тут у мяне сябрук. Ён памёр.

Во як бывае.

— Кепскія навіны.

Вочы Лазары зноў заблішчэлі:

— Так. Быў тут у мяне сябрук — разам ехалі ў вагоне. Яго звалі Роланд Ёіры. Ён памёр у мяне на каленях.

Лазара указаў на Білі Пілігрыма сваёй адзінай рухомай рукой.

— Ён памёр праз гэтага нікчэмнага выблядка. І я паабяцаў Ёіры, што па вайне прыбярэ выблядка са сьвету.

Білі Пілігрым паспрабаваў нешта давесцьці, але Лазара запыніў яго.

— Не бяры да галавы, юнача, — сказаў ён. — Цесься з жыцьця, пакуль ёсьць магчымасьць. З табою нічога ня здарыцца, можа, пяць, дзесяць, пятнаццаць ці нават дваццаць гадоў. Але ж дазволь, юнача, даць табе парад: кожны раз, калі будуць званіць у твае дзьверы, дасылай адчыняць каго-небудзь іншага.

Цяпер Білі Пілігрым ведае, як загіне. Вандруючы ў часе, ён шмат разоў бачыў сваю сьмерць. Апісаньні сваёй сьмерці ён пакінуў на магнітнай стужцы. Касэта зь ягоным голасам разам з тэстамантам ды іншымі каштоўнымі рэчамі захоўваецца ў сэйфе Ілюмскага гандлёвага банку.

Запіс пачынаецца гэтак:

Я, Білі Пілігрым, памру, памёр і памірацьму вечно 13 лютага 1976 году.

Перад самай сьмерцю, апавядае Білі, ён паехаў у Чыкага, дзе зьвярнуўся да вялікага натоўпу з прамоваю аб лятальных сподках і праўдзівай прыродзе часу. Ягоны дом паранейшаму знаходзіўся ў Іліюме. Каб даехаць да Чыкага, Білі Пілігрым мусіў перасячы тры дзяржаўныя мяжы. Злучаныя Штаты тады ўжо разваліліся на дваццаць удзельных княстваў на манэр Балканаў, і Амэрыка перастала быць пагрозай міру на плянэце. Уззлаваныя кітайцы скінулі на Чыкага вадародную бомбу. Во як бывае. Але потым горад паўстаў з попелу.

Білі Пілігрым выступае перад натоўпам на набітым дазваньня бэйсбольным стадыёне. Зьверху стадыён накрыты геадэзічным купалам. За сьпінай у Білі Пілігрыма тутэйшы нацыянальны сьцяг: магутны бык на зялёным полі. Білі Пілігрым прадказвае, што праз гадзіну загіне. Ён кпіць з гэтае нагоды і запрашае прысутных пасьмяяцца разам зь ім.

— Прысьпеў час мне памерці, — кажа ён. — Шмат гадоў таму адзін чалавек паабя-

цаў, што мяне заб'юць на ягоную замову. Цяпер ён старэнькі дзядок і жыве тут паблізу. Ён прачытаў усё, што было напісана аб маім прыездзе ў ваш цудоўны горад. Ён стары вар'ят і сёння ўвечары датрымае сваё слова.

З натоўпу чуюцца галасы пратэсту. Білі Пілігрым дакарае прысутных:

— Калі вы прэрэчыце і калі вы ўважаеце сьмерць за жаклівую рэч, тады вы не зразумелі нічога з таго, што я вам тут апавядаў...

Білі Пілігрым канцуе сваю прамову словамі, якімі завяршаў усе папярэднія прамовы:

— Бывайце, прывітаньне, бывайце, прывітаньне!

Калі Білі Пілігрым спусьціўся са сцэны, яго з усіх бакоў атачылі паліцыянты. Яны прыйшлі сюды, каб абараніць Білі Пілігрыма ад ягоных залішне палымяных прыхільнікаў. Яшчэ ні разу з 1945-га ніводны чалавек не пагражаў забіць Білі. Цяпер паліцыянты прапаноўваюць яму застацца пад іхняй апекаю. Яны

выказваюць гатоўнасьць хоць усю ноч ахоў-
ваць яго з блястэрамі напагатоў.

— Калі ласка, не, — рахмана адказвае Білі Пілігрым. — Вам пара ісьці да жонак і дзе-
так, а мне прысьпеў час на колькі імгненьняў
пабыць мёртвым, а потым зноўку зрабіцца
жывым.

У гэты самы момант высокі Білаў лоб зна-
ходзіцца ў скрыжаваньні прыцэлу магутнага
ляэрнага пісталета.

Ён наведзены на яго зь цёмнай лёжы для
прэсы і праз імгненьне Білі Пілігрым загіне.
Во як бывае.

Такім чынам Білі Пілігрым на колькі імгне-
ньняў зазнаў сьмерць. Гэта ўсяго толькі фі-
ялетавае сьвятло і лёгкі гуд. І больш там нічо-
га няма, нават самога Білі Пілігрыма.

Потым нябачны ківач перакінуў Білі Пілігры-
ма назад у жыцьцё, у 1945-ты. Мінула нейкая

гадзіна пасья таго, як Пол Лазара прыстрашыў яго забіць. Білі Пілігрыму загадалі ўстаць з ложка і апрапуцца. Яшчэ яму сказалі, што ён ужо акрыяў. Білі, Лазара і стары небарака Эдгар Дэрбі мусілі далучыцца да сваіх таварышаў у бараку з тэатрам. Там яны мусілі абраць сабе старасту шляхам таемнага галасаванья.

Білі, Лазара і стары небарака Эдгар Дэрбі ішлі праз турэмны двор. Білі Пілігрым нёс свой маленькі палітон як муфту, наматаўшы яго колькі разоў вакол рук. Ён праставаў паміж Дэрбі ды Лазарам і нагадваў блазна ў іх міжвольнай пародыі на славутую карціну Арчыбалда Мак-Ніла Ёіларда «Дух семдзясят шостага».

Эдгар Дэрбі ў галаве прыдумляў лісты дадому, пішучы жонцы, што ён цэлы і жывы, што ёй няма чаго турбавацца, што вайна амаль скончаная, і што ён неўзабаве вернецца дахаты.

Лазара гаманіў сам з сабою пра людзей, якіх пасья вайны ўхойдаюць на ягоную замову, пра махлярствы, у якія кінецца, пра жанчын, якія будуць маркітавацца зь ім, незалежна ад іх жаданьня. Калі б Лазара быў валачашчым сабакам у вялікім горадзе, то першы-лепшы паліцыянт застрэліў бы яго і даслаў ягоную галаву ў лябараторыю праверыць, ці няма там шаленства. Во як бывае.

Наблізіўшыся да тэатральнага бараку, тройца ўбачыла ангельца, які абцасам бота выдзёўбаваў равок у зямной кулі. Ён пазначаў мяжу паміж амэрыканскай і ангельскай часткамі падворышча. Білі, Лазара і Дэрбі ня трэба было тлумачыць, што робіць ангелец. Гэткая лінія была ўзвычайным змалку сымбалам.

Падлогу тэатру ўслалі цэлы амэрыканцаў, што ляжалі не раўнуючы лыжкі ў шуфлядцы. Большасьць палонных знаходзілася ў зама-

рачэньні або заснула. Іх сухія кішкі пульсавалі.

— Зачыні дзьверы! — крыкнуў нехта Білі Пілігрыму. — Ты што, у хляве нарадзіўся?

Білі Піліграм зачыніў дзьверы, потым дастаў адну руку з муфты і дакрануўся да пліты. Яна была халодная, як лёд. На сцэне па-ранейшаму заставаліся дэкарацыі для «Папялушкі». Блакітныя шторы зьвісалі зь блішчаста-ружовых дугаў. За імі стаялі два залатыя троны і вісеў бутафорскі гадзіннік, стрэлкі якога паказвалі поўнач. Туфлікі Папялушкі, што насамрэч былі пафарбаванымі серабранкай ботамі шарагоўца паветраных сілаў, валяліся пад залатым тронам.

Калі брытанцы разьмяркоўвалі коўдры і матрацы, Білі, стары небарака Эдгар Дэрбі і Лазара ляжалі ў лязарэце, таму ім нічога не дасталося. Цяпер яны мусілі даць рады самі. Вольнай

была адно сцэна. Яны падняліся туды, сьцягнулі блакітныя шторы і ўладкаваліся на іх.

Занурыўшыся ў сваё блакітнае гняздзечка, Білі Пілігрым злавіў сябе на тым, што перыцца ў срэбныя боты Папялушкі пад тронам. Ён умомант прыгадаў свае дашчэнтэ парваныя атопкі і падумаў, што яму проста *неабходны* абутак. Білі Пілігрыму вельмі не хацелася вылазіць з утульнага гняздзечка, але ж ён сябе прымусіў. На карачках ён дапоўз да срэбных ботаў і прымераў іх.

Боты былі як на яго пашытыя. Так Білі Пілігрым зрабіўся Папялушкай, а Папялушка ўцэлавілася ў Білі Пілігрыму.

Неўзабаве пачалася лекцыя ангельскага старасты аб пэрсанальнай гігіене, а пасля лекцыі адбыліся вольныя выбары. Праўда, палова амэрыканцаў праспала ўсё ад пачатку да канца. Ангелец падняўся на сцэну, лёгень-

ка ўдарыў афіцэрскай трысьцінаю па падла-
котніку трону і заклікаў:

— Хлопцы, хлопцы! Можна хвілінку вашай
увагі?

І ўсё такое.

Наконт наўпроставай сувязі паміж выжыва-
ньнем ды гігіенай ангелец сказаў наступнае:

— Калі вы перастанеце даглядаць сябе
і дбаць пра свой выгляд, дык вельмі хутка
памрэце.

Ён дадаў, што бачыў колькі чалавек, якія па-
мерлі наступным чынам:

— Сьпяраша гэтыя людзі пачалі горбіцца,
потым заленаваліся галіцца ды мыцца, пась-
ля перасталі падымацца з ложка, затым кіну-
лі размаўляць зь іншымі людзьмі і ўрэшце —
памерлі. Трэба прызнаць, гэта вельмі лёгкі
і зусім не балючы спосаб сыходу з жыцця.

Во як бывае.

Ангелец расказаў, што, калі яго ўзялі ў палон, ён даў сабе — і, трэба заўважыць, стрымаў — наступную клятву: чысьціць зубы двойчы на дзень, штодня галіцца, кожны раз перад ядой і пасья прыбіральні мыць рукі ды твар, штодня глянцаваць боты, шторанку рабіць зарадку як найменей паўгадзіны, пасья зарадкі абавязкова хадзіць спаражняцца, часта глядзецца ў люстэрка і бесстароньне ацэньваць свой выгляд, асабліва паставу.

Усё гэта Білі Піліграм пачуў, лежачы ў сваім гняздзечку. Ён не глядзеў ангельцу ў вочы, бо не падымаў вачэй вышэй за афіцэравы халявы.

— Я *зайздрышчу* вам, хлопцы, — прамовіў ангелец.

Нехта зарагатаў. Білі Піліграм не зразумеў, што тут сьмешнага.

— Вы, хлопцы, сёньня едзеце ў Дрэздэн — кажуць, прыгожы горад. Вас там ня будуць трымаць пад замком, як нас. Вы апынеце-

ся ў віры жыцьця, і карміць будуць значна лепш. Ведаеце, мінула пяць гадоў з часу, калі я апошні раз бачыў дрэва ці кветку, жанчыну ці дзіця, — або хоць якога сабаку, котку ці там чалавека, занятага будзённай працай.

Потым ён дадаў:

— Дарэчы, вам ня трэба баяцца бамбаваньня. Дрэздэн абвешчаны адкрытым горадам, бо ў ім няма вайсковых заводаў або гарнізонаў хоць якой значнасьці.

Пасьля амэрыканцы абралі сваім старастам Эдгара Дэрбі. Ангелец заклікаў палонных, што ляжалі на падлозе, вылучаць свае кандыдатуры, але ніхто нават не зварухнуўся. Тады ён сам вылучыў старога небараку Дэрбі, ставячы школьнаму настаўніку ў заслугу ягоныя гады і багаты досьвед у працы зь людзьмі. Паколькі ніхто болей не вылучаўся, Эдгарам Дэрбі сьпіс кандыдатаў быў закрыты.

— Усе «за»?

Два ці тры чалавекі сказалі: «Угу».

Пасьля галасаваньня стары небарака Эдгар Дэрбі выступіў з прамовай. Ён падзячыў ангельскаму афіцэру за карысныя парады, заўважыўшы, што будзе рупліва іх пільнавацца. І выказаў спадзеў, што ўсе астатнія амэрыканцы таксама возьмуць іх на ўзбраеньне. А яшчэ дадаў, што найважнейшай яго задачай будзе прасачыць — тут ён гатовы на блінец распляскацца, — каб усе вярнуліся дадому цэлымі і жывымі.

— Каб ты ляцеў і пярдзеў празь дзірку бубліка! — прамармытаў Лазара са свайго блакітнага гняздзечка. — Каб дапярдыкаў ты да Месяца!

Наподзіў тэмпература паветра сяганула рэкорду. Стаяла цудоўнае надвор'е. Немцы далі амэрыканцам суп з хлебам. Іх прыцягнулі на двухколай тачцы рускія ваеннапалонныя. А ангельцы падзяліліся сапраўднай кавай, цукрам, апельсінавым мармэлядам, цыгарэтамі і цыгарамі. Барак, дзе адбыўся спектакль, цяпер стаяў з расчыненымі дзвярыма, каб усярэдзіну заходзіла цеплыня.

Амэрыканцы акрыялі. Іхнія страўнікі нарэшце спраўна запрацавалі. Але тут прысьпеў час ехаць у Дрэздэн. Амэрыканцы досыць зграбна прамаршавалі па брытанскім падворышчы. На чале параду зноў крочыў Білі. Цяпер ён меў срэбныя боты, муфту і кавалак блакітнай шторы, якую на манер тогі накінуў на плячо. Білі Пілігрым так і не пасьпеў згальціць бараду. Эдгар Дэрбі, які таксама застаўся непаголеным, ішоў сьледам. Ён прыдумляў лісты дадому, і таму ягоныя вусны варушыліся:

Любая Маргарэт!

Мы едем у Дрэздэн. Не турбуйся — гэта адкрыты горад, яго нельга бамбаваць. Сёньня ў нас адбыліся выбары старасты, і што ты думаеш?..

І ўсё такое.

Амэрыканцы вярнуліся да турэмнага вакзалу. Сюды іх прывезьлі ў двух вагонах. Адсюль павязуць ужо з большай выгодай — у чатырох. Амэрыканцы зноў убачылі мёртвага валацугу. Ён ляжаў здранцьвелы ў пустазельлі за чыгуначным палатном. Валацуга скруціўся клубочкам, нават пасья сьмерці намагаючыся ўладкавацца сярод людзей, як лыжка ў шуфлядцы. Але цяпер нікога побач не было і ён самотна ляжаў сярод вугальнага пылу. Нехта ўжо пасьпеў сьцягнуць зь яго боты. Ногі валацугі былі колеру слановае косткі з блакітнымі прожылкамі. Ягоны труп нейкім дзіўным чы-

нам пасаваў да навакольнага пэйзажу. Во як бывае.

Дарога ў Дрэздэн заняла якія дзеве прыемныя гадзіны. Скарлючаныя страўнікі задаволена вуркаталі. Цераз прадухі праходзілі золкі ветрык і сонечнае сьвятло. У вагоне шчодро ўжывалася падоранае ангельцамі курыва.

А пятай вечару амэрыканцы апынуліся ў Дрэздэне. Дзьверы вагонаў адсунуліся, і вусакі абрамілі найцудоўнейшы горад, які калінебудзь большасьць з прысутных бачыла ў сваім жыцьці. На тле неба абрысы будынкаў маляваліся дзіўнымі, фантастычнымі выгінамі, поўнымі невытлумачальнай магіі. Білі яны нагадалі карцінкі з выявамі раю, якія ён бачыў у нядзельнай школе.

За ягонаў сьпінай нехта прамовіў: «Краіна Оз».

Гэта быў я. Адзіны горад, які я бачыў дагэтуль, быў Індыянапаліс, штат Індыяна.

Усе іншыя нямецкія гарады былі жудасна разбамбаваныя і амаль дашчэнтку спаленыя. Дрэздэн пацярпеў значна менш — у ім нават не патрэскаліся шыбы на вокнах. Сырэны штодня гулі як шалёныя. Людзі спускаліся ў сутарэньні і там уключалі прымачы. Але бамбавікі заўсёды ляцелі ў іншыя гарады: Ляйпцыг, Хэмніц, Пляўэн і ўсё такое. Во як бывае.

Дрэздэн жыві даваенным жыццём: бадзёра сьвісьцелі паравыя батарэі, гулі машыны, зьвінелі тэлефоны, і ў слухаўкі казалася «алё»; калі пстрыкалі выключальнікі, запальвалася і тушылася сьвятло; працавалі тэатры і рэстарачыі; прымаў наведнікаў запарк; галоўныя заводы гораду выраблялі лекі, харчы і цыгарэты.

Гэтай гадзінай месьцічы несьлі свае стомленыя целы дадому.

Восем дрездэнцаў перайшлі жалезную локшыну чыгункі перад пэронам. Яны былі апранутыя ў новую ўніформу. Учора яны прынеслі прысягу. Тут былі юнакі, сталыя дзядзькі і два франтавікі, якіх пасья ўсходняга фронту ў шпіталі складалі па кавалках.

Ім загадалі канваяваць у горад сто палонных амэрыканцаў, якія будуць працаваць на прымусовых работах. У канвой разам трапілі дзед і ўнук. Дзед быў архітэктарам.

Восем жаўнераў з пахмурымі тварамі набліжаліся да цягніка, у якім знаходзіліся іх будучыя падканвойныя. Немцы цалкам усведамлялі, якімі сьмешнымі і выродлівымі жаўнерамі яны былі. Адзін зь іх замест нагі меў кавялу і таму ўзброіўся ня толькі вінтоўкай, але і мыліцай. Тым ня менш яны мусілі падпарадкаваць сабе гэтых крыважэрных, прывезеных з жахлівай вайны амэрыканцаў.

І тут яны ўбачылі барадатага Білі Пілігрыма ў блакітнай тозе і срэбных ботах, які трымаў рукі ў муфце. Ён выглядаў як найменей на шэсьцьдзесят гадоў. Ля Білі Пілігрыма быў дробны Пол Лазара са зламанай рукой. Ён проста булькатаў ад шалу. Побач з Лазарам стаяў настаўнік старэйшых клясаў Эдгар Дэрбі, тужліва цяжарны патрыятызмам, сярэднім векам і фальшывай мудрасьцю. І ўсё такое.

Нарэшце восем сьмеху вартых дрэздэнцаў дапялі, што гэтыя сто сьмеху вартых істотаў і ёсьць тымі амэрыканцамі, якіх толькі што прывезьлі з фронту. Немцы сьпярша ўсьміхнуліся, а потым зарагаталі. Іхні страх пайшоў дымам. Тут не было каго баяцца. Гэтыя амэрыканцы былі яшчэ большымі калекамі і недалугамі, чым яны самі. Тут была апэрэта.

Апэрэтакавае шэсьце вырушыла з вакзальнае брамы на вуліцы Дрэздэну. Білі Пілігрым быў

прымадоннай: ён ішоў на чале працэсіі. Сотні
месьцічаў дыбалі па ходніку, кіруючы з працы
дадому. У іх былі бляклыя, шэрыя твары, па-
колькі цягам апошніх двух гадоў яны елі
збольшага адну бульбу. Апрача прызнага
лагоднага надвор'я, якое дарыў сёньняшні
дзень, яны не чакалі ні ад каго ніякіх дабро-
таў. І тут зьнянацку — такое прадстаўленьне!

Білі Пілігрым не глядзеў на дрэздэнцаў,
якія моцна цешыліся зь ягонага выгляду. Ён
цалкам захапіўся архітэктурай гораду. Пана-
дныя купідоны плялі вянкi над вокнамі. Гарэ-
зьлівыя фаўны і аголеныя німфы цікавалі за
Білі Пілігрымам са сваіх гзымсаў зь фігурным
нізам. Каменныя малпы сваволілі сярод заві-
ткоў расьліннасьці, ракавінак і пальмаў.

Білі Пілігрым праз свае ўспаміны аб бу-
дучыні ведаў, што горад будзе зруйнаваны,
а потым згарыць дашчэнту — і ўсё гэта мае
адбыцца дзён праз трыццаць. Ён таксама ве-
даў, што большасьць з тых, хто цяпер назірае
за ім, тады і загіне. Во як бывае.

Рушачы па вуліцы, Білі Пілігрым трымаў рукі ў муфце. Кончыкі яго пальцаў варушыліся ў цёплай цямрэчы муфты, спрабуючы намацаць два гузачкі ў падшэўцы багемнага палітона. Пальцы пралезлі ў сярэдзіну падшэўкі і кранулі іх: адзін у форме гарошыны, другі — у форме мініятурнае падкоўкі. Тут працэсія мусіла спыніцца ля ажыўленага рогу вуліцы, бо запалілася чырвонае сьвятло.

На тым рагу вуліцы наперадзе шэрагу мінакоў выставіўся хірург. Ён апэраваў сёньня цэлы дзень. Хірург быў цывільны, але ж выпраўку меў вайсковую. Ён пасьпеў пабыць на дзвюх сусьветных войнах. Білаў выгляд абразіў яго, асабліва калі хірург даведаўся ад канваіраў, што Білі — амэрыканец. Яму падалося, што Білі Пілігрым вычвараецца. Ён палічыў, што Білі Пілігрым з уласнага жаданьня начапіў на сябе ўсе гэтыя блазанскія шаты.

Хірург ведаў ангельскую мову і спытаў Білі:

— Я так разумею, для цябе вайна — вельмі камічная падзея?!

Білі Пілігрым няўцямна зірнуў на немца. У гэты самы момант ён забыўся, дзе знаходзіцца і як трапіў сюды. Білі Пілігрым і ня думаў, што людзі палічаць яго блазнам. У гэтыя недарэчныя шаты яго ўбрала Наканаваньне. А яшчэ, пэўна, кволае жаданьне выжыць.

— Ты хочаш наш *расьсьмяшыць*? — дапытваўся стары хірург.

Пытаньне немца вымагала нейкага адказу. Яно напружыла Білі Пілігрыма. Ён жадаў быць прыязным, калі здолее, але яго душэўныя сілы вычарпаліся. Білавы пальцы ўчапіліся за гузачкі ў падшэўцы палітона. Ён надумаў паказаць іх хірургу.

— Ты лічыш, нам падабаецца, як ты зьдэкуеся з нас? — не адчапіўся хірург. — Ты лічыш, што *годна* прадстаўляеш Амэрыку?

Білі Пілігрым выхапіў руку з муфты і расьціснуў кулак. На ягонай далоні ляжаў дыямэнт

на два караты і каронка. Яна была маленькай і агіднай — серабрысты пэрламутар з аранжавай украпінай. Білі Пілігрым усьміхнуўся.

Зьвіваючыся, хістаючыся і валюхаючыся, працэсія дасягнула брамы дрэздэнскай бойні. У будынках больш ня сноўдалі рабочыя, а складскія памяшканьні апусьцелі. Усё быдла ў Нямецчыне было зьездзенае і выпаражненае чалавечымі істотамі, збольшага вайскоўцамі. Во як бывае.

Мінуўшы браму, канвой завёў амэрыканцаў у будынак нумар пяць. Гэта быў аднапавярховы куб, зроблены з цэмэнтавых блёкаў, які меў рассоўныя дзьверы з фасаду і з боку задняга ўваходу. Куб прызначаўся для гадоўлі сьвіней на зарэз. Цяпер ён мусіў зрабіцца для сотні амэрыканскіх ваеннапалонных родным, далёкім ад сапраўднага дому, домам. Там стаялі койкі, дзьве грубкі і рукамыніца з кра-

нам. Па-за рукамыніцай была прыбіральня, што ўяўляла зь сябе агароджу, за якой пад парэнчай стаялі вёдры.

Над дзвьярыма будынку была намалёваная вялікая лічба — «пяць». Перад тым як амэрыканцам дазволілі зайсьці ўсярэдзіну, немецканваір, які размаўляў па-ангельску, сказаў запомніць іх просты адрас на выпадак, калі нехта заблукае ў вялікім горадзе. Адрас быў такі: «Шляхтгоф фюнф». «Шляхтгоф» азначала «бойня». «Фюнф» было старым добрым «пяць».

7

Праз дваццаць пяць гадоў Білі Пілігрым падняўся на борт самалёта, які адмыслова наняла група аптамэтрыстаў. Ён ведаў, што самалёт неўзабаве мусіць разьбіцца, але ж маўчаў, не жадаючы выстаўляць сябе на сьмех. Самалёт павінен быў перанесьці Білі Пілігрыма і яшчэ дваццаць восем іншых аптамэтрыстаў на канфэрэнцыю ў Манрэаль.

Ягоная жонка Валенсія засталася ў аэрапорце, а цесьць Лаёнэл Мэрбл, прышпілены рамянём бясьпекі, сядзеў поруч.

Лаёнэл Мэрбл быў машынай. Тральфамадорцы, зразумела, скажуць, што ўсе істоты і расьліны ў Галяктыцы ёсьць машынамі. Прыхадняў з космасу пацяшае, што большасьць зямлянаў крыўдуе, калі да іх пачынаюць ставіцца як да машынаў.

У аэрапорце машына зь імем Валенсія ела шакалядны батончык «Пітэр Пол Маўнд» і махала на разьвітаньне.

Самалёт без усякіх перашкодаў адарваўся ад зямлі, бо гэтае імгненьне менавіта такім чынам было пабудаванае. На борце самалёта знаходзіўся «цырульны квартэт». Удзельнікі гэтай вакальнай самадзейнасьці таксама былі аптамэтрыстамі. Яны называлі сябе «Чу-вашы», скарочана ад «чатырохвокія шэльмы».

Калі самалёт пасьпяхова набраў вышыню, машына, якая была Білавым цесьцем, папрасіла, каб квартэт выканаў яго ўлюбёную песь-

ню. «Чувашы», ведаючы што Мэрбл мае най-
весе, засьпявалі. Там былі прыблізна такія
словы:

Краты, камэра — турма.

Порткі, поўныя дзярма.

І яйцо адно засталася толькі.

Думаў я, у нас любоў,

Ды ня ўнік яе зубоў.

Божа, я ня буду больш пярдоліць полькі!

Білаў цесьць рагатаў што дурны, а пасья
папрасіў выканаць яшчэ адну польскую песь-
ню, якая яму таксама вельмі падабалася. «Чу-
вашы» зацягнулі песьню пэнсylvанскіх шах-
тэраў, выхадцаў з Польшчы. Яна пачыналася з
такіх словаў:

Цэлы тыдзень я і Юзік

Надрывалі ў шахце пузік.

У суботу плоцяць грошы —

Забухаем, барздо проша!

Дарэчы, што да людзей з Польшчы: недзе на
чацьверты дзень свайго перабываньня ў Дрэз-
дэне Білі Пілігрым выпадкова зрабіўся сьвед-

кам публічнага павешанья аднаго польскага работніка. Раніцою Білі Пілігрым разам з іншымі палоннымі цягнуўся на працу. Яны падышлі да футбольнага поля, перад якім высіліся шыбеніцы і стаяла купка людзей. Павешаны польскі работнік працаваў на фэрме. Яго пакаралі за любошчы зь немкаю. Во як бывае.

Ведаючы, што самалёт неўзабаве разаб'ецца, Білі Пілігрым заплюшчыў вочы і перакінуўся ў 1944-ты. У люксэмбурскім лесе Роланд Ёры трэс Білі Пілігрыма за плечы так, што ягоная галава білася аб камель дрэва.

— Хлопцы, ідзіце вы ўжо безь мяне, — сказаў Білі.

Калі цырульны квартэт выконваў «Пачакаем да сьвітання, Нэлі», самалёт упоркнуўся

Ў вяршыню гары Шугарбуш у штаце Вэрмонт. Усе, за выняткам Білі Пілігрыма і другога пілёта, загінулі. Во як бывае.

Першымі, хто прысьпеў на месца катастрофы, былі аўстрыйцы, інструктары па горных лыжах зь вядомай лыжнай базы, якая знаходзілася ніжэй. Абглядаючы кожнае цела, яны перакідваліся фразамі па-нямецку. На іх галовах былі чорныя шапкі-маскі з двума прарэхамі для вачэй і чырвонымі пампонамі на макаўцы. Інструктары выглядалі як выпацканыя вуглём страхавітыя лялькі з вырачанымі вачыма ды зблытанымі валасамі. А яшчэ яны былі падобныя да беласкурых людзей, якія дзеля сьмеху пераймаюць чарнаскурых.

Білі праламіла цэрап, але ён заставаўся ў прытомнасьці, хаця і ня ведаў, дзе цяпер знаходзіцца. Ягоныя вусны безупынку варушыліся. Тады адно з пудзіл нахілілася і прыціснула да іх сваё вуха, каб дазнацца, якімі будуць, можа быць, апошнія словы гэтага чалавека.

Білі Пілірым падумаў, што пудзіла мае нейкае дачыненне да Другой сусьветнай вайны, і прашаптаў яму свой адрас: «Шляхтгоф фюнф».

Білі Пілігрыма адвезьлі да падножжа гары на табегане. Страхотныя пудзілы кантралявалі спуск пры дапамозе тросаў і мэлядычных, на манер тырольскіх песьняў, просьбаў са ступіць дарогу. Ля самага дна цясьніны лыжня пабегла побач са слупамі пад'ёмніка. Білі Пілігрым убачыў над сабой маладых людзей у зыркай вопратцы з элястычнай тканіны. Яны былі абутыя ў вялізныя боты і мелі сонечныя акуллары на паўтвара, якія нібы вытыркаліся зь іхніх чарапоў. Лыжнікі падымаліся да гары, седзячы ў хісткіх жоўтых крэслах. Білі Пілігрыму падумалася, што ён бярэ ўдзел у новым этапе Другой сусьветнай вайны, поўным нябачаных раней дзівосаў. Білі Пілігры-

му гэта падабалася. Збольшага ўсё падабалася Білі Пілігрыму.

Яго адвезьлі ў маленькую прыватную лекарню. З Бостану прыляцеў слынны нэўрахірург і тры гадзіны апэраваў Білі Пілігрыма. Два дні Білі Піліграм заставаўся ў непрытомнасьці, і яму сьніўся мільён розных эпизодаў, некаторыя зь якіх ён перажыў насамрэч. Сапраўдныя эпизоды былі яго вандроўкамі ў часе.

Адзін з тых сапраўдных эпизодаў быў звязаны зь яго першым вечарам у будынку бойні. Ён і стары небарака Эдгар Дэрбі пхалі пустую двухколую тачку па брудным праходзе паміж пустымі загонамі для сьвіней. Яны ішлі на камунальную варыўню па вячэру для ўсіх палонных. Іх суправаджаў шаснаццацігадо-

вы немец зы імем Вэрнэр Глюк. Восі тачкі былі змазаныя тлушчам зарэзанай жывёлы. Во як бывае.

Сонца толькі што завалілася за небакрай, і яго апошнія водбліскі асьвятлялі горад з тылу, вымаўлёваючы падобныя да невысокіх уцёсаў абрысы дамоў спаміж вясковых пустэчаў і спусьцелых двароў для жывёлы. Горад быў зацямянёны супроць авіяналётаў, таму Білі Пілігрыму ня выпала ўбачыць, як Дрэздэн дорыць, можа быць, самае прыёмнае, на што здольны начны горад, — зіхаценьне дрыготкіх агнёў.

Начныя агні маглi б прыгожа адлюстроўвацца ў шырокай рацэ, якая цякла там. Гэта была Эльба.

Дрэздэн быў родным горадам зусім яшчэ юнага канваіра Вэрнэра Глюка. Вэрнэр ніколі раней у будынак бойні не заходзіў, і таму ня надта ведаў, дзе тут шукаць варыўню. Ён

быў такі самы штыкля, як Білі, і нават магло падацца, што Вэрнэр — ягоны малодшы брат. Яны і праўда былі далёкімі сваякамі — але ніколі пра гэта не даведаліся. Вэрнэра Глюка ўзброілі музейным экспанатам: цяжэзным аднастрэльным мушкетам з васьмігранкавай руляй без нарэзу. Да мушкету Вэрнэр Глюк прымацаваў штых, які нагадваў пруток для вязаньня і ня меў крывясьцёку.

Вэрнэр Глюк скіраваўся ў будынак, дзе, як падалося яму, магла знаходзіцца варыўня. Аднак варыўні там не было. Там месцілася аперанальня, да якой прылягаў пакой з шэрагам душавых галовак. У паветры клубілася густая пара. Сярод пары ўвіхалася каля трыццаці дзяўчат-падлеткаў, зусім без адзеньня. Гэта былі нямецкія ўцякачкі з разбамбаванага дазваньня Брэславу. Дзяўчаты таксама зусім нядаўна апынуліся ў Дрэздэне. Горад быў проста набіткаваны шматлікімі ўцекачамі.

Дзяўчаты стаялі з адкрытай галізной — глядзі сабе на здароўе. А з парогу на іх вырачы-

ліся Глюк, Дэрбі і Пілігрым: першы — жаўнердзіця, другі — настаўнік старэйшых клясаў, немалады і гаротны, а трэці — клоўн у тозе і срэбных ботах. Нарэшце дзяўчаты завішчалі. Закрыўшыся рукамі, павярнуўшыся сьпінаю і яшчэ нешта такое зрабіўшы, яны сталі страшэнна прыгожымі.

Вэрнэр Глюк, які раней ніколі ня бачыў аголенай жанчыны, зачыніў дзьверы. І для Білі Пілігрыма гэткае відовішча было ўпершыню. Дэрбі ж нічога новага для сябе тут не пачарпнуў.

Знайшоўшы варыўню, на якой раней гатавалі ежу для работнікаў бойні, тры недарэкі выявілі, што ўсе ўжо пайшлі дадому, акрамя адной жанчыны, якая нецярпліва іх чакала. Ейны муж загінуў на вайне. Во як бывае. Жанчына ўжо пасьпела апрануць палітон і надзець каптур. Яна таксама прагнула пайсьці

дадому, хоць там яе ніхто не чакаў. На цынкавай стойцы, шчытна адна да адной, ляжалі яе белыя пальчаткі.

Для амэрыканцаў жанчына падрыхтавала два вялікія бідоны з супам. Яны грэліся на малым агні.

У дадатак да супу яна пакроіла хлеб, які склала ў некалькі стосаў.

Жанчына спыталася ў Вэрнэра Глюка, ці не занадта ён малады, каб служыць у войску. Глюк прызнаўся, што занадта.

Пасьля яна запытала Эдгара Дэрбі, ці не занадта ён стары, каб служыць у войску. Дэрбі пацьвердзіў, што занадта.

Білі Пілігрыма яна спытала, хто ж ён такі. Білі Пілігрым адказаў, што сам дакладна ня ведае і яму проста хацелася сагрэцца.

— Усе сапраўдныя жаўнеры загінулі, — сказала жанчына.

Яна мела рацыю. Во як бывае.

Яшчэ адзін рэальны эпізод, у якім апынуўся Білі Пілігрым, пакуль ляжаў непрытомны ў вэрмонцкай лякарні, адбыўся за месяц да налёту, калі палонныя працавалі на прымусовых работах у Дрэздэне. Амэрыканцы мылі шыбы, падмяталі падлогі, чысьцілі прыбіральні, расфасоўвалі слоікі па кардонных каробках і ставілі на іх пячаткі. Яны працавалі і на заводзе, дзе рабілі соладавы сироп. Яго ўзбагачалі вітамінамі ды мінэрамі, бо ён прызначаўся для цяжарных жанчын.

Смакам сироп быў падобны да рашчыненага вадой мёду, які абкурылі ядлаўцовым дымам, і ўсе, хто працаваў на заводзе, усю зьмену навывёт употай чэрпалі яго лыжкамі. Яны не былі цяжарнымі, але таксама мелі патрэбу ў вітамінах і мінэралах. У першы дзень на працы Білі Пілігрым сироп ня чэрпаў, хаця большасьць амэрыканцаў гэта ўжо рабіла.

Чэрпаць Білі Пілігрым пачаў на другі дзень. Па ўсім заводзе: на бэльках, у шуфлядках, за батарэямі — былі схаваныя лыжкі. Іх сьпехам хавалі, як толькі чулі, што нехта набліжаецца. За скраданыя сыропу маглі люта пакараць.

На другі дзень, мыючы батарэю, Білі Пілігрым знайшоў лыжку. За яго сьпінаю стаяў чоп зь неастылым яшчэ сыропам. Адзіным чалавекам, які бачыў Білі Пілігрыма з лыжкай, быў стары небарака Эдгар Дэрбі, які мыў шыбіну знадворку. Гэта была сталовая лыжка. Білі Пілігрым засунуў яе ў чоп і, павярнуўшы колькі разоў, зрабіў сабе ліпнючы лізунец ды засунуў яго ў рот.

Мінула імгненьне — і кожная клетачка ў Білавым целе запульсавала зьвярынай удзячнасьцю і ненасытнай ухвалай.

Нехта далікатна пагрукаў у шыбу. Там стаяў Эдгар Дэрбі, які ўсё бачыў. Ён таксама жадаў паспытаць трохі сыропу.

Тады Білі Піліграм накруціў варыва на лыжку і для яго. Ён адчыніў акно і засунуў самаробны лізунец у разяўлены рот старога небаракі Эдгара Дэрбі. Мінула імгненьне — і Дэрбі заплакаў. Білі Піліграм зачыніў акно ды схваў лыжку. Да іх нехта набліжаўся.

8

За два дні да таго, як разбамбілі Дрэздэн, да палонных амэрыканцаў завітаў надзвычай цікавы госьць. Гэта быў Гоўард Ё. Кэмпбэл-малодшы, амэрыканец, які зрабіўся нацыстам. Менавіта ён напісаў манаграфію пра ганебныя паводзіны амэрыканскіх ваеннапалонных. Цяпер Кэмпбэл больш не дасьледаваў амэрыканскіх вязьняў. Ён прыехаў на бойню, каб завэрбаваць людзей для нямецкага вайсковага фармаваньня, якое называлася «Вольны амэрыканскі корпус». Кэмпбэл ініцыяваў стварэньне гэтага фармаваньня і быў

прызначаны яго камандзірам. Амэрыканцы меліся ваяваць выключна на Рускім фронце.

Кэмпбэл меў ардынарную зьнешнасьць, але быў апрануты ў экстравагантную, уласнага пакою, уніформу. На галаве ў яго быў белы каўбойскі капялюш, на нагах — чорныя каўбойскія боты, аздобленыя свастыкамі і зоркамі. Яго цела шчыльна аблягаў блакітны гарнітур з жоўтымі лямпасамі, якія цягнуліся ад пахаў да лытак. Плечы пакрывала нашыйка з профілем Абрагама Лінкальна на бягучым тле, а на рукаве побач з локцем красавалася павязка чырвонага колеру з блакітнай свастыкай у белым коле.

Цяпер у гэтым цэмэнтава-блёчным сьвінарніку ён тлумачыў палонным, што сымбалізуе ягоная павязка.

Білі Пілігрыма даймала пякотка, паколькі ўвесь дзень ён чэрпаў лыжкай саладавы сы-

роп. Пякотка нагнала сьлёзы, таму постаць Кэмпбэла скажалася дрыготкімі лінзамі салёнае вады.

— Блакітны сымбалізуе неба Амэрыкі, — тлумачыў Кэмпбэл, — а белы — расу першапраходцаў, якая пасялілася на гэтым кантынэнце, асушыла багны, расьцерабіла лясы, пабудавала дарогі і масты. Чырвоны колер — гэта кроў, якую шчодро пралілі за сваю Бацькаўшчыну амэрыканскія патрыёты.

Кэмпбэлу трапілася млявая публіка. Амэрыканцы працавалі цэлую зьмену на сыропнай фабрыцы і потым доўга ішлі па холадзе дадому. Яны былі схуднелымі і з запалымі вачамі. На іхняй скуры высыпалі маленькія болькі. Яны таксама былі ў ротавай парожніне, горле і кішачніку.

Соладавы сыроп, які палонныя чэрпалі на фабрыцы, утрымліваў толькі малую частку ві-

тамінаў і мінэралаў, у якіх мае патрэбу арганізм чалавека.

Кэмпбэл прапаноўваў амэрыканцам ежу: біфштэкс, бульбяную кашу з падліваю, пірагі з начыньнем — варта толькі даць згоду на далучэньне да «Вольнага амэрыканскага корпусу».

— Некалі рускія ўсё адно пацерпяць паразу, — дадаў ён, — і вас праз Швайцарыю выправяць на радзіму.

Нуль рэакцыі.

— Раней ці пазьней вам давядзецца змагацца супраць камуністаў, — зазначыў Кэмпбэл. — Дык чаму ня даць ім рады ўжо цяпер?

І тут высьветлілася, што Кэмпбэл не застанецца бяз годнага адказу. Стары небарака Эдгар Дэрбі, настаўнік старэйшых клясаў, якому конрыхтаваў хуткую сьмерць, нязграбна ўзьняўся з крэсла, каб зазначыць, можа быць, свой зо-

рны момант. У гэтым рамане вобмаль пэрсанажаў з характарам і амаль што адсутнічаюць эфэктныя сутыкненьні паміж дзейнымі асобамі, паколькі большасьць герояў прыгнечаныя вайной і ёсьць усяго толькі цацкамі ў руках сілаў, значна магутнейшых за іх. Вайна ўвогуле зьнеахвочвае людзей рабіцца адметнымі асобамі з характарам. Але цяпер, у гэты момант, стары Дэрбі выявіўся менавіта такой асобай.

Ягоная пастава нагадвала позу баксэра пасля наждаўну: галава зьвесілася, але кулакі напаягове, нібыта ён чакае каманды працягваць бой. Ускінуўшы галаву, Дэрбі назваў Кэмпбэла зьмяюкай. Потым ён паправіўся, маўляў, сапраўдная зьмяюка ня можа выбіраць, кім ёй нарадзіцца, а Кэмпбэл меў магчымасьць ня быць тым, кім ён стаўся цяпер, таму ён істота, значна ніжэйшая за зьмяю ці за пацука, ніжэйшая нават за кляшча-крявясмока.

Кэмпбэл толькі пасьміхнуўся.

Эдгар Дэрбі пачаў палымяна апавядаць пра дзяржаўны лад Амэрыкі, якому ўласцьвівыя свабода, справядлівасьць і роўныя правы. Ён запэўніў, што няма такога чалавека, які б з радасьцю не аддаў жыцьця за гэтыя ідэалы.

Эдгар Дэрбі апавёў пра сябрыну амэрыканскіх ды рускіх людзей і як гэтыя два народы выпаляць пошасьць нацызму, што прагне атруціць сабою ўвесь сьвет.

На вуліцах Дрэздэну жалобна заскавыталі супрацьпаветраныя сырэны.

Амэрыканцы, іхнія канваіры і Кэмпбэл спусьціліся ў бамбасховіша, што месьцілася ў гулкім памяшканьні лядоўні для мяса. Лядоўню высеклі ў скале пад бойняй. Там высіліся стромыя сходы з жалезнымі дзьвярыма зьверху ды зьнізу.

У лядоўні захоўваліся тушы некалькіх кароваў, быкоў, авечак ды сьвіней, якія зьвіса-

лі з жалезных крукоў. Во як бывае. А таксама вісела процьма вольных крукоў, разьлічаных яшчэ на мноства туш. У памяшканьні натуральным чынам захоўвалася нізкая тэмпэратура — там зусім не было штучнага ахаладжэньня. Асьвятлялася яно сьвечкамі. Лядоўню нядаўна пабялілі, і тут моцна пахла карболавай кіслатой. Уздоўж сыценак стаялі лаўкі. Амэрыканцы падышлі да іх, змахваючы шматкі пабелу перш чым сесьці.

Гоўрд Ё. Кэмпбэл застаўся стаяць разам з канваірамі. Ён гаманіў зь імі на бездакорнай нямецкай. Кэмпбэл напісаў па-нямецку шмат выдатных п'есаў і вершаў ды пабраўся шлюбам зь нямецкай акторкай Рэзі Норт, якой цяпер не было ў жывых. Яе забіла ў Крыме, калі яна езьдзіла на фронт забяўляць войскі. Во як бывае.

Той ноччу нічога ня здарылася. Блізу ста трыццаці тысяч чалавек загінуць наступнай но-

ччу. Во як бывае. Седзячы ў лядоўні, Білі Пілігрым задрамаў. Ён ізноў уцягнуўся, слова ў слова, жэст у жэст, у спрэчку з дачкой — спрэчку, зь якой і пачалася гэтая гісторыя.

— Тата, — кажа дачка, — што нам з табою рабіць?

— І ўсё такое.

— Ведаеш, каго б я зараз забіла? — пытаецца яна.

— *Забіла?* — дзівіцца Білі Пілігрым.

— Гэтага Кілгора Траўта.

Кілгор Траўт, як вядома, быў пісьменьнікам-фантастам. Білі Пілігрым ня толькі прачытаў некалькі дзясяткаў кніг, напісаных Траўтам, але нават зрабіўся сябрам гэтага зьедлівага чалавека.

Траўт жыве ў Ілюме ў здымнай падвальнай кватэры, кілямэтраў за пяць ад прыгожага белага дому Білі. Кілгор Траўт сам ня ведаў,

колькі раманаў напісаў, мусіць, больш за семдзясят. Ніводзін не прынёс Траўту грошай. Таму ён мадзеў, працуючы ў аддзеле распаўсюду «Іліюмскай газеты». Ён кіраваў хлопчыкамі, якія разносілі газету па дамах. Траўт іх і тэрарызаваў, і паддобрываў, і ашукваў.

Першы раз Білі Пілігрым сустрэў Траўта ў 1964-ым. Ён ехаў на сваім «Кадылаку» па адным з завулкаў Іліюму і спыніўся перад заторам, створаным некалькімі дзясяткамі хлопчыкаў з роварамі. Сход быў у самым розруху. Да хлопчыкаў прамаўляў барадаты мужчына. З выгляду палахлівы, бязьлітасны і, пэўна, выдатны працаўнік. Тады Траўт меў шэсьцьдзясят два гады. Ён заклікаў хлопчыкаў адарваць свае гультайскія сракі ад канапаў, трацца на іх, і пачаць варушыцца, каб увапхнуць падпісчыкам яшчэ і нядзельны дадатак да газеты, трацца на яго. Траўт паведаміў, што той, хто за наступныя два месяцы ўвапхне найбольш нядзельных дадаткаў, атрымае для сябе і сваіх бацькоў сямідзённае падарожжа

Ў Марта-Ван'ярд, трасца на яго, — усе выдаткі за кошт рэдакцыі.

І ўсё такое.

Адзін з разносчыкаў насамрэч быў *разносчыцай*. Дзяўчынку вельмі ўзрушыла палымяная прамова Траўта.

Паранаідальная рожа Траўта была добра знаёмая Білі, які сто разоў бачыў яе на вокладках прачытаных кніг. Аднак цяпер, сутыкнуўшыся з Траўтам у завулках роднага гораду, Білі Пілігрым адразу ня змог даўмецца, адкуль яго ведае. Білі Пілігрым падумаў нават, што пазнаёміўся з гэтым шалёным мэсіяшам недзе ў Дрэздэне. Траўт на сто адсоткаў быў падобны да ваеннапалоннага.

Тым часам дзяўчынка падняла руку, каб спытацца:

— Спадар Траўт, — пачала яна, — калі я выйграю гэтае падарожжа, дык ці змагу ўзяць з сабою і сястру?

— Ага, зараз! Чорта смаленага ты возьмеш, а не сястру, — адказаў Кілгор Траўт. — Ты што думаеш — грошы *на дрэвах* растуць?

Да слова кажучы, Траўт колісь напісаў кнігу пра грашовае дрэва. Замест лістоты на ім расьлі дваццацідаляравыя купюры. Дзяржаўныя аблігацыі распускаліся, як кветкі, а на месцы пладоў высьпявалі дыямэнты. Грашовае дрэва надзіла да сябе людзей, якія забівалі адзін аднаго каля яго каранёў і пасля сьмерці ператвараліся ў выдатнае ўгнаеньне.

Во як бывае.

Білі Пілігрым прыпаркаваў свой «Кадылак» у завулку і стаў чакаць заканчэньня сходу. Усе пакрысе разышліся, застаўся толькі адзін хлопчык, які меўся сказаць штосьці Траў-

ту. Хлопчык хацеў звольніцца, бо праца — цяжкая, працоўны дзень — доўгі, а плацяць — замала. Траўт занепакоіўся, бо, калі хлопчык напраўду звольніцца, дык Траўт павінны будзе выконваць ягоную працу сам, ажно пакуль ня знойдзе новага дурня.

— Гэта яшчэ што за нешта нейкае? — пагардліва зьвярнуўся да хлопчыка Кілгор Траўт.

«Нешта нейкае» было назвай адной з Траўтавых кніг. Яна была пра робата, у якога кепска пахла з рота. І калі ён пазбавіўся гэтай бяды, зь ім усе пачалі сябраваць. Гэтую кнігу варта прыгадаць хоць бы з той прычыны, што яна, напісаная ў 1932-ым, ужо тады прадказала шырокае выкарыстаньне расплаўленага жэлепадобнага газаліну ў мэтах масавага вынішчэньня людзей.

Газалін скідвалі на людзей з самалётаў. Скідвалі робаты. У іх не было дакораў сумленьня. Робаты ня мелі электрасхемаў, якія б дазволілі ім уявіць, што робіцца зь людзьмі ў гэты момант.

Галоўны герой Траўта, робат, выглядаў як звычайны чалавек. Ён умеў размаўляць, танчыць і ўсё такое, і да таго ж мог хадзіць на спатканьні зь дзяўчатамі. І ніхто не дакараў яго, што ён кідае жэлепадобны газалін на людзей. Але яму ніяк не маглі дараваць кепскага паху з рота. Аднак потым робат даў сваёй хваробе рады, і людзі зь ім пасябравалі.

У спрэчцы з хлопчыкам, які жадаў звольніцца, Траўт зазнаў паразу. Ён стаў быў расказваць пра мільянэраў, якія таксама пачыналі як разносчыкі газэт, але хлопчык яго перапыніў:

— Няхай сабе пачыналі, але магу залажыцца, што яны ўсе пасья *такой* катаргі пазвальняліся праз тыдзень!

І хлопчык пакінуў ля ног Траўта напоўненую газэтамі торбу. Зьверху на торбу ён паклаў адрасную кнігу. Цяпер абавязкі разносчыка гэтых газэт ускладаліся на самога Траўта. Ма-

шыны ў яго не было. Ён ня меў нават ровара, і, да таго ж, да сьмерці баяўся сабак.

— Якраз недзе забрахаў вялікі сабака.

Калі Траўт, моцна засмучаны, закінуў торбу за плячо, да яго падышоў Білі Пілігрым.

— Спадар Траўт?

— Слухаю?

— Вы... Вы... *Кілгор* Траўт?

— Так.

Траўт падумаў, што Білі Пілігрым жадае паскардзіцца на нядбалую дастаўку газэт. Траўт не лічыў сябе пісьменьнікам з той прастай прычыны, што сьвет ніколі не даваў яму падставаў так думаць пра ўласную асобу.

— Пісьменьнік? — зь цяжкасьцю вымавіў Білі Пілігрым.

— Пісь... хто?

Білі Пілігрым падумаў быў, што памыліўся:

— Ёсьць такі пісьменьнік — *Кілгор* Траўт.

— *Сапраўды?* — Траўт выглядаў зьбітым з панталыку.

— Вы ніколі аб ім ня чулі?

Траўт адмоўна хітнуў:

— Не... Аб ім ніхто ніколі ня чуў.

Білі Пілігрым пасадзіў Траўта ў свой «Кадылак» і дапамог яму развезьці газэты. Усю працу выканаў Білі Пілігрым. Ён сьпяраша шукаў патрэбны адрас у сьпісе, а потым кіраваўся туды. Траўта як растружчыла. Ніколі раней ён не сустракаў шанавальнікаў свайго таленту, а Білі быў шанавальнікам, да таго ж, *з-цятым*.

Траўт сказаў Білі, што ён ніколі ня бачыў і ня чуў, каб нехта рэкламаваў, рэцэнзаваў або браў на продаж ягоныя кнігі.

— Усе гэтыя гады, — казаў ён, — я адчыняў акно і кахаўся са сьветам.

— Але ж вы атрымлівалі лісты? — спытаўся Білі. — Вось мне часам моцна карцела напісаць вам.

Траўт паказаў палец:

— Адзін раз.

— Гэта быў ліст ад *прыхільніка*?

— Гэта быў ліст ад *вар'ята*. Аўтар пісаў, што я павінны зрабіцца прэзыдэнтам сьвету.

Высьветлілася, што чалавек, які напісаў гэты ліст, быў Эльёт Роўзвотэр, Білаў сусед у шпіталі для вэтэранаў пад Лэйк-Плэйсыдам. Білі Пілігрым расказаў Кілгору Траўту пра Эльёта Роўзвотэра.

— Божа, я думаў, аўтару гадоў чатырнаццаць!

— Дарослы, сталы мужчына, ваяваў у чыне капітана.

— Ён *піша* як падлетак, — заўважыў Кілгор Траўт.

Білі Пілігрым запрасіў Траўта на сьвяткаваньне васьмнаццатай гадавіны свайго шлюбу, якое мелася адбыцца праз два дні. Вечарына была ў самым розруху. Траўт у Білавай

гасьцёўні прагна глытаў лусьцікі. З набітым плаўленым сырам і ласасёвай ікрой ротам ён гутарыў з жонкай аднаго аптамэтрыста. На вечарыне ўсе, за выняткам Траўта, мелі нейкае дачыненьне да аптамэтрыі. Да таго ж, Траўт быў адзіны, хто не насіў акулераў. На вечарыне ён быў шалёна папулярны. Усіх без вынятку ўзрушыла прысутнасьць сапраўднага пісьменьніка, дарма што ніхто не чытаў ягоных кніг.

Цяпер Траўт гутарыў з Мэгі Ёайт, якая, пабраўшыся з аптамэтрыстам, кінула месца асыстэнткі зубнога лекара і зрабілася хатняй гаспадыняй. Мэгі была прыгожанькая. Апошняя кнігай, якую яна прачытала, была «Ай-вэнга».

Білі Пілігрым стаяў побач і прыслухоўваўся да гутаркі. Ягоныя рукі мацалі нешта ў кішэні. Гэта прэзэнт, які ён зьбіраўся падарыць жонцы, — белая атлясная пушачка, а ў ёй — пярсьцёнак з сапфірам у форме зоркі. Пярсьцёнак каштаваў яму васьмсот даляраў.

Такое дурное запабяганьне ўплывала на Траўта, як марыхуана. Ён зусім страціў галаву і балбатаў на ўсе застаўкі.

— Баюся, я *замала* чытала ў жыцьці, — прызналася Мэгі.

— Мы ўсе баімся чагосьці, — адказаў Траўт. — Вось я баюся раку, пацукоў і дабэрман-пінчэраў.

— Мне, вядома ж, трэба было пра гэта ведаць, але я ня ведаю, і таму я мушу вас спытаць, — працягвала Мэгі. — Які самы знакаміты твор з таго, што вы напісалі?

— Гэта раман аб пахаваньні слыннага францускага шэф-кухара.

— Гучыць цікава...

— На пахаваньні зьбіраюцца ўсе славутыя шэф-кухары сьвету — гэта вельмі прыгожы рытуал, — прыдумваў Траўт на хаду. — Перад тым як зачыніць труну, удзельнікі жалобнай цырымоніі пасыпаюць нябожчыка пятрушкай і папрыкай.

Во як бывае.

— Гэта здарылася *насамрэч*? — спыталася Мэгі Ёйт.

Яна не вылучалася розумам, але выклікала моцны поцяг рабіць зь ёю дзетак. Толькі зьмеціўшы Мэгі, мужчыны адразу ж хацелі напоўніць яе дзецьмі. Аднак у Мэгі не вялося дзетак. Яна карысталася супрацьзачаткавымі сродкамі.

— Зразумела, *насамрэч*! — адказаў ёй Траўт. — Калі я напішу пра што-небудзь, чаго не было, і паспрабую гэта прадаць, дык мяне могуць пасадзіць у турму, бо гэта ж *махлярства*!

Мэгі верыла кожнаму слову:

— А я і ня думала...

— Дык падумайце!

— А-а, зразумела, гэта як рэклама! У рэкламнай абвестцы ты мусіш казаць праўду, інакш мецьнеш праблемы з законам.

— Менавіта. Той жа артыкул крымінальнага кодэксу.

— Вы аднойчы і пра нас напішаце кнігу?

— У сваіх кнігах я апісваю ўсё, што са мной здаралася.

— Тады я буду сачыць за тым, што кажу.

— Маеце рацыю. Але ж я не адзін, хто чуе вас. Бог таксама прыслухоўваецца. І ў Судны Дзень ён апавядзе вам усё, што вы казалі ды зрабілі. І калі высьветліцца, што вашыя словы і ўчынкі былі благія, дык гэта скончыцца для вас вельмі кепска, бо гарэцьмеце ў полымі давеку, і боль ад пякельных апёкаў не суцішыцца ніколі.

Небарака Мэгі паблякла. Паверыўшы і гэ-
таму, яна засталася стаяць аслупянелая.

Кілгор Траўт шалёна зарагатаў. Ікрынка вы-
лецела зь ягонага роту і прызямлілася Мэгі
ў дэкальтэ.

Затым адзін з прысутных аптамэтрыстаў па-
прасіў увагі. Ён узняў тост за Білі Пілігры-

ма ды Валенсію, гадавіну вяселья якіх сёньня сьвяткавалі. Згодна з плянам, калі ўсе пілі тост, цырульны квартэт «Чувашы» грывнуў песьню, а Білі Піліграм і Валенсія, абняўшыся за плечы, проста зьзялі ад шчасьця. У прысутных заблішчэлі вочы. Песьня называлася «Мая старая хеўра».

«Гэй, паслухайце, — пялася ў песьні, — я б ўсё аддаў, каб убачыць зноў маю старую хеўру». І ўсё такое. Трохі пазьней ішлі такія словы: «Вы бывайце, бывайце, сябры й таварышкі! Зьніклі з вачэй каханкі й хлапчыскі. Хай Бог дабраславіць вас!» І ўсё такое.

Зьнячэўку, дзякуючы песьні і сьвяточнай нагодзе, Білі Піліграм адчуў, як ім апаноўвае сум. Рэч у тым, што ў яго ніколі не было ані сваёй хеўры, ані каханкі, ані сяброў. Але ўсё адно ён адчуў сум. Тым часам квартэт пакутна экспэрымэнтаваў з акордамі: узяў вельмі кіслы акорд, потым — яшчэ кісьлейшы за першы, за імі сэрыю зусім ужо невыносна кіслых, якія перабіў задушна-салодкі

акорд, але на астатак прагучаў яшчэ адзін кіслы. Арганізм Білі Пілігрыма вельмі бурна зрэагаваў на гэтую зьмену акордаў. Рот напоўніўся смакам ліманад, а твар недарэчна выцягнуўся, нібыта яго расьцягвалі на катавальнай аснадзе, якая называецца дыба.

Твар Білі Пілігрыма выглядаў настолькі дзіўна, што за ім пачалі сачыць з трывогай. Госьці падумалі, што ў яго, мусіць, сардэчны прыступ, і Білі Піліграм як бы пацьвердзіў гэта, калі падышоў да крэсла і зьняможана апусціўся на яго.

Запанавала ціша.

— Ой, божачкі! — выгукнула Валенсія, нахіліўшыся да мужа. — Ты ў парадку?

— Так.

— Ты кепска выглядаеш...

— Ды не. Я ў поўным парадку.

Гэта было праўдай, за выняткам таго, што ён ня мог сабе патлумачыць, чаму гэтак дзіўна паўплывала на яго песьня. Білі Піліграм ніколі ня меў ад самога сябе сакрэтаў, а тут выявілася, што недзе ў глыбінях сьвядомасьці ён хавае нейкую таямніцу. Аднак ён ня мог зразумець, якую.

Убачыўшы, як вяртаецца звычайны колер на яго шчокі і як твар зноўку расплываецца ва ўсьмешцы, Білі пакінулі ў спакоі. Толькі Валенсія ды Кілгор Траўт не сьпяшаліся далучыцца да астатніх гасьцей. Кілгор Траўт цікаўна наблізіўся да Білі Піліграма.

— Ты як здань убачыў, — зазначыла Валенсія.

— Ды не...

Ён ня ўбачыў нічога такога, апрача таго, што насамрэч знаходзілася перад ім — чатырох сьпевакоў, гэтых чатырох звычайных людзей:

вялікавокіх, бязглуздых, з грымасамі пакуты падчас музычных пераходаў ад слодычы да кісьліні і назад.

— Дазвольце выказаць дапушчэньне? — сказаў Кілгор Траўт. — Вы, відаць, глядзелі праз *акно ў часе*.

— Праз што ён глядзеў? — перапытала Валенсія.

— Ён зьнянацку ўбачыў мінуўшчыну ці будучыню. Гэта так?

— Зусім не, — адказаў Білі Піліграм.

Ён падняўся з крэсла, засунуў руку ў кішэню, намацаў там пушачку зь пярсьцёнкам і з адсутным позіркам уручыў яе Валенсіі. Білі хацеў зрабіць падарунак напрыканцы песьні, калі на іх былі б скіраваныя ўсе позіркі. Цяпер на іх глядзеў адно Кілгор Траўт.

— Гэта мне?!

— Ага.

— Ах, Божачкі! — сказала Валенсія. Потым яна выгукнула гэта так, каб усе пачулі. Госьці згуртаваліся вакол Валенсіі, а яна адчыніла

пушачку і сама мала не завішчала, убачыўшы сапфір з зоркай усярэдзіне.

— Ах, Божачкі! — паўтарыла Валенсія.

Гучна пацалаваўшы Білі Пілігрыма, яна залямантавала:

— Дзякуй, дзякуй, дзякуй!

Увесь вечар толькі і было размоваў, што аб цудоўных ювэлірных аздобах, якія Білі Пілігрым заўсёды дорыць Валенсіі.

— Ат, колькі можна! — сказала Мэгі Ёайт. — Валенсія ўжо была атрымала дыямэнт, які я толькі ў кіно бачыла, а ў жыцці — дык першы раз.

Яна мела на ўвазе дыямэнт, які Білі Пілігрым прывёз з вайны.

Дарэчы, іншы трафэй, каронка, знойдзеная пад падшэўкай палітона імпрэсарыё, ляжаў у пушцы для запінак у адной з шуфлядак начнога століка. Білі Пілігрым меў шыкоў-

ную калекцыю запінак. У іхняй сям'і вялося дарыць яму па пары запінак на кожны Дзень бацькі. Цяпер у рукавах ягонай кашулі быў адзін з тых дарункаў. Запінкі каштавалі блізу ста даляраў. Яны былі зробленыя з старажытных рымскіх манэтаў. Сярод іншых Білі Пілігрым меў запінкі ў выглядзе маленькіх колаў рулеткі, што круціліся, як сапраўдныя. А яшчэ ў яго была пара, у якой у адну запінку быў уштукаваны сапраўдны тэрмомэтар, а ў другую — сапраўдны кампас.

Білі Пілігрым пахаджваў сярод гасьцей і выглядаў цалкам нармалёва. Траўт ні на крок не адставаў ад яго, прагнучы дазнацца, што прымоілася Білі. Большасьць раманаў Траўта была пра выкрыўленьні ў часе, экстрасэнсорныя здольнасьці ды іншыя неймаверныя рэчы. Траўт верыў у гэтыя зьявішчы і шукаў доказаў іх існаваньня.

— Табе калі-небудзь даводзілася бачыць, як сабака ступае на вялікае люстра, якое ляжыць на падлозе? — спытаўся Траўт.

— Не, ніколі, — адказаў Білі.

— Сабака апускае вочы і зьнячэўку бачыць, што пад ім нічога няма. З гэтага яму пачынае здавацца, што ён стаіць на пустым паветры. І тады скрушны сабака кідаецца ўбок.

— Ня можа быць!

— Гэтак выглядаў і *ты*. Быццам зьнячэўку ўбачыў, што стаіш на пустым паветры.

Цырульны квартэт засьпяваў зноў, і Білі Пілігрым зноў пачуўся, нібы яго расьцягнулі на дыбе. Пачуцьцё, без сумневу, было зьвязанае з гэтымі чатырма людзьмі, а не з тым, пра што яны сьпявалі.

Вось словы песьні, якую яны выконвалі, калі Білі Пілігрым у другі раз зблажэў:

Мяса па сорок, бавоўна — пятак,

Тры дні я галодны, бы нейкі жабрак.
Пашлі, Божа, сонца, бо ўвесь час імжа,
Нас рэжуць ліхія часы без нажа.
Адкрыў я карчму, інтэр'ер пад асіну —
Маланка спаліла карчму за хвіліну.
Нічога ня зрадіш — усіх душыць морак,
Пяць цэнтаў бавоўна і мяса па сорак.
Бавоўна пяць цэнтаў, а будзе па сем,
Гэткую ношу наўрад ці зьнясем...
І ўсё такое.
Білі Піліграм уцёк на другі паверх свайго
прыгожага беллага дому.

Траўт пайшоў быў за ім па ўсходах, але Білі
Піліграм спыніў яго. Падняўшыся на другі
паверх, ён зайшоў у прыбіральню. Білі Пілі-
грам сьпярша зачыніў, а потым замкнуў за
сабой дзьверы. Калі ён павярнуўся ў цемры,
дык адчуў, што ў прыбіральні ёсць яшчэ нех-
та. Акрамя Білі Піліграма там быў ягоны сын.

— Тата? — пачуўся ў цемры голас сына. Робэрту, будучаму «зялёнаму бэрэту», тады споўнілася сямнаццаць. Білі Пілігрым любіў сына, але ня вельмі добра яго ведаў. Ён ніяк ня мог пазбыцца думкі, што і ведаць аб Робэрту няма чаго.

Білі пстрыкнуў выключальнікам. Робэрт сядзеў на ўнітазе са спушчанымі піжамнымі штанамі. На шыі ў яго вісела электрычная гітара на почапцы. Робэрт толькі сёньня купіў яе. Ён пакуль што ня ўмеў на ёй граць і, па сутнасьці, так ніколі і не навучыцца. Гітара была пэрламутрава-ружовай.

— Прывітаньне, сынку, — сказаў Білі Пілігрым.

Ён зайшоў у спачывальню, дарма што зьнізу чакалі госьці, якіх трэба было забавляць. Лёг на матрац, уключыўшы «Магічныя пальцы». Матрац загойдаўся і выпудзіў сабаку з-пад

ложка. Гэта быў Спот. Старэча Спот быў тады яшчэ жывы. Спот паглядзеў на яго і зноўку скруціўся ў куце.

Білі Пілігрым напружыўся, разважаючы аб тым узрушэнні, якое на яго зрабіў квартэт, і выявіў сувязь з адным даўно перажытым эпізодам. Гэтым разам ён ня меў патрэбы вандраваць у часе. Дробна трасучыся, Білі проста аднавіў яго ў памяці.

У ноч, калі зруйнавалі Дрэздэн, ён знаходзіўся пад зямлёй, у лядоўні для мясных тушаў. Зьверху гуло, нібы па зямлі хадзілі казначныя волаты. Гэта былі фугасныя бомбы, якія выбухалі разам па некалькі штук. Волаты ўсё хадзілі і хадзілі. Як выявілася, падземная лядоўня была вельмі надзейным сховішчам. Адзінае, што адбылося тут — гэта дожджык з вапны. У лядоўні знаходзілася сто амэрыканцаў, чатыры іх канваіры і колькі тушаў са

злупленай скурай — а больш нікога. Астатнія канваіры перад самым авіяналётам пайшлі ў горад, каб скарыстацца выгодамі ўласных кватэр. Цяпер іх усіх пазабівала разам зь іхнімі сем'ямі.

Во як бывае.

Дзяўчат, якіх Білі Пілігрым бачыў аголенымі, таксама пазабівала, калі яны сядзелі ў больш плыткім сховішчы на другім баку бойні.

Во як бывае.

Нехта з канваіраў раз-пораз падымаўся па ўсходах да дзэв'ярэй, каб паглядзець, што творыцца звонку. Потым ён спускаўся назад і перашэптваўся зь іншымі канваірамі. На паверхні шалела бура з агню. Дрэздэн быў адным вялікім вогнішчам. Полымя гэтага вогнішча жэрла ўсё, што магло гарэць.

Да полудня наступнага дня было небясьпечна выходзіць са сховішча. Калі амэрыканцы з канваірамі нарэшце выбраліся на паверхню, неба засьціў чорны дым. Сонца было падобнае да сярдзітага залатога гузіка. А сам

Дрэздэн нагадваў Месяц, дзе нічога няма за
выняткам мінэралаў. Камяні выпраменьвалі
цяпло. Амаль усе людзі былі мёртвыя.

Во як бывае.

Канваіры, шалёна круцячы вачыма, пачалі
інстынктыўна туліцца адзін да аднаго. Кож-
ны паспрабаваў сказаць хоць нешта, потым
яшчэ, але ніхто так нічога і ня вымавіў, да-
рма што раты адкрываліся безупынку. Усё
гэта нагадвала нямую кінастужку з удзелам
цырульнага квартэту.

«Вы бывайце, бывайце, — мусіць, сьпявалі
канваіры, — сябры й таварыскі! Зьніклі з вачэй
каханкі й хлапчыскі. Хай Бог дабраславіць вас!..»

— Апаবাদзі мне што-небудзь! — папрасіла
аднойчы Мантана Ёйлдгэк, калі яна баві-

ла час зь Білі Пілігрымам на Тральфамадоры ў заапарку.

Яны ляжалі, прытуліўшыся, у ложку. У гэты момант за імі ніхто не назіраў. Вялізнае покрыва захінула купал. Мантана была на шостым месяцы. Акругленая і ружовая, яна раз-пораз лянотна прасіла Білі Пілігрыма пра якую-небудзь дробную паслугу. Мантана не магла паслаць яго па марозіва ці клубніцы, паколькі атмасфэра звонку была насычаная цыянідам, а найбліжэйшыя клубніцы і марозіва прадаваліся на адлегласьці многіх мільёнаў сьветлавых гадоў.

Аднак яна магла паслаць яго да лядоўні, што была ўпрыгожаная карцінкай з мужчынам і жанчынай на ровары. Яшчэ яна магла лісьліва папрасіць яго, як цяпер:

— Сонейка, апавядзі мне што-небудзь...

— Дрэздэн быў разбураны ноччу 13 лютага 1945 года, — пачаў Білі Пілігрым. — Апоўдні наступнага дня мы выйшлі са сховішча...

Ён расказаў ёй пра чатырох канваіраў, якія ў сваёй аслупяnelасьці і жалобе нагадвалі

сяброў цырульнага квартэту. І пра будынак бойні, скуль зьніклі ня толькі дах і шыбы, але і агароджа. Ля будынку ўсюды ляжалі чорныя палены. Гэта былі людзі, якіх нагнала агнявая бура, расказаў ён. Во як бывае.

Білі Пілігрым расказаў Мантане, што сталася зь іншымі будынкамі бойні, якія раней нагадвалі скалы. Іх драўляныя часткі выпаліў агонь, і камяні, шуснуўшы, пачалі скочвацца адзін па адным, пакуль не згуртаваліся ў невысокія ахайныя пагоркі.

— Ну, рыхтык Месяц, — падсумаваў Білі Пілігрым.

Канваіры загадалі амэрыканцам пашыхтавацца ў калёну па чатыры — што амэрыканцы і зрабілі. Пасьля немцы казалі палонным скіравацца ў бок сьвінарніку, які раней быў амэрыканцам домам. Сьцены сьвінарніку ўсё яшчэ стаялі, але шыбы і дах зьніклі, а ўсярэ-

дзіне нічога не засталася, апрача попелу ды аскабалкаў расплаўленага шкла. Тут не было ні ежы, ні вады, і таму ўсе, хто выжыў, — калі яны і надалей жадалі быць жывымі, — мусілі караскацца, пагорак за пагоркам, па месяцовай паверхні.

Што яны і рабілі.

Пагоркі толькі здалёк выглядалі ахайнымі і грунтоўнымі. Тыя, што караскаліся па іх, вельмі хутка зьведалі, наколькі яны ненадзейныя, рухомыя і гарачыя на дотык. Варта было закрануць апорны камень, і хісткая грудкі, перш чым улегчыся наноў, імкнуліся рассыпацца.

Пакуль палонныя рухаліся праз выпалены горад, усе збольшага маўчалі. Не знаходзілася годных увагі словаў. Было зразумела адно: у гэтым горадзе ўсіх, незалежна ад узросту і полу, павінна было пазабіваць, а тыя, што яшчэ сноўдалі па ім, былі памылкай, якая за-

кралася ў агульны плян зьнішчэння. На Месяцы ня мусіла застацца ні душы.

Тым часам прыляцелі амэрыканскія зьнішчальнікі і пачалі кружляць паверх дыму, каб зьмеціць тых, хто яшчэ варушыцца. Яны згледзелі, як унізе варушыліся Білі Пілігрым і іншыя. Зьнішчальнікі асыпалі іх кулямётным агнём, але ж схібілі. Пасьля яны заўважылі яшчэ адзін чалавечы хаўрус, які рухаўся паўз раку, і зноў пачалі абстрэл. Некалькі чалавек забіла. Во як бывае.

Мэтай авіяналёту на Дрэздэн было прысепшыць канец вайны.

Білава гісторыя скончылася даволі дзіўным чынам у прадмесьці, якое не кранулі бомбы і агонь. Надвячоркам канваіры і амэрыканскія

ваеннапалонныя дайшлі да заезнага дому, паранейшаму адчыненага для кліентаў. Там гарэлі сьвечкі. На першым паверсе ў трох камінах палаў агонь. А на другім стаялі ненакрыты стол і вольныя крэслы, якія чакалі наведнікаў. У суседніх пакоях пуставалі ахайна засьцеленыя ложкаі.

Справы ў заезным доме вялі сьяпы гаспадар, яго відушчая жонка, што загадвала кухняй, і іх дзьве маладыя дачкі, якія працавалі афіцыянткамі і пакаёўкамі. Гэтая сям'я ўжо ведала, што Дрэздэну больш не існуе. Відушчыя сямейнікі бачылі, як палае горад, і хутка зразумелі, што цяпер іхні дом апынуўся на краі пустэльні. Але ўсё адно яны адчыніліся для кліентаў: паліравалі шклянкі, заводзілі гадзіннік, варушылі ў каміне качаргой і чакалі, чакалі наведнікаў.

Толькі ніхто не прыходзіў з Дрэздэну... Гадзіннік тахкаў, дровы ў каміне трухцелі, з напайпразрыстых сьвечак сьцякаў воск. Але тут пачуўся грукат, і на падворак зайшлі ча-

тыры нямецкія жаўнеры ды сто амэрыканскіх ваеннапалонных.

Гаспадар спытаў у канваіраў, ці яны прыйшлі з гораду.

— Так, — адказалі канваіры.

— А яшчэ хто-небудзь сюды ідзе?

Канваіры расказалі, што падчас усёй гэтай нялёгкай дарогі яны ня ўбачылі аніводнай жывой душы.

Сьяпы гаспадар заезнага дому сказаў, што амэрыканцы могуць пераначаваць у стайні. Ён пакарміў іх супам, напіў эрзац-кавай і наліў трохі піва. Пазьней гаспадар зазірнуў у стайню, каб паглядзець, як яны ўладкоўваюцца на сене.

— Дабранач, амэрыканцы! — сказаў ён панямецку. — Добрых сноў.

9

Вось як Білі Пілігрым страціў сваю жонку Валенсію.

Калі Білі Пілігрым ляжаў непрытомны ў вэрмонцкай лякарні пасля катастрофы самалёту на гары Шугарбуш, Валенсія, пачуўшы пра аварыю, панеслася да яго на «Кадылаку» мадэлі «Эльдарада Купэ дэ Віль». Валенсіяй апанавала гістэрыка, бо ёй, ня ўтойваючы, казалі, што Білі Пілігрым можа памерці або ператварыцца ў фікус.

Валенсія багоміла мужа. Яна нагэтулькі моцна плакала ды галасіла за стырном, што,

едучы па хуткаснай шашы, прамінула патрэбны паварот. Валенсія глыбока ўтапіла пнэўмапрыводную пэдаль тормазу, і аб бампэры «Кадылаку» вытнуўся «Мэрсэдэс». Ніхто не пацярпеў, дзякуй Богу, бо абодва кіроўцы былі прышпіленыя рамянямі бясьпекі. Дзякуй Богу, дзякуй Богу... У «Мэрсэдэса» разьбілася ўсяго толькі адна фара. Але ж задняя частка «Кадылаку» ператварылася ў свята аўтарамонтніка. Разьзяўлены багажник выглядаў, як рот вясковага крэціна, калі той кажа, што ні аб чым нічагенькі ня ведае. Бакавыя крылы спляжыліся. «Рэйгана ў прэзыдэнты!» — заклікала налlepка на бампэры. Задняя шыба пакрылася сеткаю расколінак. Выхлапная труба ляжала на асфальце.

Кіроўца «Мэрсэдэсу» выскачыў з машыны, падбег да Валенсіі і спытаў: «Вы як?» Валенсія гістэрычна прамармытала нешта пра Білі Пілігрыма ды авіякатастрофу, тут жа завяла рухавік і шуганула па сустрэчнай паласе, пакінуўшы на асфальце выхлапную трубу.

Калі Валенсія ўляцела на двор лякарні, людзі кінуліся да вокнаў, каб зірнуць, хто гэта нарабіў столькі шуму. Страціўшы абодва глушыльнікі, «Кадылак» роў, як цяжкі бамбавік, які ляціць на слова гонару і адным крыле. Валенсія яшчэ здолела заглушыць рухавік, але пасля ейная галава бясьсільна апусьцілася на стырно — як шалёны загаласіў кляксон. Нейкі лекар і мэдыстра выбеглі на вуліцу дазнацца, што здарылася. Нябога Валенсія самлела, зможаная чадным газам. Ейны твар быў колеру нябёснага блакіту.

Праз гадзіну Валенсія памерла. Во як бывае.

Білі Пілігрым нічога ня ведаў пра жончыну сьмерць. Ён трызьніў, вандраваў у часе і ўсё такое. Лякарня была нагэтулькі запоўненая, што Білі Пілігрым ня меў асобнай палаты. Разам зь ім ляжаў прафэсар гісторыі Гарвардзкага ўнівэрсытэту Бэртрам Коўплэнд

Рамфурд. Ён ня мог бачыць Білі Пілігрыма, паколькі той быў адгароджаны белай ільняной шырмаю на гумовых колах. Аднак разпораз Рамфурд чуў, як Білі Піліграм размаўляе сам з сабою.

Левая нага Рамфурда ляжала ў выцяжцы. Ён зламаў нагу, катаючыся на горных лыжах. Рамфурду споўнілася семдзясят, але ён меў цела і дух трыццаціпяцігадовага. Рамфурд зламаў нагу, калі паехаў у мядовы месяц са сваёй пятай жонкай. Яе звалі Лілі. Ёй споўнілася дваццаць тры.

Прыблізна тады, калі нябогу Валенсію абвесьцілі мёртвай, Лілі з ношкай кніг зайшла ў палату, дзе ляжалі Рамфурд і Білі Піліграм. Рамфурд паслаў жонку па кнігі ў Бостан. Ён працаваў над аднатомнай «Гісторыяй вайскова-паветраных сілаў ЗША ў Другой сусветнай вайне». У кнізе апісваліся бамбава-

ньні і паветраныя баі, якія адбыліся яшчэ да таго, як Лілі зьявілася на сьвет.

— Хлопцы, ідзіце вы ўжо безь мяне, — трызьніў Білі Піліграм, калі мілая ліліпуцістая Лілі зайшла ў палату.

Яна працавала стрыптызэркай у начным бары, калі Рамфурд упершыню ўбачыў яе і наважыўся прысабечыць дзеўчыну. Лілі не перавялі ў старэйшыя клясы. Ейны каэфіцыент разумовага разьвіцьця быў ніжэйшы за сярэдні.

— Я яго баюся! — прашаптала Лілі мужу, маючы на ўвазе Білі Піліграма.

— Божа, як ён мне *набрыдзеў!* — прагрымеў Рамфурд. — Ён толькі тое і робіць у сьне, што здаецца ў палон, перапрашае і ўмольвае, каб яго пакінулі ў спакоі.

Рамфурд быў брыгадным генэралам авіяцыі ў адстаўцы, афіцыйным гісторыкам вайскова-

паветраных сілаў ЗША, прафэсарам, аўтарам дваццаці шасьці кніг, спадчынным мультымільянерам і адным з найлепшых яхтсменаў усіх часоў. Яго самай вядомай кнігай стаўся дапаможнік па сэксе і актыўных занятках спортам для мужчын, якія ўжо сягнулі шасьцідзесяціпяцігадовага ўзросту. А цяпер ён цытуе Тэадора Рузвэльта, якога сам моцна нагадвае:

— Я мог бы выштукаваць лепшага чалавека з банана.

Акрамя кніг Рамфурд папрасіў Лілі ўзяць у Бостане копію звароту прэзыдэнта Гэры С. Трумана, у якім той абвесьціў усяму сьвету, што на Хірасіму была скінутая атамная бомба. Лілі прынесла ксэракопію прамовы, і Рамфурд спытаўся, ці яна яе чытала.

Лілі адказала: «Не». Ёй цяжка давалася чытаньне, і гэта было адной з прычынаў яе выключэньня са школы.

○ Рамфурд загадаў Лілі зараз жа сесьці і прачытаць заяву Трумана. Ён ня ведаў, што яна кепска чытае. Наагул, Рамфурд практычна нічога ня ведаў пра Лілі, за выняткам таго, што яна была жывым доказам ягонага супэрмэнства.

○ Лілі села і зрабіла выгляд, што чытае опус Трумана, у якім былі такія словы:

Шаснаццаць гадзін таму амэрыканскі самалёт скінуў бомбу на Хірасіму, адну з ключавых базаў японскага войска. Магутнасьць бомбы адпавядала выбуху больш чым дваццаці тысячаў тонаў тратылу. Яна мела выбуховую сілу ў 2000 разоў большую, чым брытанская бомба «Вялікі шлем». Гэта самая магутная бомба, выкарыстаная за ўсю гісторыю войнаў на Зямлі.

Японцы пачалі вайну з авіяналёту на Пэрл-Гарбар. Адплату яны атрымалі напоўніцу. І гэта яшчэ не канец. Цяпер, з гэтай бомбай, мы якасна павялічым маштабы зьнішчэньня ворага, дадаючы моцы нашым узброеным

сілам, моцы, якая з кожнай гадзінай толькі ўзрастае. Аналягічныя бомбы ўжо паступілі ў вытворчасць, а яшчэ больш магутныя мадэлі знаходзяцца ў распрацоўцы.

Гэта атамная бомба. Яна выкарыстоўвае першапачатковую крыніцу энэргіі сусьвету, ад якой сілкуецца Сонца, і гэтая энэргія была пушчаная супроць тых, хто прынёс вайну на Далёкі Ёсход.

Яшчэ да 1939 году навукоўцы былі перакананыя, што тэарэтычна магчыма вызваліць атамную энэргію. Але на практыцы нікому не ўдавалася зрабіць гэтага. Ужо ў 1941 годзе мы ведалі, што немцы вядуць ліхаманкавыя пошукі спосабу далучэння атамнай энэргіі да сваёй вайсковай машыны, пры дапамозе якой яны спадзяваліся падняволіць сьвет. Але іх пляны сышлі на пшык. Мы мусім быць удзячныя Боскай волі, што немцы пасьпелі зрабіць толькі абмежаваную колькасць ракетаў клясы «Фаў-1» і «Фаў-2», і яшчэ больш удзячныя ёй за тое, што яны

наагул не пасьпелі авалодаць сакрэтам
вытворчасьці атамнай зброі.

Бітва лябараторыяў тоіла ў сабе столькі ж
рызыкі, колькі бітвы ў паветры, на сушы і на
моры, і цяпер мы перамаглі ў бітве лябарато-
рыяў, гэтаксама, як і ў іншых бітвах.

Сёньня мы маем зброю, каб значна хутчэй
і больш якасна зьнішчаць хоць якое вытво-
рчае прадпрыемства, якое толькі маюць япо-
нцы на паверхні зямлі ў любым сваім горадзе.
Мы зруйнуем іх докі, заводы і камунікацыі. І каб
усе зразумелі: мы зруйнуем дашчэнту вайско-
вую моц Японіі. Каб усьцерагчы...

І ўсё такое.

Адна з кніг, якую прывезла Рамфурду Лілі, на-
зывалася «Разбурэньне Дрэздэну». Кнігу напі-
саў ангелец, якога звалі Дэйвід Ірвінг. У Амэры-
цы яе выпусьціла выдавецтва «Голт Райнгарт
энд Ёнстан» у 1964-ым. У гэтай кнізе Рамфурду

былі патрэбныя выняткі зь дзвюх прадмоваў, напісаных ягонымі сябрамі: Айрам С. Ікерам, генэралам-лейтэнантам вайскова-паветраных сілаў ЗША ў адстаўцы, і брытанскім маршалам авіяцыі — сэрам Робэртам Сондбі, кавалерам Вайсковага Крыжа, кавалерам Авіяцыйнага Крыжа, кавалерам Крыжа вайскова-паветраных сілаў, і г. д., і да т. п.

Ягоны сябар генэрал Ікер між іншага пісаў наступнае:

Мне цяжка зразумець тых ангельцаў ды амэрыканцаў, якія плачма плачуць па забітых зь ліку цывільнага насельніцтва ворага, але якія не пральюць і сьлязінкі па нашых мужных экіпажах, што загінулі ў небе, змагаючыся з драпежным агрэсарам. На маю думку, спадару Ірвінгу не зашкодзіла б успомніць, калі ён апісваў жахлівыя сцэны забойства жыхароў Дрэздэну, што ў гэтую самую хвіліну «Фаў-1» і «Фаў-2» падалі на зямлю Ангельшчыны і забівалі без усякага разбору ні ў чым не вінаватых мужчынаў, жанчынаў і дзяцей, то бок рабілі тое, дзеля чаго яны

былі, па сутнасці, распрацаваныя і выштукаваныя. Да таго ж, не зашкодзіла б яму ў сваёй кнізе прыгадаць Бухенвальд і Кавэнтры.

Прадмова, напісаная Ікерам, завяршалася такімі словамі:

Я глыбака шкадую, што брытанскія ды амэрыканскія бамбавікі зьнішчылі 135 000 чалавек у авіяналёце на Дрэздэн, але я памятаю, хто распачаў апошнюю вайну, і яшчэ мацней шкадую аб больш чым 5 000 000 саюзнікаў, якія каной уласнага жыцця паклалі канец нацызму і зьнішчылі яго дазваньня.

Во як бывае.

У сваю чаргу маршал авіяцыі Сондбі, акрамя іншага, выказаў такую думку:

Ніхто ня стане адмаўляць, што бамбаваньне Дрэздэну сталася вялікай трагедыяй. Наўрад ці пасля чытаньня гэтай кнігі нехта дасьць веры, што існавала хоць мінімальна вайсковая неабходнасьць у гэтым. Бамбаваньне Дрэздэну было адным з тых жудасных выпадкаў, якія часам здараюцца на вайне ў выніку фатальнага

зьбегу абставінаў. Тыя, што прымалі пастанову аб бамбаваньні, не вылучаліся зласьлівасьцю ці крыважэрнасьцю, хаця цалкам імаверна, былі задалёкія ад суворай ваеннай рэчаіснасьці, каб усьвядоміць усю разбуральную моц масіўнага авіяналёту ўвесну 1945-га.

Прыхільнікі ядзернага раззбраеньня, мусіць, лічаць, што, калі б яны дасягнулі сваёй мэты, дык вайна зрабілася б больш памяркоўнай і сумленнай. Таму ім варта было б прачытаць гэтую кнігу і падумаць пра лёс Дрэздэну, дзе ад самай звычайнай, канвэнцыйнай зброі, загінула 135 000 чалавек. Ноччу дзявятага сакавіка 1945 году налёт амэрыканскіх цяжкіх бамбавікоў на Токіё, якія скінулі запальныя і фугасныя бомбы, стаў прычынай сьмерці 83 793 чалавек. Тымчасам як атамная бомба, кінутая на Хірасіму, забрала 71 379 жыцьцяў.

Во як бывае.

— Калі будзеш у Коўдзі, штат Ваямінг, — прамовіў Білі Пілігрым за сваёй ільняной шырмаю, — проста спытай Шалёнага Боба!

Лілі перасмыкнулася і працягнула ўдаваць, што чытае опус Гэры Трумана.

У гэты ж дзень адведаць Білі Пілігрыма прыйшла ягоная дачка Барбара. Яе проста напампавалі супакаляльным. Барбара мела такі ж шклісты позірк, які быў незадоўга да расстрэлу ў старога небаракі Эдгара Дэрбі ў Дрэздэне. Доктары надавалі ёй пігулак, каб яна змагла хоць трохі трымацца у сытуацыі, калі яе бацька разьбіўся, а маці загінула.

Во як бывае.

Барбару суправаджалі лекар і мэдыстра. Ёйны брат Робэрт знаходзіўся на борце самалёту, які імчаў яго дадому з поля бою ў В'єтнаме.

— Татуля... — лагодна загукала яна. — Татуля?

Аднак Білі Піліграм у гэты момант быў ад яе на адлегласьці дзесяці гадоў, вярнуўшыся

ў 1958-мы. Ён дасьледуе вочы аднаго падлетка, выхадца з азіяцкае краіны, які мае разумовыя адхіленьні. Побач знаходзіцца маці хлопца, што ўзяла на сябе функцыі перакладніцы.

— Колькі кропачак ты бачыш? — пытаецца ў падлетка Білі Пілігрым.

А потым ён перавандраваў у іншы час: яму шаснаццаць, і ён сядзіць у пачакальні, прыйшоўшы да лекара. У яго нарывае адзінец. Апрача Білі Пілігрыма ў пачакальні знаходзіцца толькі адзін пацыент — старэнькі дзядок. Ён моцна пакутуе на газы. Дзядок гучна пярдыкае і амаль імгненна адрыгвае.

— Прабач, — кажа дзядок Білі.

І ўсё паўтараецца.

— Божухна, я ведаў, што старасьць — паскудная штука... — скардзіцца дзядок.

Ён хітае галавой і дадае:

— ...але ж ня думаў, што *настолькі*.

Білі Пілігрым расплюшчыў вочы ў вэрмонцкай лякарні, не разумеючы, дзе знаходзіцца. Побач з ложкам сядзеў сын Робэрт. На Робэрту была вайсковая форма славурых «ззялёных бэрэтаў». Яго коратка пастрыжаныя валасы вытыркаліся залацістай шчэцьцю. Грудзі ўпрыгожвалі мэдалі Пурпуровае Сэрца, Срэбная Зорка і Бронзавая Зорка. Апошняя была з дзьвюма спражкамі. Спражкі сымбалізавалі паўторнае ўзнагароджаньне.

Гэтага хлопца выключылі са школы за дрэнную вучобу, у шаснаццаць гадоў ён пачаў моцна піць і зьвязаўся з хеўрай маладых хуліганаў. Адноўчы Робэрта арыштавалі за перакультываньне сотні магільных плітаў на каталіцкіх могілках. Цяпер Робэрт выправіўся. Ён меў стрункую паставу, наглянцаваныя боты і адпрасаваныя штаны. Да таго ж, у войску Робэрт быў камандзірам.

— Тата?

Білі Пілігрым зноўку заплюшчыў вочы.

Ён мусіў прапусьціць паховіны ўласнай жонкі, паколькі па-ранейшаму быў нямоглы. Тым ня менш, калі цела Валенсіі аддалі зямлі на Іліюмскіх могілках, ён быў пры памяці. Білі Пілігрым амаль не гаварыў з таго часу, як апрытомнеў. Ён не адрэагаваў належным чынам на звестку пра сьмерць Валенсіі ды прыезд Робэрта з фронту. Амаль усе лічылі яго фікусам. Былі нават прапановы зрабіць яму праз пэўны час яшчэ адну апэрацыю, якая б палепшыла цыркуляцыю крыві ў галаве.

Насамрэч вонкавая абыякавасьць Білі Пілігрыма была заслонай. Яна хавала бурапенную дзейнасьць мозгу, які ўзрушана віраваў. Ён пісаў лісты і ўкладаў лекцыі. Яны былі пра лятальныя сподкі, неістотнасьць сьмерці і праўдзівую сутнасьць часу.

Прафэсар Рамфурд казаў пра Білі шмат прыкрых рэчаў у ягонай прысутнасці, думаючы, што таму адшыбла мазгі.

— Чаму яны не дадуць яму *памерці*? — спытаўся Рамфурд у Лілі.

— Ня ведаю, — адказала Лілі.

— Ён жа больш не чалавек. Лекарам належыць апекавацца адно людзьмі. Трэба даць яго вэтэрынарам ці садаўнічым. *Тыя* б ведалі, што зь ім рабіць. Ты ж толькі зірні на яго! І гэта мэдыцына называе жыцьцём! Але хіба жыцьцё чалавека такое выродлівае?

— Ня ведаю, — адказала Лілі.

Рамфурд расказваў Лілі пра бамбаваньне Дрэздэну, а Білі Пілігрым усё гэта чуў. З Дрэздэнам у Рамфурда ня ладзілася. Яго будучая аднатомная «Гісторыя вайскова-паветраных

сілаў ЗША ў Другой сусьветнай вайне» му-сіла стацца даступна напісаным, сьціслым пераказам дваццаці сямі тамоў «Афіцыйнай гісторыі вайскова-паветраных сілаў ЗША падчас Другой сусьветнай вайны». Праблема палягала ў тым, што ў гэтых дваццаці сямі тамах не было амаль нічога пра бамбаваньне Дрэздэну, дарма што гэты авіяналёт меў такі казачны посьпех. На працягу многіх гадоў пасьля вайны памеры гэтага посьпеху амэрыканскія ўлады трымалі ад сваіх грамадзянаў у абсалютным сакрэце. Вядома, для нямецкага народу авіяналёт ня быў таямніцай, гэтаксама як і для Савецкага Саюзу, чыё войска пасьля вайны заняло Дрэздэн і дагэтуль там заставалася.

— Урэшце амэрыканцы дазналіся пра Дрэздэн, — сказаў Рамфурд праз дваццаць тры гады пасьля налёту. — І шмат хто зь іх цяпер

ведае, накойкі гэтае бамбаваньне было горшым за Хірасіму. Таму я мушу напісаць нешта аб Дрэздэне ў маёй кнізе. Зразумела, з афіцыйнага гледзішча. А таксама дадаць шмат невядомых раней звестак.

— Чаму ж яны хавалі ў сакрэце гэта так доўга? — спыталася Лілі.

— Улады асьцерагаліся, што найбольш чужыя сэрцы, — адказаў Рамфурд, — могуць палічыць гэты налёт не такім ужо і слушным учынкам.

І менавіта цяпер Білі Пілігрым пачаў адэкватна рэагаваць.

— Я быў там, — прамовіў ён.

Рамфурду было цяжка ўсур'ез браць пад увагу сьведчаньні Білі Пілігрыма, пакойкі адстаўнік ужо даўно бачыў у суседу па палаце нешта нейкае, якое не належыць да чалавечага роду і якому лепей пайсьці з жыцьця як

мага хутчэй. Цяпер, калі Білі Пілігрым пачаў казаць выразна і дарэчна, вушы Рамфурда ўспрымалі Білава маўленьне як замежную мову, ня вартую таго, каб яе вывучалі.

— Што ён там балбоча? — спытаўся Рамфурд.

Лілі мусіла ўзяць на сябе функцыі перакладніцы:

— Ён сказаў, што быў там.

— Ён быў дзе?

— Ня ведаю, — адказала Лілі. Яна спытала ў Білі Пілігрыма:

— Дзе вы былі?

— Дрэздэн, — адказаў Білі Пілігрым.

— Дрэздэн, — пераклала Лілі Рамфурду.

— Ён проста, як рэха, паўтарае ўсё, што мы кажам, — сказаў Рамфурд.

— А-а! — кемна прамовіла Лілі. — У яго рэ-халалія.

— А-а!

Рэчалалія — гэта такая псыхічная хвароба, пры якой пацыент імгненна паўтарае словы, якія кажуць побач зь ім іншыя людзі. Але ж Білі Пілігрым не хварэў на рэчалалію. Проста Рамфурду было гэтак ямчэй думаць пра свайго суседа. Рамфурд разважаў паводле вайсковага звычаю: непатрэбная асоба, сьмерці якой ён гэтак прагнуў, проста павінная пакутаваць на якую-небудзь прыкруую хваробу.

Некалькі гадзінаў запар Рамфурд настойваў, што Білі Пілігрым хворы на рэчалалію, увоздзячы гэта ў вушы лекарам і мэдсэстрам. Над Білі Пілігрымам правялі шэраг экспэрымэнтаў. Лекары і мэдсэстры заахвочвалі яго азвацца, як рэха, але ж ён ні разу ім не адгукнуўся.

— Гэта ён цяпер нічога ня кажа, — прабуркатаў Рамфурд. — Вось варта вам выйсьці з палаты, як ён пачне зноў.

Ніхто не прыняў дыягназ Рамфурда ўсур'ёз. Пэрсанал лякарні лічыў Рамфурда за гідкага дзеда, самазадаволенага і крыважэрнага. Рамфурд часьцяком казаў мэдыкам, наўпрост ці ўскосна, што нямоглыя людзі заслугоўваюць сьмерці. Тым часам як сам пэрсанал лякарні пільнаваўся думкі, што трэба ўсяляк падтрымліваць нямоглых і што абсалютна ніхто не заслугоўвае заўчаснае сьмерці.

Там, у лякарні, зь Білі Пілігрымам прылучылася прыгода, якая вельмі часта здараецца зь бездапаможнымі людзьмі падчас вайны: ён паспрабаваў давесьці сьляпому і глухому праціўніку, што яго, няхай сабе і ворага, варта пачуць і выслухаць. Білі Пілігрым маўчаў да самага вечара. А калі патушылі сьвятло

і нарэшце запанавала абсалютная цішыня, у якой не было каму правакаваць рэха, ён сказаў Рамфурду:

— Я быў у Дрэздэне, калі яго бамбілі. Я быў там у палоне.

Рамфурд раздражнёна ўздыхнуў.

— Слова гонару, — запэўніў Білі Піліграм. — Вы мне ня верыце?

— Вы абавязкова хочаце гаварыць пра гэта цяпер? — спытаўся Рамфурд.

Ён пачуў, але не захацеў верыць.

— Нам зусім не абавязкова пра гэта гаварыць, — адказаў Білі. — Я проста хачу, каб вы ведалі: я быў там.

Нічога больш не было сказана пра Дрэздэн у тую ноч. Білі Піліграм заплюшчыў вочы і перавандраваў у травеньскі поўдзень. Два дні пасля сканчэння Другой сусветнае вайны: Білі Піліграм і пяць іншых амэрыкан-

скіх палонных ехалі ў падобнай да труны зялёнай будзе, якую яны знайшлі пакінутай у адным з прадмесьцяў Дрэздэну. Буда была запрэжаная парай коней. Цок-цокаючы, коні цягнулі амэрыканцаў уніз па вузкай каляіне, пракладзенай пасярод падобных да мясяцовага ляндшафту руінаў. Амэрыканцы вярталіся на бойню па трафэі. Білі Пілігрыму згадалася ржаньне коней малочніка, якое будзіла яго рана-ранкам у Іліюме, калі ён быў малым.

Білі Пілігрым усеўся ззаду хісткай буды, якая нагадвала труну. Ягоная галава падалася назад, а ноздры пачалі разьдзьмувацца. Яму было радасна. Яму было цёпла. У будзе везьлі харч, віно, фотаапарат, калекцыю марак, чучала савы і надкамінны гадзіннік, які заводзіўся ад перападаў атмасфэрнага ціску. У прыгарадзе, у які перанесьлі іхнюю турму, амэрыканцы заходзілі ў пустыя дамы. Там яны і панабіралі гэтыя і шмат якія іншыя рэчы.

Гаспадары, пачуўшы, што ідуць рускія, якія, паводле чутак, забіваюць, рабуюць, гвалтуюць і падпальваюць, паўцякалі.

Аднак рускіх пакуль не было, дарма што мінула ўжо два дні пасьля вайны. Сярод руінаў панавалі ціша і спакой. Па дарозе да бойні Білі Пілігрым убачыў толькі аднаго чалавека. Гэта быў стары, які пхаў перад сабой дзіцячы вазок. У вазку ляжалі рондалі, конаўкі, шкілет парасона, ды іншыя рэчы, знойдзеныя сярод крушняў.

Калі яны прыехалі да бойні, Білі Пілігрым застаўся ў будзе, падстаўляючы твар сонцу. Астатнія пайшлі шукаць трафэі. Шмат гадоў пазьней тральфамадорцы параяць яму засяроджвацца на шчасьлівых імгненьнях жыцьця ды ігнараваць нешчасьлівыя, назіраць за цудоўнымі хвілінамі, калі вечнасьць як бы прыпынілася на месцы. Калі б Білі Пілігрым

змог дасягнуць гэткай сэлэктыўнасьці ўспрымання, ён, мусіць, абраў бы найшчасьлівейшым імгненьнем у жыцьці той неглыбокі сон у будзе пад промнямі ласкавага сонейка.

Білі Пілігрым спаў узброены. Апошні раз ён трымаў у руках зброю на манэўрах у Паўднёвай Караліне. Яго спадарожнікі настаялі, каб ён узброіўся, паколькі Бог сьвяты адно ведае, якія забойцы могуць хавацца ў норках сярод мора друзу: валачашчыя сабакі, зграі пацукоў-трупажэраў, уцёклыя маньякі, крымінальнікі-забойцы ды жаўнеры, якія ніколі ня спыняць забойствы, пакуль не заб'еш іх саміх.

У Білавай кабуры быў вялізны кавалерыйскі пісталет, рэлікт Першай сусьветнай вайны. Яго дзяржальна сьціскала колца. Пісталет набіваўся кулямі, якія былі ўвелькі зь яйка малінаўкі. Білі Пілігрым знайшоў яго ў адным доме на спальным століку. Такая ўжо асаблі-

васьць у канца вайны: абсалютна кожны, хто прагне атрымаць зброю, спраўджвае сваю мару. Зброя валялася паўсюль. Білі Пілігрым узяў сабе яшчэ і парадную шаблю афіцэра люфтвафэ. Яе дзяржальна было аздобленае штампаваным арлом з разяўленай дзюбай. Арол трымаў у лапах свастыку і глядзеў долу. Білі Пілігрым знайшоў шаблю ўваткнутай у тэлефонны слуп. Ён выцягнуў яе са слупа, калі праяжджаў побач.

Ягоны і так неглыбокі сон амаль перарваўся, калі пачулася гутарка мужчыны і жанчыны, якія размаўлялі па-нямецку са спагадай у голасе. Суразмоўцы кагосьці шкадавалі. Праз сон Білі падалося, што такім тонам, мусіць, размаўлялі вучні Ісуса Хрыста, калі здымалі ягонае скатаванае цела з крыжа. Во як бывае.

Білі Пілігрым расплюшчыў вочы. Мужчына і жанчына сталага веку ціха-напеўна шкада-

валі коней. Яны заўважылі, чаго ня зьмецілі амэрыканцы — здратаваныя цуглямі конскія раты крывяточылі, а капыты жывёлінаў былі разьбітыя ўшчэнт. Кожны крок быў для іх моцнай пакутай, і да таго ж яны зусім змарнелі ад смагі. Амэрыканцы абыходзіліся са сваім транспартным сродкам, нібы ён быў такім жа чульлівым, як шасьціцыліндрывы «Шэўрале».

Гэтыя два шкадавальнікі коней абышлі буду ззаду, каб зазірнуць з паблажлівым дакорам у вочы Білі Пілігрыму, такому цыбатаму і лядашчаму, такому недарэчнаму ў сваёй блакітнай тозе і срэбных ботах. Яны не баяліся яго. Яны ўвогуле не баяліся нікога. Яны былі лекарамі-акушэрамі. Яны прымалі роды, пакуль не згарэлі ўсе лякарні. Цяпер яны палуднавалі на вольным паветры каля месца, дзе раней стаяў іхні дом.

Жанчына была далікатна-прыгожая і ўся прасьвечвалася ад бульбянай дыеты. Мужчына быў апрануты ў строгі гарнітур. Бульба зрабіла зь яго шык. Ён быў аднаго росту зь Білі Пілігрымам і насіў пукатыя акуллары ў тонкай стальной аправе. Гэтая пара акуллары ніколі не нарадзіла сваіх дзяцей, дарма што мела магчымасць. Цікавы выпадак у гісторыі размнажэння чалавечага роду.

На дваіх яны ведалі дзевяць моваў. Сьпяраша яны паспрабавалі зьварнуцца да Білі Пілігрыма па-польску, паколькі ён у сваіх апранахах нагадваў клоўна, а жалюгодныя палякі былі міжвольнымі блазнамі Другой сусветнай вайны.

Білі Пілігрым перапытаў у іх па-ангельску, што яны казалі, і яны адразу пачалі па-ангельску дакараць яго за коней. Яны прапанавалі Білі Пілігрыму выйсці з буды і зірнуць. Калі Білі Пілігрым убачыў, у якім стане жывёліны, дык заплакаў. Ён больш ні па кім ня плакаў падчас вайны.

Пазьней, у сталым веку, зрабіўшыся аптамэ-
трыстам, Білі Піліграм пачне часам ціхенька
плацаць у адзіноце, але ж ніколі ня будзе гэ-
так гучна ўсхліпваць.

Вось чаму ў эпіграфе да гэтага раману чаты-
рохрадкоўе зь вядомай калядкі. У сваім жы-
цці Білі Піліграм плакаў вельмі мала, хоць
бачыў шмат таго, па чым варта было б пралі-
ваць сьлёзы. Прынамсі ў гэтым ён нагадваў
малога Хрыста з калядкі:

Зараўлі вол з аслом,

Разбудзілі Дзіцятка.

Але ж не заплакаў

Хрыстос-Немаўлятка.

Білі Піліграм зноў перакінуўся назад у часе
і апынуўся ў вэрмонцкай лякарні. Сьнядань-
не было зьедзенае, посуд прыбраны, і прафэ-
сар Рамфурд без асаблівага імпэту пачаў
цікавіцца Білі Піліграмам як чалавекам. Ён сі-
патым голасам задаў колькі пытанняў і хут-

ка пераканаўся, што Білі Пілігрым сапраўды быў у Дрэздэне. Прафэсар спытаўся пра ўражаньні ад гораду, і Білі Пілігрым расказаў пра коней ды сямейную пару, якая зладзіла пікнік на Месяцы.

Гісторыя скончылася так: Білі Пілігрым і акушэры расцуглялі коней, але жывёліны ўсё адно засталіся на месцы. Ім надта балелі ногі. А потым прыехалі рускія жаўнеры на матацыклах і арыштавалі ўсіх, за выняткам коней.

Праз два дні Білі Пілігрыма перадалі ў рукі амэрыканцаў, якія перабавілі яго праз акіян на ціхаходным караблі «Лукрэцыя Мот». Лукрэцыя Мот была вядомай барацьбіткай за правы жанчынаў. Яна памерла. Во як бывае.

— Гэта быў *неабходны* захад, — сказаў Рамфурд, маючы наўвеце разбурэньне Дрэздэну.

— Я ведаю, — пагадзіўся Білі Пілігрым.

— На вайне як на вайне...

- Я ведаю. Я не наракаю.
- Там, відаць, было пекла?
- Так, — адказаў Білі Пілігрым.
- Шкада людзей, якім загадалі зрабіць гэта.
- Ага.
- У вас, відаць, тады былі супярэчлівыя пачуцьці.
- Усё было як мае быць, і кожны мусіў рабіць менавіта тое, што рабіў, — адказаў Білі Пілігрым. — Я навучыўся гэтаму на плянэце Тральфамадор.

Праз колькі гадзінаў дачка Білі Пілігрым забрала яго дадому, паклала ў ложак і ўключыла «Магічныя пальцы». Прышла адмыслова нанятая сядзелка. Прынамсі, пэўны час дактуры ня раілі Білі Пілігрыму пакідаць дом, ня кажучы пра тое, каб працаваць. Ён знаходзіўся пад наглядом.

Але аднойчы, калі сядзелка выйшла па справах, Білі Пілігрым уцёк. Ён паехаў у Нью-Ёрк з надзеяй выступіць на тэлебачаньні. Білі Пілігрым меў намер апавесцьці аб тым, чаму навучыўся на Тральфамадоры.

Білі Пілігрым зняў пакой у гатэлі «Роялтан» у Нью-Ёрку на Сорак чацьвертай вуліцы. Яго выпадкова пасялілі ў нумары, дзе калісьці стала жывё Джордж Джын Нэйтан, тэатральны крытык і рэдактар. Нэйтан, згодна зь зямной канцэпцыяй часу, памёр яшчэ ў 1958-ым. Вядома ж, паводле тральфамадорскай вэрсіі, Нэйтан па-ранейшаму быў жывы і заўсёды будзе жыць.

Гатэльны пакой быў маленькі і сьціплы, аднак ён знаходзіўся на апошнім паверсе і таму меў прасторную тэрасу. На тэрасу можна было выйсьці праз шкляныя дзьверы. А ўнізе разлягалася Сорак чацьвертая вуліца. Цяпер

Білі Пілігрым нахіліўся над парэнчамі, назіраючы, як там сноўдаюць людзі. Яны нагадвалі порсткія маленькія нажнічкі. Яны былі такія сьмешныя.

Вечар быў золкі, таму па невялікім часе Білі Пілігрым вярнуўся ў пакой і прычыніў дзьверы. Гэтыя дзьверы нагадалі яму мядовы месяц з Валенсіяй. Тады ў іх мілосным гнязьдзечку на мысе Эн таксама былі шклянныя дзьверы, і цяпер яны ёсьць і заўсёды будуць.

Білі Пілігрым уключыў тэлевізар і пачаў шукаць праграму, дзе б мог выступіць. Але было надта рана для начных праграм, у якіх бяруць удзел людзі са спэцыфічным сьветапрыманьнем. Гадзіннік толькі прабіў восем, таму па ўсіх каналах былі адны глупствы ды забойствы. Во як бывае.

Білі пакінуў нумар і доўга спускаўся на старым ліфце. Потым дайшоў да Таймз-сквэр,

дзе заўважыў вітрыну таннай кнігарні. Там былі выстаўленыя сотні кніг, якія апавядалі пра любошчы, вычварэньні і забойствы. Яшчэ там ляжаў турыстычны даведнік па Нью-Ёрку і стаяла мадэль статуі Свабоды з уштукаваным тэрмомэтрам. Яшчэ ў вітрыне Білі Пілігрым заўважыў пяць запэцканых сажай і заседжаны мухамі томікаў у мяккай вокладцы. Гэта былі творы Білавага сябра, Кілгора Траўта.

Тым часам навіны дня беглі сьветлавой стужкай у Білі Пілігрыма за сьпінаю. Вітрына адлюстроўвала іх. Навіны былі пра ўладу, спорт, гнеў і сьмерць. Во як бывае.

Білі Пілігрым зайшоў у кнігарню.

У кнігарні вісела шылда, якая папярэдзвала, што дзецям праход у заднюю сэкцыю забаронены. Там былі акенцы для прагляду кінастужак з удзелам разьдзетых дагала маладзёнаў і маладзіцаў. Зірнуць у такое акенца

каштавала дваццаць пяць цэнтаў. Яшчэ там былі выстаўленыя на продаж фатаздымкі аголеных маладых людзей. У адрозьненне ад маладзёнаў з кінастужак яны былі тральфамадорскімі паводле сутнасьці, бо заставаліся тымі самымі, калі б хто ні глядзеў на іх. Праз дваццаць гадоў гэтыя дзяўчаты, па-ранейшаму маладыя, гэтаксама будуць усьміхацца ды рабіць вочкі, зьнерухомленыя ў сваіх недарэчных паставах з шырока раскінутымі нагамі. Некаторыя дзяўчаты смакталі цукеркі на палачцы або лізалі банан. Яны заўсёды будуць смактаць і лізаць цукеркі. І чэлесы маладзёнаў да веку застануцца напалову напята, а гарматныя ядры іх цягліцаў ніколі не азызнуць.

Але ж задняя сэкцыя кнігарні ня вабіла Білі Пілігрыма. Яго заінтрыгавалі раманы Кілгора Траўта пры ўваходзе. Білі Пілігрым бачыў гэтыя раманы ўпершыню ці прынамсі лічыў, што бачыць упершыню. Ён разгарнуў адзін зь іх. Ён меў права зрабіць гэта. Іншыя наведнікі

таксама мацалі тавары. Кніга называлася «Біржавы экран». Білі прабегаць вачыма колькі абзацаў і ўспомніў, што чытаў гэты раман вельмі даўно ў шпіталі для вэтэранаў. Кніга была пра жанчыну і мужчыну зь Зямлі, якіх скралі прыхадні з космасу. Зямлянаў выставілі напакз у заапарку на плянэце, якая называлася Цыркун-212.

У выдуманых герояў рамана на сьцяне іхняга жытла ў заапарку вісеў вялікі экран, які быццам бы паказваў біржавыя стаўкі і катыроўкі. У дадатак там былі ўсталяваныя навуцкі тэлеграф для перадачы біржавых зьвестак і тэлефон, які быццам злучаў пару з брокерамі на Зямлі. Істоты з Цыркуна-212 казалі, што паклалі на зямны рахунак мужчыны і жанчыны мільён даляраў і што цяпер палонныя мусяць кіраваць грашыма, каб вярнуцца на Зямлю казачна багатымі.

Тэлефон і біржавы экран былі, вядома, несапраўднымі. Яны проста падахвочвалі зямлянаў няўтомна гойсаць перад публікай — скакаць гору і долу, пляскаць у ладкі, цешыцца чужым няўдачам, выказваць злосьць, рваць на сабе валасы, палатнець ад страху або радавацца зь дзіцячай непасрэднасьцю.

На паперы зямляне багацелі. Вядома, гэта таксама было часткай спэтаклю. Потым сюды прыплялі і рэлігію. Біржавы тэлеграф прыслаў паведамленьне, што прэзыдэнт ЗША абвесьціў усеамерыканскі тыдзень малітвы — таму ўсім трэба маліцца. Перад гэтым у палоненых зямлянаў была чорная паласа на біржы. Яны страцілі вялікую суму на тэрміновых кантрактах па аліўкавым алеі. І зямляне памаліліся, як умелі, за посьпех справы.

Гэта дапамагло. Цэны на алей пайшлі ўгору.

Другая кніга Кілгора Траўта, што ляжала ў вітрыне, была пра чалавека, які будаваў машыну часу, каб пабачыць Ісуса Хрыста. Гэта спрацавала, і ён сустрэў дванаццацігадовага Ісуса. Той вучыўся цясьлярству ў свайго бацькі.

Два рымскія легіянеры зайшлі ў цясьлярню і прынеслі з сабою намалёваны на папірусе рысунак рэчы, якую хацелі атрымаць наступным ранкам.

Гэта быў крыж, на якім зьбіраліся пакараць сьмерцю падбухторшчыка натоўпу.

Ісус і яго бацька Язэп зрабілі крыж. Яны былі радыя атрымаць замову. І таго падбухторшчыка ўкрыжавалі.

Во як бывае.

У кнігарні працавала пяць мужчынаў, падобных, як блізьнюкі, — аднолькава маленькія,

аднолькава лысыя, яны жавалі аднолькавыя, набрынялыя сьлінай цыгары. Іхнія твары заўсёды заставаліся панурымі, і кожны з мужчынаў сядзеў на зэдліку. Яны зараблялі грошы на гэтым папярова-кінематаграфічным бардэлі. Ад парнаграфіі ў іх не стаяла. І ў Білі Пілігрыма таксама. Ва ўсіх астатніх кліентаў стаяла. Ось дзе камэдная была тая крамка — усё пра каханьне ды дзетак!

Час ад часу прадаўцы казалі каму-небудзь, каб ён або купляў, або сыходзіў, а ня проста перыўся ды лапаў. Некаторыя наведнікі глядзелі адзін на аднаго, замест таго, каб глядзець на тавары.

Адзін з прадаўцоў падышоў да Білі Пілігрыма і сказаў, што самае цікавае знаходзіцца ў задняй сэкцыі і што тыя кніжкі, якія цяпер гартае Білі, ляжаць тут адно для прыстойнасьці.

— Ат, гэта ня тое, што вам трэба! — сказаў ён Білі Пілігрыму. — Тое, што вам трэба, знаходзіцца ззаду.

Білі Піліграм пасунуўся ў бок задняй сэкцыі, але не дайшоў да таго месца, дзе было толькі для дарослых. Зрабіўшы гэта з мэханічнай ветлівасьці, ён прыхапіў з сабой раман Траўта пра Ісуса Хрыста і машыну часу.

Раман апавядаў пра падарожніка, які вярнуўся ў біблейныя часы, каб спраўдзіць адну канкрэтную падзею: ці сапраўды Ісус сканаў на крыжы, ці быў яшчэ жывы, калі яго здымалі з крыжа, і наагул ці выжыў Ісус пасья ўкрыжаваньня? Герой раману ўзяў з сабой у падарожжа стэтаскоп.

Білі Піліграм прагартуў кнігу да канца. Падарожнік у часе, апануты па тадышняй модзе, далучыўся да тых, хто здымаў Ісуса з крыжа. Ён першы падняўся па драбінках. Прыхадзень з будучыні нахіліўся да Ісуса так шчытна, што астатнія не заўважылі, як ён узяў стэтаскоп і пачаў слухаць шумы.

У змардаваных грудзях Хрыста не засталася ні найменшага гуку. Сын Божы быў абсалютна мёртвы.

Во як бывае.

Падарожнік у часе, якога звалі Ланс Корвін, ня змог узважыць Ісуса, але пасьпеў памераць ягоны рост. Ісус быў ростам адзін мэтар шэсьцьдзесят тры сантымэтры.

Да Білі Пілігрыма падышоў іншы прадавец і спытаўся, будзе ён купляць кніжку ці не, а Білі Піліграм адказаў, што ахвотна купіць. Побач была палічка, дзе стаялі кніжкі на зніжках. Яны былі пра гісторыю аральнага сэксу ад часоў Старажытнага Эгіпту да нашых дзён і ўсё такое, і прадавец палічыў быў, што Білі чытае адну зь іх. Цяпер жа, пабачыўшы, якую кнігу насамрэч трымае Білі, лысы прадавец моцна здзівіўся. Ён сказаў: «Божа, дзе вы яе адкапалі?», і ўсё такое. Той прадавец пайшоў расказаць астатнім пра вычварэнца, які хоча купіць макулатуру зь вітрыны. Яго калегі ўжо даўно заўважылі Білі Пілігрыма і таксама сачылі за ім.

Касавая стойка, дзе Білі чакаў рэшты, знаходзілася ля кошыка са старымі порначасопісамі. Білі Пілігрым скасавурыўся на адзін зь іх.

«Куды зьнікла Мантана Ёалдгэк?» — такі загаловак красаваўся на вокладцы.

Білі Пілігрым разгарнуў часопіс. Ясна, ён ведаў куды зьнікла Мантана. Яна была на плянэце Тральфамадор, дзе апекавалася іх немаўлём, аднак часопіс, які называўся «Начныя котачкі», сьцьвярджаў, што Мантана з бэтонным каўняром на шыі ляжала на марскім дне ў раёне затокі Сан-Пэдра.

Во як бывае.

Білі Пілігрым ледзьве не расьсьмяяўся. У часопісе, што прызначаўся для таго, каб на яго ілюстрацыі мастурбавалі самотныя мужчыны, наўмысна надрукавалі гэтую гісторыю, каб пасья тэксту можна было ўплішчыць кадры эратычных кінастужак зь юнай Мантанай. Білі

Пілігрым ня надта ўглядаўся ў гэтыя размытыя, сажа ды крэйда, карцінкі. Гэта мог быць хто заўгодна.

Скіраваўшыся ў бок задняй сэкцыі, Білі Пілігрым нарэшце зайшоў туды. Нейкі нехлямажы матросік адсунуўся ад акенца, не даглядзеўшы фільм да канца. Білі Пілігрым зазірнуў туды і пабачыў Мантану Ёалдгэк, якая ляжала адна ў ложку і абірала банан. Кінастужка раптам перарвалася. Білі Пілігрым не пажадаў глядзець, што адбудзецца далей, і тады прадавец пачаў назаліць яму з прапановамі зірнуць файную парнушку, якую ён трымае пад прылаўкам для сапраўдных знаўцаў.

Білі Пілігрым нават трохі зацікавіўся, што ж яны такое асаблівае там хаваюць. Прадавец азірнуўся і выцягнуў фатаздымак. На ім былі жанчына і шэтляндзкі поні. Яны спрабавалі суполіцца між дзьвюма дарыйскімі калёнамі. За жанчынай і поні вісела аксамітная, аблямаваная кутасікамі, драпіроўка.

Тым вечарам Білі Пілігрыму не далі выступіць па тэлебачаньні, але ён здолеў трапіць на радыёперадачу. Побач зь Білавым гатэлем месцілася радыёстанцыя. Над уваходам у будынак ён убачыў шылду і вырашыў туды завітаць. На ліфце Білі падняўся ў студыю, дзе некалькі чалавек ужо чакалі жывога этэру. Усе тыя людзі былі літаратурнымі крытыкамі. Яны падумалі, што Білі — іхні калега. Крытыкі зьбіраліся абмеркаваць, памёр раман як жанр ці не. Во як бывае.

Білі Піліграм разам зь іншымі сеў за дубовы стол, на якім насупраць кожнага крэсла стаяў мікрафон. Вядоўца радыёперадачы спытаў Білі, як яго завуць і якое СМІ ён прадстаўляе. Білі Піліграм адказаў, што ён з «Іліюмскай газэты».

Білі Піліграм сядзеў за сталом шчасьліваўзрушаны.

«Калі будзеш у Коўдзі, штат Ваямінг, — скажаў ён сабе, — проста спытай Шалёнага Боба!»

На самым пачатку праграмы Білі Піліграм падняў руку, але адразу яму слова не далі. Яго выперадзілі іншыя госьці. Адзін з крытыкаў заявіў, што самы час пахаваць раман як жанр, бо якраз цяпер споўнілася круглая дата, сто гадоў Апаматоцкай бітвы, неўзабаве пасьяя якой ураджэнка Вірджыніі напісала «Хаціну дзядзькі Тома». Другі крытык сказаў, што людзі развучыліся ўяўляць у сваіх галовах тое, што прачыталі, і таму пісьменьнікі мусяць насьледаваць Норману Мэйлеру, які пачаў перад публікай наглядна дэманстраваць сюжэты сваіх раманаў. Калі вядоўца спытаў прысутных, дзе ля чаго раман патрэбны сучаснаму грамадству, адзін крытык адказаў: «Каб разнастаіць палітру колеру ў пакоях зь бялюткімі сьценамі». Другі заявіў: «Каб па-мастацку апісваць мінет». А трэці дадаў: «Каб вучыць жонак дробных чыноўнікаў, што купляць і як паводзіцца ў французскіх рэстарацыях».

І тут далі слова Білі Пілігрыму, але ён пачаў казаць сваім цудоўна пастаўленым голасам не пра раман, а пра лятальныя сподкі, Мантану Ёлдгэк і да таго падобныя рэчы.

Білі Пілігрыма культурна выпхнулі са студыі падчас рэкламнае паўзы. Ён вярнуўся ў гатэльны пакой, кінуў дваццаць пяць цэнтаў у прыладу «Магічныя пальцы», якая была прымацаваная да ложка, і, гойдаючыся, заснуў. Ён вярнуўся на Тральфамадор.

— Ты зноў вандраваў у часе? — спыталася Мантана.

У іх пакоі настаў штучны вечар. Мантана карміла дзіцятка грудзьмі.

— Га?

— Ты вандраваў у часе — я ж заўсёды бачу.

— Ага.

— Дзе ты быў гэтым разам? Пэўна, не на вайне — я заўсёды заўважаю, калі ты вяртаеся з вайны.

— У Нью-Ёрку.

— У «Вялікім яблыку»? — удакладніла Мантана.

— Га?

— Гэтак раней усе называлі Нью-Ёрк.

— Ага.

— Можа, ты хадзіў на які-небудзь спектакль або фільм?

— Не. Я трохі прагуляўся па Таймз-сквэр ды купіў кнігу Кілгора Траўта.

— Вой, якое шчасьце!

Мантана не падзялала яго захаплення Кілгорам Траўтам.

Білі Пілігрым мімаходзь сказаў Мантане, што бачыў эратычную стужку зь ейным удзелам. Яна таксама адказала, ня надта засяроджваючыся на сказаным. Яе адказ быў тральфамадорскім, а таму пазбаўленым пачуцьця віны:

— Ага, — прамовіла яна. — А я чула, якім клоўнам ты быў падчас вайны. І пра настаўніка старэйшых клясаў, якога потым расстралялі. Разам з расстрэльнай ротай ён здымаўся ў эратычнай стужцы.

Яна перанесла немаўля ад адной смочкі да другой. Паколькі гэтае імгненне было пабу-

давана менавіта такім чынам — яна проста мусіла гэта зрабіць.

Запанавала ціша.

— Яны зноўку гуляюцца з гадзіннікам, — прамовіла Мантана і паднялася, рыхтуючыся пакласьці дзіцятка ў калыску. Яна зважала на тое, што іхнія даглядчыкі то прысьпешвалі хаду электроннага гадзінніка, то запавольвалі, а пасьля зноўку прысьпешвалі, назіраючы праз уштукаванья ў сьцяне вочкі, як адрэагуе на гэта зямная сям'я.

На шыі ў Мантаны вісеў срэбны ланцужок. Ён трымаў паміж грудзей мэдалён, на якім была выява яе маці-алькагалічкі, — някаясная нядбаліца: рысы твару размытыя, сажады крэйда. Гэта мог быць хто заўгодна. На другім баку мэдалёна былі словы:

**БОЖА! ДАЙ МНЕ ЛАГОДЫ
ПРЫНЯЦЬ ТОЕ, ШТО
Я НЕ МАГУ ЗЬМЯНІЦЬ,**

МУЖНАСЬЦІ
ЗМЯНИЦЬ ТОЄ, ШТО МАГУ,
і МУДРАСЬЦІ —
ЗАЎСЁДЫ АДРОЗЬНІЦЬ
ПЕРШАЕ АД ДРУГОГА.

10

Пазамінулай ноччу стралялі ў Робэрта Кэнэ-дзі, чый летні дом стаіць за трынаццаць кілямэтраў ад майго круглагадовага. Мінулай ноччу ён памёр. Во як бывае.

Стралялі і ў Марціна Лютэра Кінга, месяц таму. Ён таксама памёр. Во як бывае.

Штодня мой урад падае дакладную лічбу забітых ваеннай навукаю ў В'єтнаме. Во як бывае.

Мой бацька памёр шмат гадоў таму, але натуральнай сьмерцю. Во як бывае. Ён быў мілым чалавекам. Ён быў памяшаны на стрэльбах. Я іх успадкаваў. Яны ржавеюць.

На Тральфамадоры, кажа Білі Пілігрим, ня надта цікавяцца Ісусам Хрыстом. Зямлянін, які найбольш займае тральфамадорцаў, гэта Чарлз Дарвін, бо ён навучае, што той, хто памёр, мусіў памерці, а трупы спрыяюць эвалюцыі. Во як бывае.

Нешта падобнае можна прачытаць у рамане Кілгора Траўта «Біржавы экран». Істоты зь лятальных сподкаў пытаюцца ў паланёнага імі героя пра Дарвіна. Яны таксама пытаюцца ў зямляніна пра гольф.

Калі тое, чаму навучыўся Білі Пілігрим у тральфамадорцаў, праўда, і мы жыцьцем вечно, якімі б мерцвякамі часам ні выглядалі, то

я ня буду скакаць ад радасьці. Аднак трэба заўважыць, што калі я маю бавіць вечнасьць у палётах ад аднаго эпизоду жыцьця да іншага, то я цешуся, што якраз прыемных эпизодаў у мяне багата.

Апошнім часам адным з найпрыемнейшых эпизодаў сталася вяртаньне ў Дрэздэн з маім аднапалчанінам О'Гэйрам.

Ва Ёсходнім Бэрліне мы купілі квіткі на самалёт вугорскай авіякампаніі. У лётчыка былі доўгія ніцыя вусы. Ён выглядаў як кінаактор Эдалф Мэнджу. Калі запраўлялі самалёт, лётчык курьў кубанскую цыгару. Падчас набору вышыні ніхто не казаў, што трэба прышпіліць рамяні бясьпекі.

Пазьней малады бортправаднік падаў нам жытні хлеб, салямі, масла, сыр і белае віно. Мой раскладны столік не выпрастоўваўся. Тады бортправаднік пайшоў у кабінку і вярнуўся з адкрывалкай для піва. Ён выкалупаў ёй захраслы столік.

З намі ляцела ўсяго шэсьць іншых пасажыраў. Яны гаманілі на розных мовах. Як і мы,

яны някепска бавілі час. Пад намі мноствам агеньчыкаў зіхцела Ёсходняя Нямецчына. Я ўявіў, як на гэтыя агеньчыкі валяцца бомбы, на ўсе тыя вёскі, гарады і мястэчкі.

О'Гэйр і я ніколі не спадзяваліся зарабіць хоць якіх грошаў — а бач ты, сядзім тут, багатыры, на даху сьвету дый годзе.

— Калі будзеш у Коўдзі, штат Ваямінг, — сказаў я свайму аднапалчаніну, ледзь варушачы вуснамі, — проста спытай Шалёнага Боба.

О'Гэйр узяў з сабою нататнічак, на апошніх старонках якога былі паштовыя кошты, адлегласьці паміж гарадамі, вышыня горных пікаў і іншая важная інфармацыя пра сьвет. Шукаючы даведку пра колькасьць жыхароў

Дрэздэну, — яе не было ў нататніку,— О'Гэйр натрапіў на зацёмку, якую даў мне прачытаць:

Кожны дзень на сьвет зьяўляецца ў сярэднім 324 000 немаўлят. На працягу таго ж дня ад голаду ці недаяданьня памірае ў сярэднім 10 000 чалавек.

Во як бывае.

У дадатак, 123 000 чалавек памірае зь іншых прычынаў.

Во як бывае.

Такім чынам, прырост насельніцтва на нашай плянэце штодня складае блізу 191 000 чалавек. Сусьветная Арганізацыя ў пытаньнях народанасельніцтва пры ААН прагназуе, што ў 2000 годзе жыхарства сьвету падвоіцца і складзе 7 000 000 000 чалавек.

— Мяркую, што ўсе яны захочуць жыць годна, — прамовіў я.

— Але, — пагадзіўся О'Гэйр.

Тым часам Білі Пілігрым таксама вярнуўся ў Дрэздэн, аднак не ў цяперашнім часе. Ён трапіў у 1945-ты, на трэці дзень пасля разбурання гораду.

Білі Пілігрым ды іншыя амерыканцы ішлі пад канвоём.

Я таксама быў там. І О'Гэйр быў. Апошнія дзве ночы мы прабавілі ў стайні, якая належала гаспадару заезнага дому. Там нас і знайшлі ўлады. Начальнікі казалі нам, што рабіць. Мы мусілі пазычыць у жыхароў ламы, рыдлёўкі, матыкі і тачкі. Нам загадалі рушыць з гэтымі прыладамі да такога і такога месца на руінах, каб узяцца за працу.

На дарозе, якая вяла да руінаў, стаялі загароды. Тут спыняліся цывільныя немцы. Нямецкі ўрад не дазволіў сваім грамадзянам дасяледаваць Месяц.

Ваеннапалонныя з многіх краінаў сьвету сабраліся ў Дрэздэне ў адным месцы. У адпаведнасьці з загадам мусілі пачацца раскопкі для пошуку целаў. І раскопкі пачаліся.

Білі Пілігрым апынуўся ў пары з маарыйцам, жаўнерам з Новай Зэляндыі, якога паланілі ў Тобруку. Маарыец быў шакаляднага колеру. На ілбе і шчоках ён меў татуяванкі ў выглядзе сьпіраляў. Білі Пілігрым і палінэзіец капалі дол — неўрадлівы месяцовы жвір. Зямля была рыхлая, таму пастаянна здараліся маленькія абвалы.

Адразу раскапалі колькі правалаў. Ніхто з амэрыканцаў пакуль ня ведаў, што трэба шукаць. Большасьць правалаў вяло ў нікуды — да асфальту або да цяжкіх — ня ссунеш — камлыгаў. Аніякай тэхнікі не было. Нават коні, асьлюкі і валы не давалі рады гэтым забурэньням.

Білі, і маарыец, і тыя, хто дапамагаў ім, нарэшце дакапалі да насцьцілу з дошак, які

прыціснула некалькі слаёў каменя, уфармаваўшы нешта накшталт скляпенья. Амэрыканцы зрабілі ў насыціле пельку. Усярэдзіне было цёмна і пуста.

Канваіра, які спусьціўся ў цемру зь ліхтарыкам, доўга не было. Калі нарэшце немец вярнуўся, то даклаў свайму камандзіру, які стаяў на краі ямы, што там, усярэдзіне, знаходзяцца дзясяткі целаў. Трупы сядзяць на лаўках. І ніякіх сьлядоў пашкоджаньня.

Во як бывае.

Камандзір загадаў расшырыць пельку і прапуснуць у яе драбіны, каб адтуль можна было выцягнуць целы. Так пачала сваю працу першая ў Дрэздэне шахта па здабычы трупаў.

Неўзабаве ўтварыліся сотні іншых шахтаў па здабычы трупаў. Сьпярша нічога не сьмярдзела — шахты хутчэй нагадвалі музэй васковых постацяў. Але потым целы, гніючы, пачалі сьмярдзець, як гарчычны газ з ружамі.

Во як бывае.

Маарыец, зь якім працаваў Біл Піліграм, памёр ад зьнямогі пасья таго, як яму загадалі спусьціцца пад зямлю і працаваць у гэткім смуродзе. Ванітныя спазмы безупынку разрывалі яго, пакуль не надарвалі вантробаў.

Во як бывае.

Тады вынайшлі новы мэтад. На паверхню целаў больш не выцягвалі. Цяпер жаўнеры палілі іх агнямётамі. Яны стаялі над пелькамі і проста скіроўвалі струмень агню ў сярэдзіну схаронаў.

Тым часам старога небараку Эдгара Дэрбі, настаўніка старэйшых клясаў засьпелі пры выхадзе з катакомбаў са скрадзеным імбрыкам. Яго судзілі за марадэрства і расстралялі.

Во як бывае.

А наўкола буяла вясна. Трупныя шахты пазачыняліся. Усе жаўнеры пагалоўна пайшлі зма-

гацца з рускімі войскамі. На ўскраінах гораду жанчыны і дзеці капалі траншэі. Білі Пілігрыма і астатніх зь ягонага атраду замкнулі ў стайні. Але аднаго ранку палонныя прачнуліся і ўбачылі, што брама стайні адчыненая. Другая сусьветная вайна ў Эўропе скончылася.

Білі Пілігрым і астатнія палонныя блукалі па цяністых вулках. З пупышак лезла маладая лістота. Вакол нікога і нічога не было, ані найменшага руху. Выключэньнем быў толькі адзін транспартны сродак — пакінутая буда, запрэжаная двума коньмі. Зялёная, у выглядзе труны.

Птушкі размаўлялі зь Білі.

Адна птушка спыталася:

— Ціў-ці-віць?

Пра аўтара

Курт Вонэгут-малодшы (1922–2007)

Амэрыканскі пісьменьнік, сатырык, мастак. Нарадзіўся 11 лістапада 1922 года ў горадзе Індыянапаліс, штат Індыяна, у сям'і архітэктара. Бацькі паходзілі зь сем'яў нямецкіх перасяленцаў, але матчынай мовай Курта была ўжо ангельская.

Першы досьвед пісьменьніцтва Вонэгут здабыў яшчэ ў школе, дзе два гады рэдагаваў штодзённую школьную газету. Паступіў ва ўнівэрсытэт Батлера, аднак кінуў навуча-

ньне, калі адзін з выкладчыкаў раскрытыкаваў ягоныя здольнасьці да пісаньня. З 1941 па 1943 год навучаўся ва ўнівэрсытэце Корнэл у штаце Нью-Ёрк. Вывучаў хімію і вёў калёнку ў студэнцкай газэце «Cornell Daily Sun». У 1943 годзе Вонэгута хутчэй за ўсё адлічылі б за непасьпяховасьць, але ён запісаўся ў войска, трапіўшы ў эўрапейскі тэатар ваенных дзеяньняў.

У сьнежні 1944 году Вонэгут трапляе ў нямецкі палон, а ў лютым 1945 году робіцца сьведкам бамбаваньня Дрэздэна авіяцыйнай саюзнакаў. Яго ўражаньні і пацыфісцкі лад думак ад гэтых падзеяў адлюстраваныя ў розных творах, перадусім у рамане «Бойня №5, або Крыжовы паход дзетак» («Slaughterhouse-Five, or The Children's Crusade», 1969). Ён быў адным зь сямі амэрыканскіх палонных, якія здолелі перажыць бамбаваньне, схаваўшыся ў сутарэньнях пад скатабойняй.

Вярнуўшыся з Другой сусьветнай вайны, Курт Вонэгут паступіў у асьпірантуру ўнівэр-

сытэту Чыкага на спэцыяльнасьць «антрапалёгія». Адначасова ён працаваў паліцэйскім рэпартэрам у Бюро гарадзкіх навінаў Чыкага. Абарону магістарскай працы Вонэгут праваліў (Чыкагскі ўнівэрсытэт, аднак, выдаў пісьменніку дыплём па антрапалёгіі ў 1971 годзе, за раман «Калыска для коткі» («Cat's Cradle», 1963)).

У 1947 годзе Вонэгут пераяжджае з Чыкага ў горад Шэнэктадзі, штат Нью-Ёрк, дзе пачынае працаваць у аддзеле сувязяў з грамадзкасьцю ў карпарацыі «General Electric». Там і пачалася яго пісьменьніцкая кар'ера: у лютым 1950 году часопіс «Collier's» надрукаваў яго апавяданьне. Уражаны першымі ганарарамі, налета Вонэгут звольніўся з «General Electric» і разам зь сям'ёй пераехаў у штат Масачусэтс, у раён мыса Код, які неаднаразова згадваецца ў ягоных творах. Да 1959 году, калі пабачыў сьвет ягоны раман «Сырэны Тытана» («The Sirens of Titan», 1959), Вонэгут пасьпеў апублікаваць дзясяткі апавяданьняў, папрацаваць

настаўнікам у школе для разумова адсталых дзяцей, гандлёвым прадстаўніком канцэрну «Saab». У першым рамане «Мэханічнае піяніна» («Player Piano», 1952) ужо цалкам сфармаваўся адметны сатырычна-саркастычны стыль Вонэгута і праявілася яго літаратурная гульня з жанрам навуковай фантастыкі.

Яго другі раман «Маці Ноч» («Mother Night», 1961), як і «Сьняданак для чэмпіёнаў» («Breakfast of Champions», 1973), мае справу зь цёмнымі бакамі «амэрыканскай мроі».

У 1970–1980 гадах Вонэгут працягвае актыўна пісаць і публікавацца. Яшчэ па вяртаньні з вайны пісьменьнік ажаніўся з Джэйн Мары Кокс, аднак яны разьвяліся ў 1979 годзе. Ягоная другая жонка — вядомая фатографка Джыл Крэменц.

Ад першага шлюбу Вонэгут меў траіх дзяцей — сына Марка і дачок Эдыт і Нанэт. Аднак ён таксама выхоўваў траіх з чатырох сыноў сваёй сястры Эліс, пасьяля таго, як тая памерла ад раку ў 1958 годзе. Дзеці засталіся поўнымі

сіротамі, бо за два дні да смерці маці іхні бацька загінуў у крушэньні цягніка.

У другім шлюбе Вонэгут удачарыў дзяўчынку Лілі, калі той было тры гады.

Апошні ягоны раман «Часатрус» («Time Quake», 1997), зрабіўся падзеяй сусьветнай літаратуры 1990-х. Пасьля публікацыі гэтага рамана Вонэгут абвясціў пра свой сыход зь літаратуры. Пісаў для часопіса «In These Times», тэмы вагаліся ад крытыкі адміністрацыі Джорджа Буша-малодшага да апісаньня візіту на пошту. Многія яго эсэ былі сабраныя ў кнігу «Чалавек без краіны» («A Man Without A Country», 2005). Папулярнасць гэтай кнігі Вонэгут ахарактарызаваў як «прыемны келіх шампанскага на захадзе жыцьця».

31 студзеня 2000 пажар пашкодзіў дом Вонэгута, а сам ён быў шпіталізаваны. Письменьніка выратавалі, аднак агонь зьнішчыў ягоны асабісты архіў. Пасьля выхаду са шпіталю Вонэгут пераехаў у Нортхэмптан, штат Масачусэтс.

Памёр Вонэгут 11 красавіка 2007 года.

Падзякі

Літаратурная серыя «Амерыканка» аб'яднала кнігі культавых пісьменнікаў Паўночнай Амерыкі пра свабоду і чалавечую годнасць. Перакладчыкі перастварылі ўлюбёныя творы, бо хочуць папулярызаваць важныя для сябе ідэі на сваёй мове.

У 2017–2018 гадах у серыі выйшлі наступныя кнігі:

Кен Кізі. Палёт над гняздом зязюлі.

Пераклад з англійскай Аляксея Знаткевіча.

Чак Паланюк. Байцоўскі клуб.

Пераклад з англійскай Сяржа Мядзведзева.

Маргарэт Этвуд. Пенелапіяда.

Пераклад з англійскай Вольгі Калацкай і Марыі Мартысевіч.

Чарлз Букоўскі. Чытво.

Пераклад з англійскай Ігара Кулікова.

Грошы на выданне гэтай кнігі былі сабраныя ўвосень 2019 года падчас кампаніі «Дажынкi з “Амерыканкай”» на краўдфандынг-платформе Ulej.by.

Мы горача дзякуем сябрам «Амерыканкi», без якіх гэтай кнігі не было б:

Алена Чура

Аліна Нагорная

Віталь Забалотны

Галіна Сіўчанка

Глеб Рубанаў

Марыя Шуманская

Настасся Карнацкая

Дзякуем новым чальцам Клубу сяброў
«Амерыканкі»:

Алена Ялавенка

Аляксандар Станішэўскі

Антон Барысенка

Вольга Шарко

Ілля Кульбіцкі

Выказваем
асаблівую падзяку
мецэнату ПАЎЛУ БАЯРКА.

Дзякуем менскім кнігарням «Сон Гогаля»
і «Букашкін дом» за дапамогу падчас
краўдфандынгавай кампаніі
«Дажынкi з “Амерыканкай”».

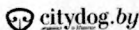
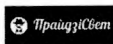

ВЛ8787 Н83

К Н И Ж Н Ы Й

Дзякуем партнёрам кампаніі і рэзідэнтам
серыі за сталую супрацу з «Амерыканкай»:

ПАРТНЁРЫ «АМЕРЫКАНКІ»

РЭЗІДЭНТЫ «АМЕРЫКАНКІ»

Логвінаў
выдавства

Ω ЯНУШКЕВІЧ
выдавства

Дзякуем культурніцкім пляцоўкам, на якіх
адбываюцца імпрэзы «Амерыканкі»:

ПЛЯЦОЎКІ «АМЕРЫКАНКІ»

Водгукі на беларускі пераклад рамана
«Бойня №5, або Крыжовы паход дзетак»,
а таксама думкі, заўвагі і пажаданні для
«Амерыканкі», калі ласка, пакідайце на
нашых старонках у сацыяльных сетках:

facebook.com/amierykanka

vk.com/amerykanka

Літаратурна-мастацкае выданне

**ВОНЭГУТ КУРТ
БОЙНЯ № 5,
АБО КРЫЖОВЫ ПАХОД ДЗЕТАК**

Раман

16+

Рэдактары

Валянцін Акудовіч, Марыя Мартысевіч

Карэктаркі

Марына Салавей, Ядвіга Зінкевіч

Дызайн вокладкі і вёрстка

Валерыя Шкляр

Выдавец «Logvino Literatūros namai»

J. Savickio 4, LT 01108 Vilnius

Друкарня ТДА «Новапрынт».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца,
вытворцы і распаўсюджвальніка друкаваных
выданняў № 2/54 ад 25.02.2014.

Вул. Геалагічная, 59/4, п. 10, 220138, Мінск.

Тэл. +375 29 103 79 95. Замова 2844.

БОЖА! ДАЙ МНЕ ЛАГОДЫ
ПРЫНЯЦЬ ТОЕ, ШТО
Я НЕ МАГУ ЗЬМЯНИЦЬ,
МУЖНАСЬЦІ
ЗЬМЯНИЦЬ ТОЕ, ШТО МАГУ,
І МУДРАСЬЦІ –
ЗАЎСЁДЫ АДРОЗЬНИЦЬ ПЕРШАЕ АД ДРУГОГА.

9 786098 213720

КҮҮРТ
БОИҒАЗҮТ

БОЙННА №5.
АБОКРБИЖОВБИ
ПАХОД ДЗЕТАК

